

Тема:

11 – 12 серпня
відбулося
засідання Ради
адвокатів
України

с. 3

Українська
адвокатура
налагоджує
партнерські
відносини
з японськими
колегами

с. 10

Дайджест
діяльності
комітетів та
секцій НААУ
за червень –
серпень
2023 року

с. 18

Історія
адвокатури:
Державна
та громадсько-
політична
діяльність
адвоката
Степана Барана

с. 93

ЗМІСТ

Новини та події

11 — 12 серпня відбулося засідання Ради адвокатів України	3
Українська адвокатура налагоджує партнерські відносини з японськими колегами	10
Відбулося засідання робочої групи з питань правового регулювання штучного інтелекту, утвореної в НААУ	11
Призначено чотирьох представників НААУ за кордоном	13
Типові порушення прав українців в Угорщині озвучив представник НААУ	14
1 серпня відбулося засідання опікунської ради НААУ	15
Представники НААУ взяли участь в круглому столі «Проблемні питання невиконання судових рішень в Україні та шляхи подолання», організованому Офісом Омбудсмена	16
Проблеми захисту під час здійснення правосуддя обговорили очільники Верховного Суду та НААУ	17

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за червень — серпень 2023 року	18
---	----

Міграційне законодавство

В. Ясевін

Реєстрація актів цивільного стану в дипломатичних та консульських установах України за кордоном	44
---	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздїй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія КВ № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

SPARE

О. Максименко
Права громадян України
на чеському ринку праці..... 47

Земельне законодавство

К. Рибалко
Конфіскація земельних ділянок
у громадян країни-агресора (рф):
майнова зброя на захисті держави 49

Цивільні справи

Н. Дядик, В. Ясевін
Порівняльно-правові аспекти
правового регулювання договорів
оренди житлових приміщень
в Україні та Угорщині 54

О. Розгон
Спір про визнання майна спільною
сумісною власністю та стягнення
грошової компенсації за частку
майна при укладанні договору
позики майна 59

Адміністративні справи

Я. Зелінська
Зловживання процесуальними
правами в адміністративному
судочинстві 70

Судова практика

Правові позиції Верховного Суду 79

Історія адвокатури

Музей історії Коломиї
оновив експозицію про адвоката
Олексу Коссака..... 88

Б. Волошинський
Долі коломийських адвокатів
на тлі епохи..... 90

І. Василик
Державна та громадсько-політична
діяльність адвоката Степана Барана..... 93

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
31.08.2023 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2023.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

11 — 12 СЕРПНЯ ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ РАДИ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

11 та 12 серпня 2023 року в Ужгороді відбулося засідання Ради адвокатів України. Проект порядку денного традиційно передбачав обговорення питань діяльності органів адвокатського самоврядування, а також розгляд листів та надання роз'яснень.

АДВОКАТАМ ДОПОМОЖУТЬ ЗАРЕЄСТРУВАТИ КАБІНЕТИ У ЄСІТС

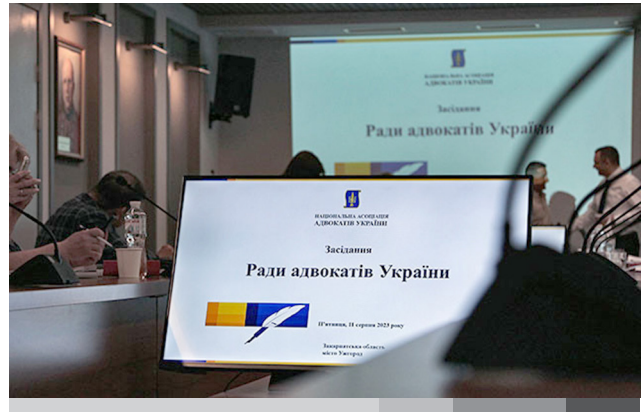
Аби забезпечити виконання вимог законодавства стосовно функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, у НААУ надаватимуть методичну допомогу адвокатам у реєстрації електронних кабінетів у ЄСІТС.

Відповідне рішення ухвалила Рада адвокатів України під час засідання 11 серпня.

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** нагадала присутнім, що 21 липня набрав чинності Закон від 29.06.2023 № 3200-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами».

Нові редакції ст. 6 Господарського процесуального кодексу, ст. 14 Цивільного процесуального кодексу та ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства передбачають, що адвокати зобов'язані зареєструвати свої електронні кабінети в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами.

«Деякі адвокати ще не зареєстрували власних кабінетів у системі, не мають достатніх знань для цього. У нас обмежений час (Закон вводиться в дію через 90 днів з дня його опублікування, — прим. ред.), тому слід організувати налагодження методичної допомоги, аби зняти усі питання з технічного боку, — зауважила Лідія Ізовітова. — З подібними питаннями ми вже стикалися, коли йшлося про генерування ордерів, і тоді ми долучали регіональні ради». Заступник голови НААУ,

РАУ **Валентин Гвоздій** додатково запропонував поширити на ресурсах асоціації відповідну відеоінструкцію із текстовим описом усієї процедури.

За підсумками обговорення члени РАУ рекомендували радам адвокатів регіонів надавати (у разі звернення) необхідну технічну допомогу з реєстрації кабінетів у ЄСІТС адвокатам, незалежно від адреси їх робочого місця.

Зареєструватися у ЄСІТС мають усі адвокати, хто здійснює адвокатську діяльність. Згідно із рішенням РАУ при реєстрації у ЄСІТС вони зобов'язані вказувати електронну адресу, зазначену ними у Єдиному реєстрі адвокатів України.

Електронний кабінет ЄСІТС — це персональний кабінет (вебсервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі), за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу.

У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ ЗАПРОПОНУВАЛИ НОВУ ФОРМУ РЕАГУВАННЯ СУДДІВ НА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ АДВОКАТАМИ

Після того як у НААУ розкритикували ідею штрафів адвокатів за зловживання процесуальними правами, закладену у проєкті Закону № 5661, автор законодавчої ініціативи підготував альтернативний варіант реагування суддів.

Голова Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, народний депутат Денис Маслов надіслав НААУ проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо постановлення слідчим суддею, судом окремої ухвали» та попросив надати офіційну позицію щодо нього. Документ розглянули на засіданні Ради адвокатів України.

Ним пропонується доповнити КПК новою статтею:

«Стаття 372-1. Окрема ухвала слідчого судді, суду»

1. Слідчий суддя, суд, встановивши під час розгляду кримінального провадження, під час розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування, а також під час розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, віднесених до його компетенції, порушення вимог кримінального процесуального законодавства України, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним особам або органам для усунення причин та умов, що сприяли такому порушенню.

2. Слідчий суддя, суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків,

неналежного виконання професійних обов'язків чи іншого порушення кримінального процесуального законодавства України адвокатом, прокурором, слідчим або дізнавачем, а також порушення ними прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні.

3. В окремій ухвалі, крім відомостей, передбачених статтею 372 цього Кодексу, також зазначається:

1) норма кримінального процесуального законодавства України (у тому числі його стаття, пункт тощо), вимоги якої порушено;

2) права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження, інших осіб, стосовно яких здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом, якщо вони були порушені;

3) зміст установленого факту зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків або іншого порушення кримінального процесуального законодавства України адвокатом, прокурором, слідчим чи дізнавачем;

4) відомості про особу або орган, відповідальний за усунення причин та умов, що сприяли такому порушенню, чи відомості про орган, до повноважень якого згідно з законом належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора, слідчого, дізнавача або адвоката.

4. Окрема ухвала надсилається особі або органу, відповідальному за усунення причин та умов, що сприяли порушенню кримінального процесуального законодавства України.

Окрема ухвала щодо прокурора, слідчого, дізнавача або адвоката надсилається органу, до повноважень якого згідно з законом належить притягнення до дисциплінарної відповідальності таких осіб.

5. Окрема ухвала, яку слідчий суддя, суд постановляє, є обов'язковою для розгляду та виконання.

3 метою забезпечення виконання окремої ухвали слідчий суддя, суд установлює у ній строк для надання звіту про її виконання, який не може бути меншим п'яти календарних днів з дня отримання такої ухвали.

6. За наслідками розгляду звіту про виконання окремої ухвали слідчого судді, суду, в разі ненадання такого звіту або порушення встановленого строку для його надання слідчий суддя, суд може встановити новий строк для надання звіту та/або накласти на особу, відповідальну за виконання окремої ухвали, чи на керівника відповідного органу,

відповідального за виконання окремої ухвали, грошове стягнення.

Грошове стягнення накладається за ініціативою слідчого судді, суду в порядку та у розмірі, передбачених главою 12 цього Кодексу.

7. Сплата грошового стягнення не звільняє від обов'язку виконати окрему ухвалу і надати звіт про її виконання. Повторне невиконання цього обов'язку тягне за собою застосування наслідків, установлених частиною шостою цієї статті.

8. Окрему ухвалу слідчого судді, суду може бути оскаржено особами, яких вона стосується, в апеляційному порядку до суду вищої інстанції.

Окрема ухвала Верховного Суду оскарженню не підлягає.

9. Суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Окрема ухвала суду вищої інстанції стосовно порушення судом нижчої інстанції норм матеріального або процесуального права, яке містить ознаки дисциплінарного проступку, надсилається органу, уповноваженому здійснювати дисциплінарне провадження щодо судді».

*«Йдеться про те, що суд може виносити окрему ухвалу, коли є бачення, що особа зловживає правами. І ця окрема ухвала засвідчує наявність ознак дисциплінарного проступку, — прокоментувала ці пропозиції **Лідія Ізовітова**. — Але хто сьогодні забороняє судам виносити такі ухвали і звертатися до КДКА? Чи потрібне для цього додаткове регулювання? Якщо суд бачить лише ознаки проступку, які надалі мають оцінюватися нашими КДКА, тоді такий варіант цілком допустимий».*

Водночас пропозиції законодавчих змін можна тлумачити іншим чином. «Якщо окремою ухвалою вже встановлюється порушення, то чи має право наша дисциплінарна палата оцінити це інакше? — запитує голова НААУ, РАУ. — Адже коли адвокат принесе свої документи, з яких дисциплінарна палата (яка вирішує питання притягнення до відповідальності) побачить, що були й інші обставини і факти, не враховані в ухвалі суду, то що ми будемо робити з цією ухвалою?».

Такі повноваження суду самі по собі не охоплюються завданнями кримінального провадження, — переконана Л. Ізовітова. Вона застерігає, що подібні пропозиції можуть стати одним із інструментів впливу на поведінку адвоката. А це, у свою чергу, не узгоджується із конституційними гарантіями незалежності адвокатури.

Проект закону додатково вивчать профільні комітети НААУ для надання фахової відповіді.

Нагадаємо, проект Закону від 14.06.2021 № 5661 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування» був обговорений під час спільного засідання шести комітетів НААУ.

НААУ ЗАПРОШУЄ МІН'ЮСТ ДО РОБОТИ НАД НОВИМ ПОЛОЖЕННЯМ ПРО КОМІСІЇ З ОЦІНКИ ЯКОСТІ БПД

Дослідити проект нового Положення про комісії з оцінки якості, повноти та своєчасності надання безоплатної правничої допомоги, підготовлений профільним комітетом НААУ, мають також фахівці Міністерства юстиції та Координаційного центру з надання правової допомоги.

Таке рішення ухвалила Рада адвокатів України 11 серпня.

Нагадаємо, державна політика у сфері надання безоплатної правничої допомоги ґрунтується на принципі забезпечення її якості. Стандарти якості затверджує Міністерство юстиції (ст. 5, 28 Закону про безоплатну правничу допомогу). Разом із тим оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної вторинної правничої допомоги здійснюється за зверненням органу (установи), уповноваженого законом на надання БПД, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів (ст. 25 Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність). Чинне Положення про комісію затверджене рішенням РАУ від 15.12.2017 № 281.

У Комітеті НААУ з питань БПД вже напрацювали зміни до цього Положення. Зокрема, планується розширити перелік суб'єктів звернення до комісій і надати відповідне право самим адвокатам, що співпрацюють із системою безоплатної правничої допомоги. Це дозволить останнім захищатися від необґрунтованих

скарг, а також отримувати підтвердження належного виконання ними доручень.

«Після звільнення заступника міністра юстиції Валерії Коломієць з'явилися всі ознаки налагодження конструктивної взаємодії з Мін'юстом. Як і передбачено міжнародним та національним законодавством, міністерство почало погоджувати з нами проекти актів законодавства, які стосуються теми адвокатури, — розповіла голова Комітету НААУ з питань БПД **Оксана Каденко**. — Саме тому ми сьогодні запрошуємо до робочої групи з підготовки проекту Положення про комісії з оцінки якості БПД представників основного стейкхолдера цього процесу — Координаційний центр. Хоча і комісія наша, і ми маємо право самостійно вирішувати питання регулювання її діяльності, доцільно враховувати, що єдиним призначенням вказаної комісії є забезпечення процесу, який законодавець відніс до дискреції держави в особі конкретних органів та установ».

«Робоча група у нас велика, ми тісно співпрацюємо з регіонами, зібрали величезну кількість інформації, з якою на етапі її систематизації та опрацювання доцільно ознайомити Координаційний центр та Міністерство юстиції. Також необхідно почути їх думку, як основних замовників оцінки якості безоплатної правничої допомоги, що надається адвокатами», — резюмувала О. Каденко.

АДВОКАТ ФІКСУЄ ОБШУК НА СМАРТФОН — СЛІДЧИЙ ВИЛУЧАЄ ЙОГО: ЧОМУ ЦЕ НЕПРАВИЛЬНО, — РОЗ'ЯСНИЛА РАУ

Коли адвокат під час обшуку виявив бажання записати хід слідчої дії на власний смартфон, детективи НАБУ заявили, що в такому разі відповідно до КПК

долучать цей телефон (оскільки він є носієм інформації) до протоколу обшуку.

Як з'явилось таке креативне тлумачення закону та що робити з цим порушенням прав, — розбиралися члени Ради адвокатів України під час засідання, яке проходило 12 серпня в Ужгороді.

Ситуація, що стала приводом для обговорення, була докладно описана у виданні «Закон і Бізнес»¹. Детективи НАБУ в ході судового засідання у Вищому антикорупційному суді згадали ст. 104 Кримінального процесуального кодексу, відповідно до якої, на їхню думку, усі технічні носії інформації, на які фіксується хід проведення слідчої дії, мають долучатися до протоколу. «Тобто якщо фіксувати (адвокату) на телефон, то логічно, що телефон також потрібно долучати до протоколу», — заявили правоохоронці.

Довідково: стаття 104 КПК визначає вимоги до фіксації процесуальних дій у протоколі. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні.

«За загальним правилом адвокати мають право використовувати технічні засоби, які належать їм або іншим особам (за їх згодою) та використовуються для цілей надання правничої допомоги, — зазначила член РАУ від Хмельницької області **Оксана Каденко**, яка опрацювала це питання. — І законність реалізації адвокатом права на фіксування процесуальної дії прямо передбачена профільним законом.

Вона послалася на ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з якою під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правничої допомоги. Зокрема, й застосовувати технічні засоби, у тому числі фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом.

¹ Див. за посиланням: zib.com.ua/ua/156357-chi_mozhna_viluchiti_v_advokata_telefon_na_yakiy_vin_fixsuva.html.

«Рішення про застосування чи незастосування власних технічних засобів для фіксування процесуальної дії приймається адвокатом з огляду на потреби виконання конкретного доручення клієнта та за критерієм визначення максимальної ефективності досягнення мети надання правничої допомоги в рамках, установлених законом, — звернула увагу член РАУ. — Стаття 42 КПК дозволяє підозрюваному та обвинуваченому застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, а за статтею 46 Кодексу захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює. Аналогічні норми є щодо потерпілого».

Застосування технічних засобів фіксації може бути обмежено вмотивованою постановою слідчого, прокурора або ухвалою слідчого судді, суду лише з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосується інтимних сторін життя людини. При цьому мотиви обов'язково мають відобразитися у відповідній постанові чи ухвалі. Інших обмежень КПК не передбачає.

«Таким чином, запис, здійснений адвокатом самостійно власними технічними засобами, не є додатком до протоколу. І долучення без згоди адвоката таких технічних засобів є неприпустимим як з огляду на вимоги кримінального процесуального законодавства, так і з огляду на вимоги Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність», — резюмувала О. Каденко.

Відповідні роз'яснення для адвокатів щодо можливості використання ними технічних засобів під час участі в обшуку та інших слідчих (процесуальних) діях будуть оприлюднені на сайті НААУ після їх редакційного доопрацювання у Комітеті з питань кримінального права та процесу.

ЯК УБЕРЕГТИ АДВОКАТСЬКУ ТАЄМНИЦЮ ПІД ЧАС ФІНМОНІТОРИНГУ, — РАУ ВИЗНАЧИТЬ АЛГОРИТМ

Адвокат, як суб'єкт фінансового моніторингу, зобов'язаний подавати Мін'юсту інформацію, пов'язану із протидією відмиванню доходів. Водночас він так само зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю. Як дотримати обидві вимоги законів?

Актуальність питання пов'язана з тим, що 16 червня Уряд затвердив Порядок здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюють Міністерство фінансів, Міністерство юстиції, Міністерство цифрової трансформації (постанова Кабінету Міністрів України № 662).

Заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** нагадав, що згідно із Законом «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, якщо вони супроводжують операції, визначені у ст. 10 (йдеться про надання юридичних послуг з купівлі-продажу нерухомості та корпоративних прав, управління активами, банківським рахунком, фондами, трастами тощо), є суб'єктами фінансового моніторингу. Відтак, мають забезпечувати організацію та проведення первинного фінансового моніторингу. Це дає можливість виявляти підозрілі фінансові операції (діяльність) та повідомляти про них Державній службі фінансового моніторингу України. Також у такий спосіб держава намагається запобігати використанню послуг адвоката для проведення клієнтами фінансових операцій з протиправною метою.

Державне регулювання у цій сфері та нагляд за діяльністю адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів здійснюється Мін'юстом. Тож вони у визначених випадках зобов'язані подавати Мін'юсту інформацію, що стосується виконання ними вимог законодавства із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів.

Проте статтею 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено також обов'язок зберігати адвокатську таємницю. Він поширюється не тільки на адвоката, але й його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням. Більше того, цей обов'язок покладено навіть на осіб, стосовно яких припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Особи, винні у доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, несуть відповідальність. Також чітко визначено випадки, коли розкриття адвокатом адвокатської таємниці не є порушенням. Зокрема, це подання адвокатом інформації до Держфінмоніторингу.

Порядок здійснення нагляду (постанова № 662) визначає процедуру проведення Мін'юстом планових, позапланових, виїзних та безвиїзних перевірок.

«Але ж Мін'юст та його територіальні органи не входять до переліку органів, визначених у ст. 22 Закону про адвокатуру, — зауважив В. Гвозд'їй, — і розкриття їм інформації, що містить адвокатську таємницю, буде вважатися порушенням. Адже згідно зі ст. 10 Правил адвокатської етики розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин. Навіть коли йдеться про спроби органів дізнання, слідства і суду, звісно, незаконні, допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю. Як за таких обставин дотримати одночасно вимоги законодавства про адвокатуру та у сфері фінансового моніторингу?»

З одного боку, пунктом 5 Порядку здійснення нагляду визначено, що Мін'юст має співпрацювати з органами самоврядування суб'єктів первинного фінансового моніторингу шляхом обміну інформацією, визначення пріоритетів ризиків і провадження спільної наглядової діяльності.

З іншого, захист професійних та інших прав адвокатів, сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності та необхідних умов для ефективного та якісного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків є основною метою діяльності Комітету НААУ з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів затверджений рішенням РАУ від 27.07.2013 № 183.

Тож за підсумками обговорення проблеми було вирішено доповнити цей Порядок дій новим розділом, що визначатиме дії адвокатів (як суб'єктів моніторингу), а також органів адвокатського самоврядування під час проведення Міністерством юстиції перевірок з питань фінансового моніторингу.

Документ розроблятимуть комітети НААУ з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності та з питань митного та податкового права.

АРХІВИ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ ОЦИФРУЮТЬ

У НААУ започаткували проєкт, що має на меті забезпечити безпеку та доступність унікальних даних про адвокатів України. Йдеться про оцифрування архівів, що зберігаються в радах адвокатів та КДКА регіонів.

Старт проєкту, який став можливий завдяки підтримці Міжнародної асоціації юристів (International Bar Association), дали 12 серпня, під час засідання Ради адвокатів України.

У зв'язку з військовою агресією сьогодні архіви з особовими справами адвокатів перебувають під постійною загрозою знищення. А це може призвести до втрати важливих історичних і професійних даних. Підтвердженням цьому є ситуація з Кримом, коли втрата контролю над територією призвела до інформаційного вакууму щодо адвокатів, які залишилися на окупованій території.

Проєкт з оцифрування архівів адвокатури реалізуватиметься у Запоріжжі, Миколаєві, Херсоні, Луганську, Донецьку, Харкові, Одесі, Києві, Тернополі, Львові, Полтаві, Рівному, Сумах, Хмельницькому, Черкасах, Чернігові, Чернівцях, Кіровограді, Івано-Франківську, Ужгороді, Житомирі, Дніпрі, Луцьку та Вінниці.

Для цього в органах адвокатського самоврядування встановлять копіювально-сканувальне обладнання, а працівники пройдуть відповідне навчання. Після цього розпочнуться роботи зі сканування та архівування.

У такий спосіб планується:

- поліпшити доступність інформації про адвокатів для наукових, історичних та адміністративних потреб;

- зменшити ризики, пов'язані із втратою чи пошкодженням паперових архівів внаслідок воєнної агресії або іншими негараздами;

- забезпечити ефективний обмін інформацією між органами адвокатського самоврядування;

- зміцнити інфраструктуру адвокатського самоврядування.

РОБОЧЕ МІСЦЕ АДВОКАТА У СУДІ: ЧИ РЕАЛЬНО ЗАБЕЗПЕЧИТИ НОРМАЛЬНІ УМОВИ?

Не секрет, що в українських судах є чимало залів засідань, які не відповідають базовим потребам для роботи учасників. Але адвокати, які вимушені працювати «на колінках», вже звикли до подібних принижень, з якими стикаються чи не щодня.

Цю проблему було порушено РАУ у зв'язку із розглядом звернення адвоката про порушення його професійних прав.

Адвокат прибув на засідання до суду, де вирішувалося питання обрання клієнту запобіжного заходу. Але у залі вже не було місця, де б він міг сісти за стіл і розкласти свої робочі матеріали у кримінальній справі. Звернення до головуючого щодо зміни зали не знайшло підтримки суду. Тож, на думку адвоката, відсутність належних умов праці стало перешкодою для ефективного захисту клієнта.

«Коли у судах не забезпечуються умови для того, щоб адвокати мали змогу сісти за столом, розкласти свої матеріали, аби надавати професійну допомогу, ми можемо говорити про ознаки перешкоджання здійсненню адвокатської діяльності та порушення її гарантій, — зауважив доповідач з цього питання, секретар РАУ Ігор Колесников. — І судова система має сприяти вирішенню цієї проблеми, адже наші гарантії закріплені законом».

Учасники засідання поділилися власним досвідом і підтвердили, що нормальною ситуацією можна вважати

хіба що в Києві, де суди більш-менш забезпечені необхідним. Але в районах стан із робочим місцем адвоката є набагато гіршим. Разом із тим, обираючи зал для засідання, суд знає, скільки обвинувачених, скільки захисників буде у процесі. Тож вони повинні правильно підбирати зал, зокрема з урахуванням потреби забезпечити робоче місце для всіх адвокатів.

«Забезпечення і облаштування місця адвоката в залі судового засідання хоча і є суто технічним питанням, воно безпосередньо впливає на якість реалізації права кожного на професійну правничу допомогу, гарантованого Конституцією України», — акцентувала увагу голова НААУ, РАУ Лідія Ізвітова. «Адвокат, складаючи присягу, обіцяє чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правничу допомогу відповідно до Конституції і законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені обов'язки. Але він не може здійснювати ефективний захист свого клієнта. Також у зв'язку із цим не здійснюється взагалі або здійснюється неякісно технічний запис заявлених ним скарг та клопотань, що є порушенням норм процесуального кодексу. Тобто питання є достатньо важливим для нас», — додала голова НААУ, РАУ.

Член РАУ від Чернігівської області **Людмила Гринь** додала, що відсутність робочого місця є ще і приниженням та проявом неповаги до адвоката. *«Якщо у прокурора належне робоче місце, а у адвоката ні, то тут порушено принцип змагальності. Адже не можна змагатися в нерівних умовах», — додала вона.*

«У нас збільшується толерантність до порушення прав, — вважає член РАУ від Хмельницької області Оксана Каденко. — Ми вже сприймаємо як норму, коли в судах обвинуваченому не дозволяють сидіти

разом з адвокатом, тільки з прокурором». На її погляд, необхідно сформулювати позицію стосовно забезпечення адвокатів необхідними умовами роботи на рівні з іншими учасниками (користування технікою, документами), а також забезпечити доступ до конфіденційного спілкування з клієнтом безпосередньо на такому робочому місці.

За підсумками обговорення члени РАУ вирішили звернутися до адвокатів, аби згодом узагальнити подібні випадки. За наслідками опрацювання проблеми планується підготувати звернення до Державної судової адміністрації та Вищої ради правосуддя для організації комплексного вирішення проблеми робочих місць адвокатів у судах України.

УКРАЇНСЬКА АДВОКАТУРА НАЛАГОДЖУЄ ПАРТНЕРСЬКІ ВІДНОСИНИ З ЯПОНСЬКИМИ КОЛЕГАМИ

НААУ розширює міжнародні зв'язки. Заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** відвідав Японію, де зустрівся з керівництвом Japan Federation of Bar Associations (JFBA) та представниками юридичних фірм.

Візит організований за підтримки Світового Банку.

На зустрічі, у якій взяли участь 5 віцепрезидентів JFBA, які також є керівниками регіональних рад адвокатів, Валентин Гвоздій презентував історію НААУ, розповів про діяльність українського інституту адвокатури під час війни, а також вручив символічні подарунки — дитячі малюнки, які були тепло сприйняті японськими колегами.

«Українська адвокатура багато в чому вдячна японським колегам за допомогу та підтримку в час війни. НААУ прагне до посилення цього співробітництва і вважає цей візит першим кроком на шляху до стійких партнерських відносин між адвокатами України та Японії, — зауважив заступник голови НААУ,

РАУ. — Ми цінуємо високий рівень прийому, який було забезпечено під час візиту. Це відкриває нові перспективи для співпраці та дружби між адвокатами України та Японії. Ми є відкритими для обговорення цікавих проєктів та щиро сподіваємося на продовження співпраці в майбутньому».

Також у ході візиту Валентин Гвоздій провів переговори з представниками Japan Chamber of Commerce and Industry та Tokyo Chamber of Commerce and Industry. У рамках цих заходів сторони обговорили можливості взаємодії та співпраці у майбутньому, особливо в контексті планування реконструкції України після війни. У продовження цього напрямку НААУ планує розробити та провести для японського бізнесу вебінари, залучивши кращі юридичні фірми, які працюють в сфері бізнесу. Це забезпечить надання висококваліфікованої правової допомоги японським компаніям в Україні.

У рамках інформування світової спільноти про ситуацію в Україні додатково відбулася зустріч з відомим японським телеведучим Yui Hideki та його продюсером Yamaguchi Daisuke на телеканалі NHK.

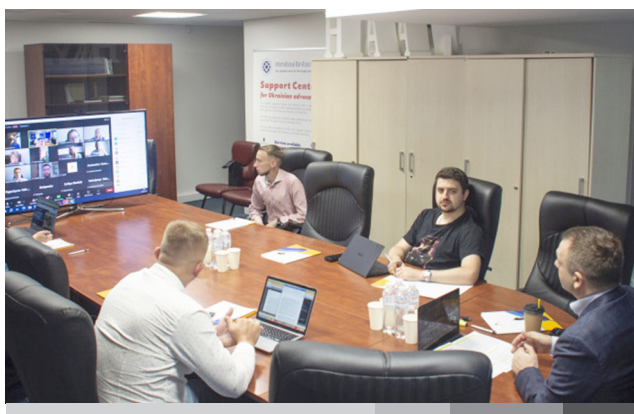

ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, УТВОРЕНОЇ В НААУ

Як у Європейському Союзі врегулюють штучний інтелект та чого чекати Україні? ЄС наближається до прийняття регламенту, який регулюватиме питання застосування штучного інтелекту. Україні також доведеться унормувати цю сферу. На який досвід варто орієнтуватися?

Про це говорили під час другого засідання робочої групи з питань правового регулювання штучного інтелекту, утвореної в НААУ. До участі в заході долучилися представники Комітету Верховної Ради з питань цифрової трансформації, Міністерства цифрової трансформації, Секретаріату Уповноваженого ВР з прав людини, Асоціації «IT-Ukraine».

«Сьогодні ми бачимо проблеми, що виникають через діяльність продуктів, які використовують штучний інтелект. Це і підміна голосів, і підміна зображень, і підміна ідентичності особи. Таким чином порушуються майнові права людей, бізнесу, вчиняються правопорушення, — наголосив голова робочої групи, заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**. — НААУ, яка є регулятором професії в Україні і є самоврядною організацією, що об'єднує всіх адвокатів, виступила з ініціативою розпочати процес напрацювання шляхів регулювання, які б у майбутньому можна було запропонувати нашому парламенту».

Ключові положення **проєкту Регламенту ЄС про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act)** розкрила помічник голови робочої групи **Ганна Удовенко**.

Штучним інтелектом пропонується позначати машинну систему, яка розроблена для функціонування з різним рівнем автономності і яка може для явних чи прихованих цілей створювати результати, такі як прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на фізичне чи віртуальне середовище.

Метою Регламенту є сприяння впровадженню орієнтованого на людину та надійного штучного інтелекту та забезпечення високого рівня захисту здоров'я, безпеки, основоположних прав, демократії та верховенства права, а також докільля від шкідливого впливу штучного інтелекту.

Для цього документом пропонується, зокрема, запровадити:

- правила для розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання систем ШІ;
- заборони певних практик у сфері ШІ;
- вимоги до систем ШІ з високим ступенем ризику та їх операторів;
- правила прозорості для систем, що забезпечують взаємодію з фізичними особами, розпізнавання емоцій та біометричну категоризацію, редагування зображень, відео та аудіо;

— правила моніторингу ринку, ринкового нагляду та управління;

— заходи з підтримки інновацій з особливим акцентом на SMEs та стартапи, у тому числі щодо регуляторних сендбоксів та цільових заходів, спрямованих на зменшення регуляторного навантаження (переглянути повну презентацію проєкту можна за посиланням).

Початок застосування Регламенту ЄС про штучний інтелект планується на кінець 2025 року.

«Ми йдемо євроінтеграційним шляхом і Україні доведеться імплементувати Artificial Intelligence Act, що сьогодні напрацьовується для країн ЄС». Таку думку висловив голова Комітету ВР з питань цифрової трансформації **Михайло Крячко**. Водночас він відзначив потребу вивчення досвіду азійських країн. *«Вони пішли іншим шляхом. Це часткове регулювання або взагалі дерегуляція, — пояснив нардеп. — Зрозуміло, що вони це роблять для заохочення інвестування в їхні країни майбутніх стейкхолдерів».* М. Крячко акцентував увагу на тому, що не слід забувати про вітчизняних виробників, а також вивчити напрацювання Канади, де акцент зроблено на заохоченні ШІ.

Також голова парламентського комітету запропонував створити робочу групу саме на базі його комітету.

Державний експерт експертної групи з розвитку новітніх технологій та цифрових інновацій директорату цифрової економіки Мінцифри **Володимир Бегей** нагадав, що у них у 2020 році був створений Комітет з вивчення питань штучного інтелекту, до складу якого ввійшли розробники, науковці, дослідники. Сьогодні цей комітет налічує 53 члени. В Комітеті є декілька робочих груп і одна з них займається саме питанням регулювання.

«Також ми є учасниками Комітету Ради Європи з питань штучного інтелекту. Його напрацюванням буде Конвенція — рамковий документ, що юридично зобов'язуватиме розробляти і застосувати ШІ на основі стандартів Ради Європи з прав людини, демократії та верховенства права, — розповів В. Бегей. — Основна увага нашої роботи в РЕ щодо цієї Конвенції зосереджена на ключових питаннях ризиків від застосування ШІ. Результатом роботи буде прийняття на національному рівні законодавства щодо врегулювання даної сфери».

Саме це питання, за словами експерта, було предметом розгляду робочої групи при Комітеті. *«Ми розглянули декілька важливих питань щодо різних форм*

і можливостей регулювання даної сфери. Загалом наше бачення полягає в тому, що будь-який обраний шлях має враховувати інтереси національних розробників ШІ, — відзначив представник Мінцифри. — Ми повинні розуміти, що рух України до Європи зобов'язує нас імплементувати закони Європейської комісії зі штучного інтелекту. Але також має враховувати думку національних виробників».

Про спільну роботу Офісу Омбудсмена, Міністерства цифрової трансформації та проєкту ЄС EU4DigitalUA розповіла заступник директора Департаменту моніторингу додержання інформаційних прав Секретаріату Уповноваженого з прав людини **Наталія Щербина**.

«Аби підготуватися до якихось можливих викликів у сфері регулювання штучного інтелекту, перед тим, як будуть погоджені нормативно-правові акти і обрана модель регулювання, необхідні якісь рекомендації, в тому числі з точки зору захисту персональних даних», — застерегла вона. — «Ми з цим проханням звернулись до наших партнерів та експертів проєкту ЄС, щоб вони нам допомогли з таким дослідженням технологій ШІ на предмет захисту персональних даних. І в рамках цього дослідження буде кілька аспектів: роль ШІ в сучасному світі, вплив ШІ на права людини, законодавство та етичні аспекти захисту даних і технологій ШІ та оцінка ризиків захисту персональних даних при застосуванні ШІ». Очікується, що за результатами вивчення цих проблем будуть підготовлені рекомендації як для державних органів, так і для ІТ-компаній галузі.

Експертність членів НААУ, а також можливість додаткового залучення фахівців, у тому числі з-за кордону, можуть стати в нагоді для напрацювання в Україні кращих практик і їх імплементації до нашого законодавства. Таку думку висловив Валентин Гвоздій. *«Ми всі розуміємо, що зараз перебуваємо в процесі євроінтеграційного входження. Нам потрібно максимально попрацювати для гармонізації законодавства України із законодавством ЄС. Тому можна вітати пропозицію голови профільного комітету ВР Михайла Крячка про створення робочої групи при парламенті, — прокоментував підсумки засідання заступник голови НААУ, РАУ. — Адже надзвичайно важливо, щоб ті інвестори, які прийдуть до нас, компанії та дилери, — усі вони не просто відчували комфорт, а почувалися як у розвинутих юрисдикціях».*

ПРИЗНАЧЕНО ЧОТИРЬОХ ПРЕДСТАВНИКІВ НААУ ЗА КОРДОНОМ

У Балтиморі (Сполучені Штати Америки), Шарлеруа (Королівство Бельгія), Ларнаці (Республіка Кіпр) та Калгарі (Канада) з'явилися представники Національної асоціації адвокатів України.

Відповідні розпорядження підписані головою НААУ, РАУ Лідією Ізовітовою.

НААУ за кордоном представлятимуть:

— **Олена Калашник** — у Сполучених Штатах Америки (м. Балтимор).

Олена закінчила Національну юридичну академію ім. Ярослава Мудрого та Національну академію Національної гвардії України.

Професійну діяльність розпочала у 2009 році на посаді директора та засновника ТОВ «Консільєри» (юридичні послуги).

Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю отримала у 2014 році.

У 2015 — 2016 рр. очолювала Другий харківський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

До 2018 року працювала заступником директора Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. З того ж року є доцентом кафедри приватного та публічного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка.

Сьогодні працює старшим юристом з питань міжнародного захисту Благодійного фонду «Право на захист» (у партнерстві із HIS, виконавчий партнер УВКБ ООН), що займається представництвом інтересів біженців та шукачів захисту.

Кандидат юридичних наук, член комітетів НААУ з питань міжнародного права, з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, з питань адміністративного права та процесу;

— **Зухейр Абдельтіф** — у Королівстві Бельгія (м. Шарлеруа).

Випускник Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Працював юристом у фірмі «Юрис-Д». З 2004 по 2012 рік — голова громадської організації із захисту прав «Омега-Форс». З 2017 по 2019 рік — керівник міжнародної асоціації із захисту прав людини «Фалькон».

Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю отримав у 2019 році.

З 2021 року очолює ГО «Марокканська діаспора в Україні»;

— **Вікторія Поліщук** — у Республіці Кіпр (м. Ларнака).

Закінчила факультет права Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Університет економіки та права «КРОК» (менеджмент конфліктів та медіація).

Професійну діяльність розпочала у 2009 році. Працювала в АО «Юридична компанія «Капітал», правничій фірмі «Софія», Державному концерні «Укроборонпром».

З 2014 року є партнером юридичної компанії «Довіритель», спеціалізується у сфері трудового права і соціального забезпечення.

Голова Комітету НААУ з питань трудового права, керівник Центру трудового права та соціального забезпечення на базі Вищої школи адвокатури НААУ;

— **Вікторія Сандулеєва** — у Канаді (м. Калгарі). Випускниця Донецького національного університету. Професійну діяльність розпочала у 1999 році

на посаді секретаря судових засідань в Приморському районному суді м. Маріуполя. До 2004 року працювала на аналогічних посадах в Ленінському районному суді м. Донецька та Прокуратурі Донецької області.

До 2010 року — провідний спеціаліст Територіального управління Державної судової адміністрації в Донецькій області, а також Донецького територіального відділення Антимонопольного комітету України.

У 2010 році отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

З 2019 року здійснює адвокатську діяльність в Адвокатському бюро Вікторії Сандулеєвої «Консалт».

Нагадаємо, представники НААУ за кордоном:

— представляють інтереси НААУ у конкретній державі у стосунках із представниками іноземних органів адвокатського самоврядування, представниками

іноземних державних органів, підприємств, установ, організацій, наукових закладів, а також із фізичними та юридичними особами;

— співпрацюють з іноземними дипломатичними представництвами в державі перебування;

— налагоджують контакти із закордонними партнерами НААУ, підтримують та розвивають зв'язки із міжнародними організаціями;

— організують та проводять лекції, семінари, тренінги, конференції та інші інформаційно-освітні заходи;

— проводить роботу із залучення грантів та коштів іноземних благодійних фондів (організацій);

Фінансування діяльності представників НААУ за кордоном здійснюється за їх власний рахунок, за рахунок коштів спонсорів (фізичних та юридичних осіб), благодійних фондів (організацій) та ґрунтується на принципі самофінансування. НААУ не фінансує та не покриває витрати представників.

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ УКРАЇНЦІВ В УГОРЩИНІ ОЗВУЧИВ ПРЕДСТАВНИК НААУ

Про систематичні та грубі порушення прав українців в Угорщині представник НААУ у цій країні спільно з посольством готуватимуть на направлятимуть звернення і протести до центральних органів державної влади.

Про це під час робочої зустрічі домовились представник НААУ в Угорщині **Віктор Ясевін** та Перший секретар консульського відділу Посольства України в Угорщині **Олександр Шапко**.

Віктор Ясевін визначив вісім типових проблем, з якими стикаються українські громадяни в Угорщині:

1) упереджене, грубе та принизливе ставлення до громадян України з боку працівників митно-прикордонної служби Угорщини під час перетину громадянами України кордону Угорщини, особливо під час перевірки дотримання правил переміщення валютних цінностей;

2) відмова банківських установ Угорщини відкрити рахунки для громадян України, а також для угорських юридичних осіб, серед учасників яких є гро-

мадяни України. Відмова мотивується внутрішніми правилами банківської установи щодо визначення рівня ризиковості клієнта банку. У цьому випадку відбувається пряма дискримінація за ознакою належності до громадянства України. Парадоксальним у цій ситуації є те, що з'являється замкнуте коло, адже згідно з положеннями законодавства Угорщини

новостворена юридична особа зобов'язана відкрити банківський рахунок протягом 15 днів з дати державної реєстрації;

3) випадки протиправної вимоги з боку працівників ВРАЦС Угорщини та співробітників міграційної служби Угорщини від громадян України всупереч положенням Гаазької Конвенції від 1961 року здійснити легалізацію шляхом проставлення апостиля на документи, видані Консульським відділом Посольства України в Угорщині (залишається дискусійним питання необхідності проставлення апостиля на документи, видані на території України до дати приєднання України до цієї Конвенції);

4) зловживання Національною службою безпеки Угорщини з політичних мотивів правом внесення інформації про публічних осіб з числа громадян України та членів їх родин до Шенгенської інформаційної системи SIS, що обмежує права цих осіб на свободу пересування;

5) поверхневий розгляд матеріалів справ про вчинення громадянами адміністративних правопорушень та внесення даних про громадян України до SIS без встановлення вини особи у вчиненні правопорушення;

6) формальний підхід з боку посадових осіб угорських правоохоронних органів щодо забезпечення прав громадян України на перекладача та захисника. Практично відсутнє забезпечення гарантованого КПК Угорщини права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на переклад матеріалів кримінального провадження на мову, якою він володіє;

7) ненадання належної медичної допомоги та лікування громадянам України, які утримуються у пенітенціарних закладах на території Угорщини. Формальне ставлення до розгляду офіційних звернень таких осіб та їх родичів. Ситуація зазнає змін лише після звернень адвоката у необхідності проведення комплексного комісійного медичного обстеження або звернень будапештського відділення Гельсінської правозахисної групи;

8) порушення права на свободу пересування громадян України під час першочергових слідчих дій, які проводяться правоохоронними органами, шляхом обмеження свободи пересування (волі) не процесуальними засобами. Примусове, протиправне утримання осіб протягом тривалого часу у відділку поліції (інколи до 12 годин) без повідомлення даних осіб про їх процесуальний статус. Під час вчинення таких протиправних дій співробітники угорських правоохоронних органів забороняють особі залишати приміщення поліції, не надають можливість скористатись правом на захист, не забезпечують харчуванням, не надають можливості справити фізіологічні потреби).

Представник НААУ також розповів, що з початку повномасштабної агресії РФ проти України 2310 громадян України отримали від нього правничі консультації щодо прихистку у цій країні, документів на тимчасове проживання в Угорщині та допомоги на засадах *pro bono*, а також 16 юридичних осіб, які хотіли започаткувати бізнес в Угорщині.

1 СЕРПНЯ ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ ОПІКУНСЬКОЇ РАДИ НААУ

НААУ продовжує підтримувати колег, які опинились у скрутному становищі через військові дії в Україні. Ще 11 родин адвокатів отримали матеріальну допомогу, рішення про розподіл якої приймає Опікунська рада НААУ. Відповідні звернення розглянуті під час засідання Опікунської ради НААУ 1 серпня 2023 року.

Першочергово було вирішено надати матеріальну підтримку родинам трьох загиблих адвокатів — з Полтавщини, Дніпра та Львова. Вони несли службу у лавах Збройних Сил України та загинули, виконуючи бойові

завдання. Їхні сім'ї отримають по 100 тисяч гривень.

Опікунська рада НААУ також відгукнулась на звернення колеги з Дніпра, яка потребує коштів на дороговартісне лікування.

Решта заяв надійшла від адвокатів, які частково або повністю втратили житло і майно внаслідок обстрілів, а також повені через підриг російськими військами Каховської ГЕС. Це переважно адвокати з Миколаївщини та Херсонщини. Матеріальну підтримку отримала й колега зі Львова, будинок якої пошкоджений внаслідок атаки 6 липня 2023 року.

Члени Опікунської ради НААУ вкотре нагадали, що для отримання благодійної допомоги адвокати, які постраждали внаслідок воєнних дій на території України, можуть звернутися із заявою у довільній

формі на електронну адресу opekun@unba.org.ua. До заяви потрібно обов'язково долучати документи, інформацію на підтвердження фактів, викладених в заяві.

ПРЕДСТАВНИКИ НААУ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ В КРУГЛОМУ СТОЛІ «ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ», ОРГАНІЗОВАНОМУ ОФІСОМ ОМБУДСМЕНА

В Україні проблема виконання судових рішень є однією із ключових у сфері правосуддя. Стосується вона як численних випадків повного ігнорування, так і неналежного виконання судових рішень органами, що повинні це забезпечувати.

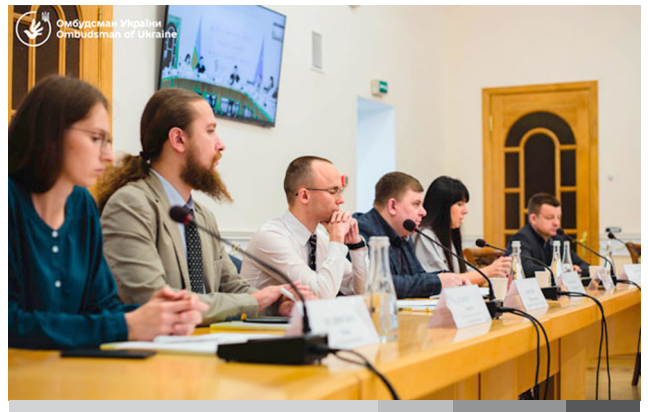
В Офісі Омбудсмена відбувся круглий стіл «Проблемні питання невиконання судових рішень в Україні та шляхи подолання» за участю працівників секретаріату Уповноваженого ВР з прав людини, Міністерства юстиції, суддів Верховного Суду, приватних виконавців, адвокатів, громадських організацій.

НААУ на заході представляли голова Комітету з питань примусового виконання рішень **Олександр Черних** та голова Комітету з питань господарського права і процесу **Ганна Осетинська**.

Учасники круглого столу, зокрема, обговорили основні питання стягнення коштів з державних органів, процедурні складнощі виконання рішень у немайнових спорах та у справах з поновлення на роботі.

Олександр Черних звернув увагу на те, що Україна посідає третє місце за кількістю звернень до ЄСПЛ, що говорить про негативний стан виконання судових рішень. На його думку, основними проблемами є:

- невиконання рішень самою державою через недостатнє фінансування видатків державного бюджету;
- відсутність дієвих механізмів судового контролю за виконанням судових рішень;

— формальність відповідальності за невиконання судових рішень, фактичне невиконання слідчими органами своїх функцій при розслідуванні кримінальних справ;

— нечіткість норм законодавства, затримка у розробленні та впровадженні необхідних змін до нормативно-правових актів.

Ганна Осетинська звернула увагу на необхідність покращення виконання стану судових рішень в Україні, як частину євроінтеграційного процесу, відзначила, що НААУ бере участь у розробленні законопроектів у цій галузі, що адвокатська спільнота відкрита до діалогу з іншими стейкхолдерами процесу реформ, а також запропонувала напрацювати єдиний підхід до вирішення проблемного питання, зокрема

створити робочу групу з представників учасників круглого столу.

Представники НААУ наголосили на тому, що протокольні зустрічі тільки акцентують увагу на про-

блемі, але її не вирішують. Для вирішення проблеми потрібно діяти в одному напрямі, об'єднавши зусилля з реформування недоліків або законодавчих колізій.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ОБГОВОРИЛИ ОЧІЛЬНИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА НААУ

У Верховному Суді з повагою ставляться до завдань інституту адвокатури та розуміють ті виклики, з якими сьогодні зіштовхуються адвокати України. Тож судді Верховного Суду долучатимуться до заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, які організовує НААУ.

Відповідні домовленості були досягнуті під час робочої зустрічі Голови Верховного Суду **Станіслава Кравченка** з Головою НААУ, РАУ **Лідією Ізвітовою**, яка відбулася 21 липня, у Києві.

Сторони обговорили актуальні на сьогодні проблеми забезпечення захисту у кримінальних провадженнях та представництва у судах адвокатами України. *«Розуміння завдань обох інститутів, а також бажання спільно долати існуючі проблеми є необхідною умовою забезпечення справедливого судочинства, забезпечення дотримання прав та законних інтересів усіх учасників судового процесу»*, — прокоментувала підсумки зустрічі Лідія Ізвітова.

Також очільники судової системи та адвокатури дійшли згоди щодо залучення суддів Верховного Суду до навчальних заходів, які організовує для адвокатів

НААУ. *«Сьогодні суддями Верховного Суду сформована практика розгляду справ з багатьох питань правозастосування. Тож вони краще за всіх розуміють, які аргументи та стратегії можуть бути успішними, а які — ні, — зауважила Голова НААУ, РАУ. — Судді можуть поділитися своїм досвідом з адвокатами, які сьогодні мають чудову нагоду отримати поради щодо того, як підготуватися до розгляду справ»*.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЧЕРВЕНЬ – СЕРПЕНЬ 2023 РОКУ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

21 червня детективи Національного антикорупційного бюро України провели обшук в офісному приміщенні одного із столичних адвокатських об'єднань. Цього разу участь у слідчій дії взяли представники Комітету **Іван Бернацький та Олексій Логвинський**.

Адвокати виявили та зафіксували у протоколі слідчої дії порушення правоохоронцями вимог ст. 161 КПК, яка забороняє доступ до листування або інших форм обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги.

Комітет, після звернення адвокатів, у яких проводиться обшук, допоміг відновити порушені права та гарантії, а також вжити заходів для притягнення винних осіб до відповідальності.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keajp.

23 червня детективи територіального управління Бюро економічної безпеки провели обшуки за адресами роботи та проживання адвоката.

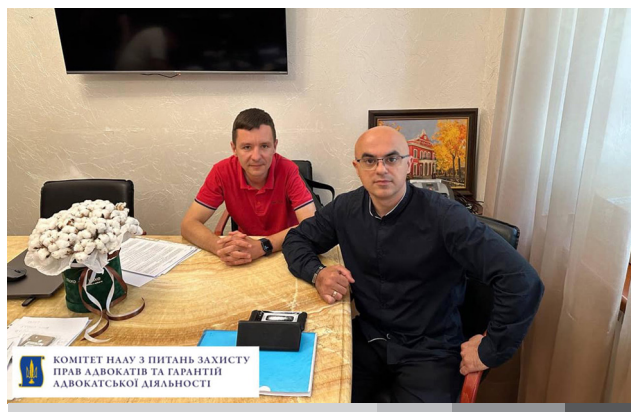
У слідчих діях взяли участь представники Комітету **Євген Пеліхос та Олег Юрченко**.

Виявилося, що за адресою квартири, де мав проходити обшук, адвоката не було на місці. Коли ж йому зателефонували, аби з'ясувати, чи є у квартирі інформація, що становить адвокатську таємницю, той обурився. Він висловив претензії, що колеги його завчасно не повідомили про наміри правоохоронців.

У цілому в ході проведення цих слідчих дій порушень професійних прав та гарантій адвокатської діяльності виявлено не було.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keakz.

Комітет отримав повідомлення від Головного управління Національної поліції в м. Києві та Головного управління Національної поліції в Київській області

про проведення слідчих (розшукових) дій у володінні адвокатів.

27 червня правоохоронці реалізували ухвали слідчих суддів про проведення обшуків за місцями здійснення професійної діяльності та проживання адвокатів, які обліковуються за Радами адвокатів Івано-Франківської області та міста Києва.

Участь у слідчих діях взяли представники Комітету **Марк Герасименко, Олександр Левадний, Іван Бернацький та Дмитро Сорокін**, які забезпечили присутність на 5 обшуках.

Під час проведення всіх слідчих дій представники Комітету не виявили порушення професійних прав адвокатів. Документи або інші носії інформації з адвокатською таємницею не оглядалися та не вилучалися.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keamp.

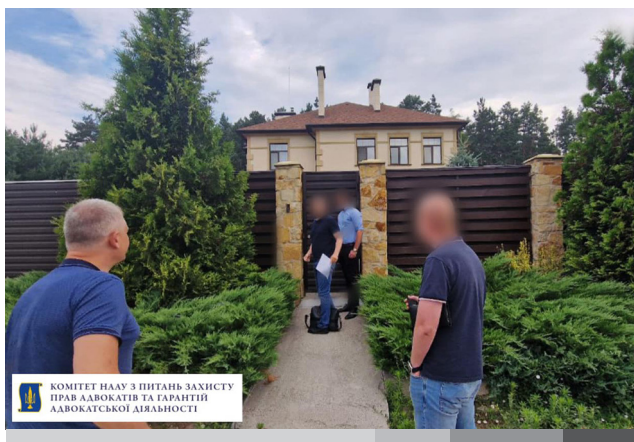
Відповідно до звернення адвокатів, на яких у квітні напали шестеро працівників Служби безпеки під час обшуку, Комітет у **червні** підготував відповідну документацію та направив листи до керівництва Служби безпеки, Державного бюро розслідувань та Офісу Генерального прокурора. Наслідком цього стало відкриття кримінального провадження за фактом вчинення співробітниками СБУ кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 (Втручання в діяльність захисника чи представника особи, вчинені

службовою особою з використанням свого службового становища) Кримінального кодексу України.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keann.

6 липня в рамках досудового розслідування слідчі Служби безпеки провели обшук у помешканні адвоката. Обшук тривав біля години та за підсумками правоохоронці нічого при цьому не вилучили. Представники Комітету **Богдан Кушнір та Юрій Юрченко**, які відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» були присутні на заході, також

не зафіксували порушень прав адвокатів. Але Богдан Кушнір пояснив таке пасивне ставлення правоохоронців до своєї роботи тим, що саме 6 липня спливав термін дії дозволу, встановлений в ухвалі слідчого судді.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keabob.

На **початку червня** в рамках кримінального провадження стосовно клієнта детективи НАБУ провели обшук у адвоката. За результатами слідчої дії було вилучено особисті речі адвоката та його родини. Представник Комітету **Іван Бернацький** внес до протоколу порушення, які були виявлені під час обшуку. Тож згодом, коли прокурор САП ОГП подав клопотання про арешт вилученого майна, ВАКС відмовив у його задоволенні.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/kearpq.

У рамках надання правової допомоги клієнту адвокат завітав до територіального центру комплектування у Чернігові, де його затримали, вручили повістку і утримували певний час проти волі.

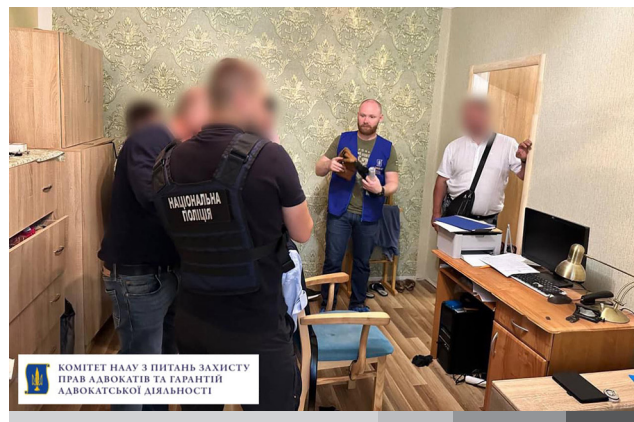
Адвокат звернувся за допомогою до Комітету, який, проаналізувавши обставини події, направив

листи до керівництва Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань та Міністра оборони України.

Слідчий відділ Територіального управління ДБР у м. Києві на виконання ухвали Печерського райсуду вніс відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками злочину, передбаченого ст. 426-1 КК України. Наразі досудове розслідування триває.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keaqj.

19 липня в рамках кримінальних проваджень органи досудового розслідування провели 6 слідчих (розшукових) дій у володінні адвокатів. На місце подій вирушили представники Комітету **Олександр Протас, Михайло Гончаров, Артем Черевко, Артем Паршин,**

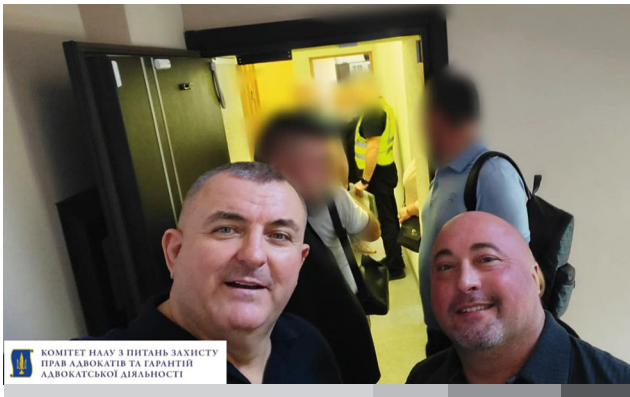

Олексій Логвинський, Денис Чередниченко та Антон Овчінников.

Під час обшуків порушень професійних прав і гарантій адвокатів не виявлено. Матеріали з адвокатською таємницею не вилучалися та не оглядалися.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keaqq.

21 липня слідчі Нацполіції провели обшук у помешканні та транспортному засобі адвоката. Участь у слідчих діях брали представники Комітету **Олександр Протас, Дмитро Сорокін та Олександр Левадний**, які відзначили, що правоохоронці вилучили мобільний телефон адвоката, який напевно

містив інформацію з адвокатською таємницею. Члени Комітету зафіксували порушення законодавства України.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/kecbw.

27 липня на гарячу лінію Комітету зателефонував адвокат з повідомленням про недопуск працівниками Національної поліції України до клієнта, який знаходився у столичній лікарні.

На місце подій вирушили представники Комітету **Олег Юрченко та Денис Чередниченко**, які з'ясувати всі обставини і допомогли адвокату потрапити до клієнта.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/kecek.

1 серпня Голова Комітету **Володимир Клочков** надав коментар виданню «Закон і Бізнес» щодо смерті адвоката **Ігоря Мізраха** у столичному слідчому ізоляторі. Від імені Комітету були висловлені щирі співчуття родині та близьким загиблого. Представники І. Мізраха звернулися до Комітету з повідомленнями

про вбивство адвоката, пов'язане з його професійною діяльністю. Комітет тримає всі обставини справи на контролі.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/kecfl.

1 серпня слідчі Нацполіції провели обшук в офісі одного із столичних адвокатських об'єднань, участь в якому взяв представник Комітету **Євген Пеліхос**.

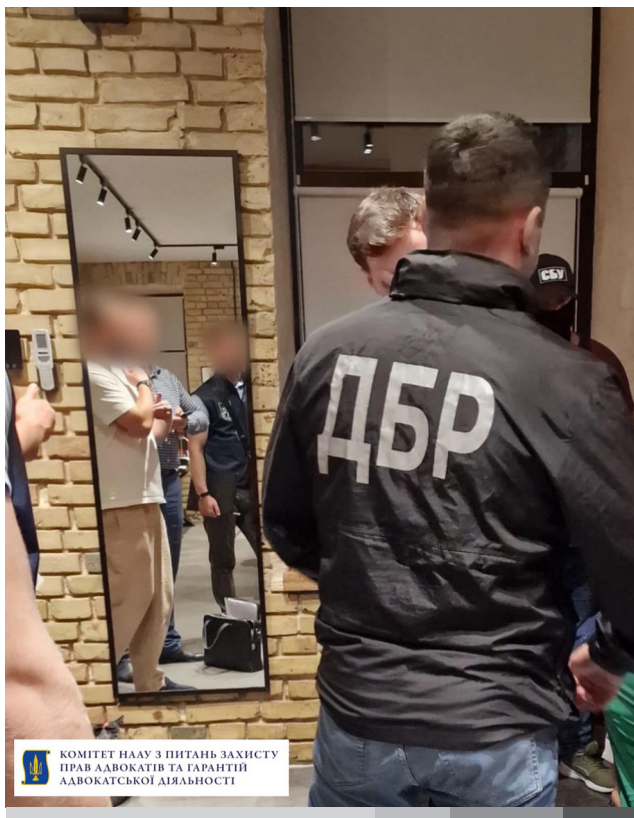
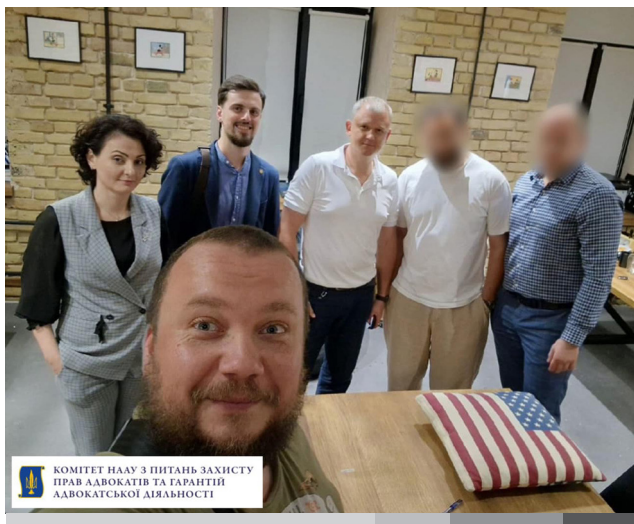
Під час слідчої дії правоохоронців зацікавила технічна (будівельна) документація. Адвокати об'єднання пояснили, що ці документи були довірені їм компанією-клієнтом в рамках надання правової допомоги і вони є адвокатською таємницею. Проте документацію було вилучено. Представник Комітету відзначив факт

порушення гарантій адвокатської діяльності у протоколі обшуку.

Посилання на публікацію: [URL: surl.li/kecig](https://surl.li/kecig).

8 серпня під час проведення обшуку в офісному приміщенні слідчими Державного бюро розслідувань було виявлено робоче місце адвоката. Правоохоронці

викликали представників Комітету, які виявили декілька порушень. Дотриманням гарантій професійної діяльності опікувалися **Нонна Надіч, Богдан Кушнір, Іван Бернацький та Юрій Юрченко**.

Посилання на публікацію: [URL: surl.li/kecza](https://surl.li/kecza).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

30 червня вийшла публікація члена Ради Комітету, представника НААУ в Угорщині **Віктора Ясевіна**, в якій розглянуто форми та види договорів оренди житлового приміщення в Угорщині, особливості укладання, поради щодо пошуку.

Посилання на публікацію: [URL: surl.li/jbdmn](https://surl.li/jbdmn).

14 липня вийшла інформаційна публікація представника НААУ в Шотландії **Олександра Черних** щодо преференцій для українських адвокатів у Британії.

«З початку війни в Україні до Сполученого Королівства виїхало понад 180 тис. громадян України, в тому числі близько 300 адвокатів з родинами, які намагаються знайти роботу, побудувати бізнес у країні перебування», — зазначив О. Черних. В публікації йдеться про те, на що можуть розраховувати українці на Туманному Альбіоні.

Посилання на публікацію: [URL: surl.li/kedvz](https://surl.li/kedvz).

24 липня на сайті НААУ була оприлюднена інформація стосовно дорожньої карти для бізнесу та імміграції української громади Великої Британії, яку презентували під час тематичного вебінару представник НААУ у Шотландії **Олександр Черних** та англійський адвокат, керуючий партнер *Legal Solicitors* **Лілія Скотт**.

Alexandr Chernykh

О. Черних звернув увагу на важливість саме професійної юридичної допомоги нашим землякам у Сполученому Королівстві та необхідність довіряти офіційній інформації або інформації, отриманій від кваліфікованих соліситорів.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keebb.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

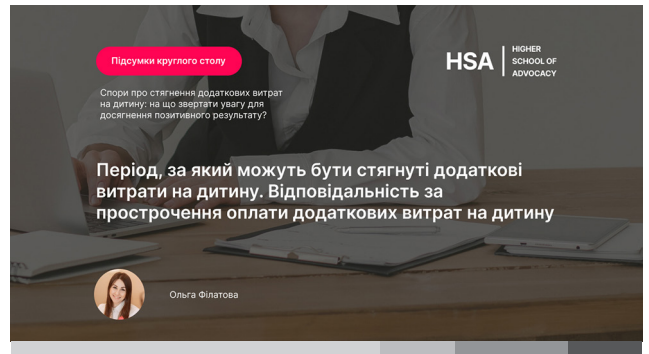
У червні Комітет здійснив правовий аналіз проєкту Закону України № 9356 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо удосконалення відповідальності за порушення розгляду адвокатського запиту».

Законопроєктом передбачено удосконалення відповідальності за порушення розгляду адвокатського запиту в першому читанні за основу. Такі зміни цілком відповідають потребам адвокатури. Водночас у законопроєкті варто розширити коло інформації, яку може отримати адвокат на адвокатський запит. Не претендуючи на отримання таємної інформації, вбачається необхідним надати адвокату право отримувати інформацію, яка становить службову таємницю, за умови, якщо така інформація стосується виключно клієнта адвоката і від клієнта є письмова згода на отримання такої інформації.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keete.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

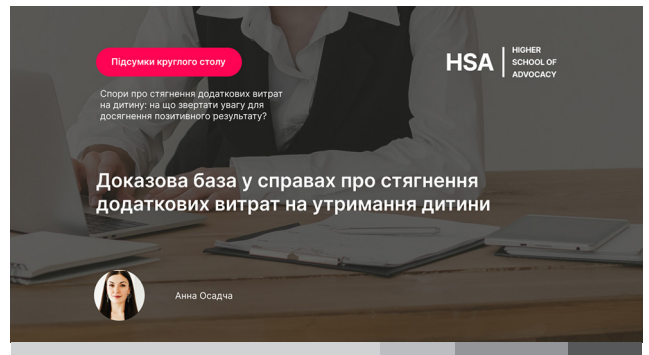
20 червня на сайті ВША НААУ вийшла публікація члена Комітету **Ольги Філатової** «Відповідальність за прострочення оплати додаткових витрат на дитину»,

в якій розповідається про відповідальність у разі прострочення оплати додаткових витрат на дитину з вини платника. Публікація підготовлена за матеріалами круглого столу «Спори про стягнення додаткових витрат на дитину: на що звертати увагу для досягнення позитивного результату?», який відбувся 8 червня в НААУ.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/2kt26ca5.

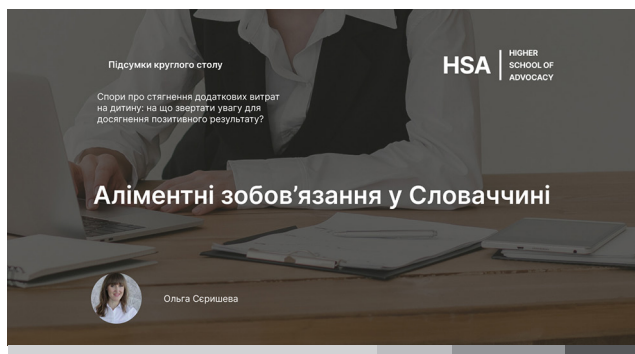
21 червня вийшла публікація члена Комітету **Анни Осадчої** «Доказова база у справах про стягнення додаткових витрат на утримання дитини». А. Осадча звернула увагу на те, що найкращий спосіб вирішення питання розподілу додаткових витрат на дитину — це мирний спосіб врегулювання.

Публікація підготовлена за матеріалами круглого столу «Спори про стягнення додаткових витрат на дитину: на що звертати увагу для досягнення позитивного результату?», який відбувся 8 червня в НААУ.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/dbnaa39m.

23 червня вийшла публікація Члена Комітету **Ольги Серишевої**, в якій вона розповіла про аліментні

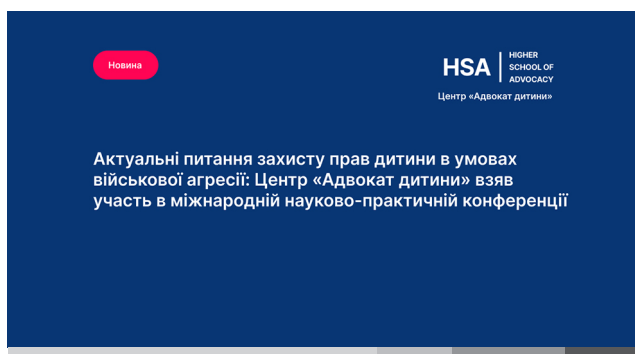

зобов'язання в Словаччині та повідомила, що в цій країні відсутнє поняття «додаткові витрати на дитину». Є поняття «аліменти» та поняття «збільшення/зменшення розміру аліментів». Окремого додаткового стягнення коштів на утримання дитини не передбачено, розмір аліментів визначається з урахуванням всіх витрат.

Під час визначення розміру аліментів враховуються такі фактори як: розмір витрат на дитину та розмір доходів батьків; з ким з батьків проживає дитина та хто безпосередньо займається доглядом за нею. Якщо рішенням суду визначено режим почергового проживання дитини як з матір'ю, так і з батьком, аліменти можуть не присуджуватися.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/4eytvca7.

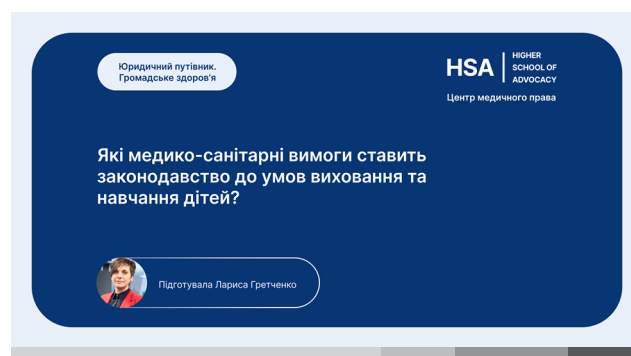
23 червня в Одеському державному університеті внутрішніх справ відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Захист прав дитини в умовах військової агресії», присвячена обговоренню теоретичних та практичних проблем захисту дітей в умовах війни, а також узагальненню наукового та практичного досвіду з метою їх вирішення.

До участі в тематичному обговоренні долучилась голова Комітету, керівниця Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ **Лариса Гретченко** з доповіддю на тему «Адвокат дитини: виклики та рішення щодо захисту прав дітей і їх доступу до правосуддя в умовах воєнного стану».

Деталі обговорення сайті ВША НААУ: [URL: surl.li/irpsq](http://surl.li/irpsq).

26 червня вийшла публікація на тему «Які медико-санітарні вимоги ставить законодавство до умов виховання та навчання дітей?». Матеріал підготувала голова Комітету, керівниця Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ **Лариса Гретченко**.

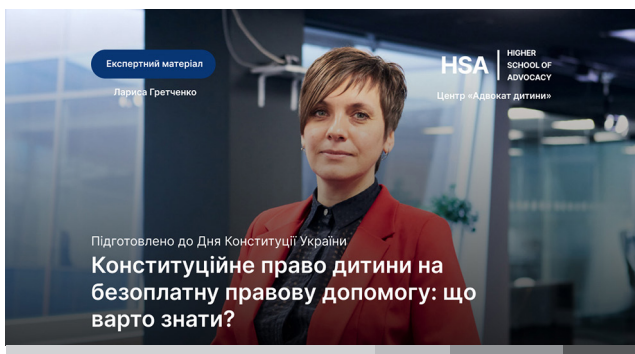

«Безпечним є освітнє середовище за сукупності умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування. Організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учнів і має забезпечувати безпечні, нешкідливі та здорові умови здобуття освіти», — дає відповіді на поставлене питання Лариса Гретченко.

Посилання на сайт ВША НААУ: tinyurl.com/3rbbydn9.

28 червня вийшла публікація на тему «Конституційне право дитини на безоплатну правову допомогу: що варто знати?», підготовлена головою Комітету **Ларисою Гретченко**.

Що закріплює гарантований механізм реалізації конституційних прав дитини в Основному Законі України? Які гарантії забезпечує держава всім дітям згідно

з Законом України «Про охорону дитинства»? — на ці та інші питання відповіді за посиланням на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/et3j8ct7.

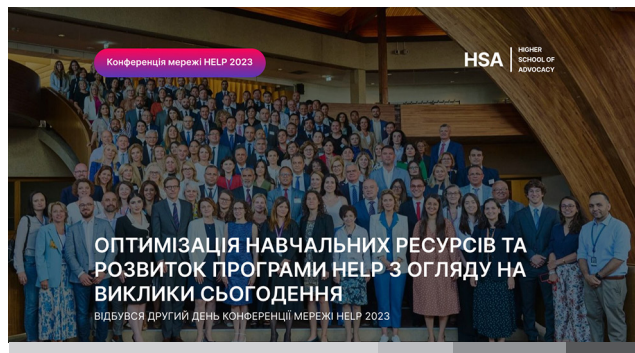
6 липня у Страсбурзі пройшла щорічна мережева конференція Програми Ради Європи HELP (Навчання правам людини для юристів). В роботі конференції взяла участь керівниця проєктів та програм ВША НААУ, голова Комітету **Лариса Гретченко**.

«Наразі питання захисту особливо вразливих груп населення, зокрема, осіб, що постраждали від війни, мають бути в центрі уваги та потребують швидкої реакції правничої спільноти з метою забезпечення таких осіб належною та ефективною правовою допомогою. Участь у щорічній конференції HELP дає можливість обміну досвідом, пошуку рішень на виклики та участі у реалізації надважливих ініціатив, що мають вирішальне значення для ефективного застосування юристами європейських стандартів у галузі прав людини, зокрема і під час війни, у процесі надання правничої допомоги», — зазначила **Лариса Гретченко**.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/5au6b463.

7 липня відбувся другий день Конференції мережі HELP 2023, під час якого учасниками були обговорені питання оптимізації навчальних ресурсів для європейських та національних суб'єктів, а також розвиток програми HELP з огляду на необхідність постійної адаптації до нових викликів.

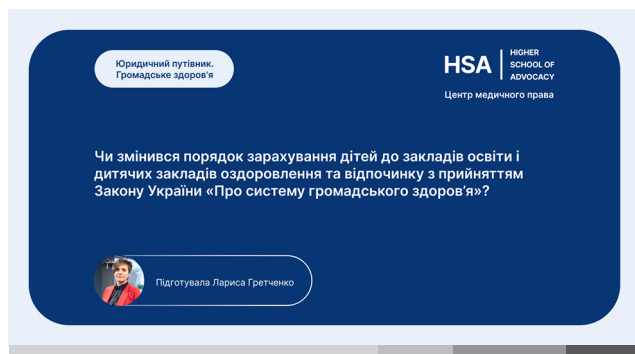

Окрему увагу під час заходу було сфокусовано на організації співпраці з європейськими мережами для правників.

У конференції взяла участь голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/yzzk3u25.

13 липня вийшла публікація на тему «Чи змінився порядок зарахування дітей до закладів освіти з прийняттям Закону України «Про систему громадського здоров'я?», підготовлена **Ларисою Гретченко**, головою Комітету, керівницею Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/mtneyef.

13 липня відбувся вебінар на тему «Бездомні люди у фокусі правової допомоги: потреби, специфіка, виклики, етика». Спікером заходу виступила

ВЕБІНАР
«БЕЗДОМНІ ЛЮДИ У ФОКУСІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ:
ПОТРЕБИ, СПЕЦИФІКА, ВИКЛИКИ, ЕТИКА»

ЕВГЕН САВВАТЄЕВ ЛЮДМИЛА ГРИЦЕНКО НАЗАРІЙ БОЯРСЬКИЙ

ЧЕТВЕР, 13 ЛИПНЯ, ОНЛАЙН

членкиня Ради Комітету, лекторка ВША НААУ **Людмила Гриценко**.

Детальніше про захід на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/3b96ezn7.

17 липня членом Комітету **Людмилою Гриценко** у ВША НААУ був проведений захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему: «Розірвання шлюбу з особою, яка проживає на території, що тимчасово не контролюється урядом України». В основу розробки вебінару покладено реальний кейс — справу про розірвання шлюбу з особою, яка перебуває на тимчасово окупованій території.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/2e3rn2vk.

Підсумки заходу
Людмила Гриценко

HSA | HIGHER SCHOOL OF ADVOCACY

Розірвання шлюбу з особою, яка проживає на території, що тимчасово не контролюється урядом України

27 липня відбувся круглий стіл на тему «Проблематика законодавства та практики, що стосуються прав внутрішньо переміщених осіб». Проблемні аспекти захисту прав внутрішньо переміщених осіб обговорили адвокати, судді, правозахисники, представники міністерств та відомств.

Підсумки круглого столу

Проблемні аспекти захисту прав внутрішньо переміщених осіб обговорили адвокати, судді, правозахисники, представники міністерств та відомств

Захід організований ВША НААУ спільно з Комітетом НААУ з питань взаємодії з громадянським суспільством та Благодійною організацією «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги» у співпраці з Ініціативою Верховенства права Американської Асоціації Юристів /American Bar Association Rule of Law Initiative. Модератором експертного обговорення виступила **Лариса Гретченко**, голова Комітету.

Детальніше про захід на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/4ffh6n5k.

3 серпня відбувся вебінар на тему «Люди, які вживають наркотичні речовини, у фокусі правової допомоги: потреби, специфіка, виклики, етика». Вебінар був організований ГО «Інкубатор демократичних ініціатив» у співпраці з Координаційним центром з надання правової допомоги та ВША НААУ. Спікером заходу виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Детальніше про захід на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/bdh93cn2.

ВЕБІНАР
«ЛЮДИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ НАРКОТИЧНІ РЕЧОВИНИ,
У ФОКУСІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ:
ПОТРЕБИ, СПЕЦИФІКА, ВИКЛИКИ, ЕТИКА»

ГАННА ДОВБАХ ЛАРИСА ГРЕТЧЕНКО НАЗАРІЙ БОЯРСЬКИЙ

ЧЕТВЕР, 3 СЕРПНЯ, ОНЛАЙН

16 серпня був опублікований Бюлетень «Сімейне право: новели законодавства» у II кварталі 2023 року,

в якому йдеться про спрощену Кабінетом Міністрів України процедуру усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під час війни.

Детальніше про захід на сайті НААУ: tinyurl.com/5ftw5hth.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

5 липня заступник Голови Комітету **Дмитро Хуточний** у своїй публікації розповів, чому не варто ігнорувати запит податкових органів. «Ненадання відповіді на письмовий запит податкових органів є однією з підстав проведення документальної позапланової перевірки. Водночас надання відповіді дає податковим органам можливість більш ґрунтовно підготуватися до її проведення. Тож як бути?». Адвокат у своїй статті дає відповідь на це запитання та зазначає алгоритми дій у разі отримання такого запиту.

Посилання на публікацію: [URL: surl.li/kednp](http://URL:surl.li/kednp).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

У серпні Комітет здійснив правовий аналіз проекту Закону від 27.06.2023 № 9426 «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» щодо виконання рішень про встановлення побачення з дитиною», який спрямований на удосконалення правового регулювання порядку виконання рішень про встановлення побачення з дитиною та про усунення перешкод у цьому.

Запропоновані зміни сприятимуть належному виконанню рішень, втім, такі зміни не містять строків звернення виконавцем до органу опіки та піклування, строків надання органом опіки та піклування плану

заходів і строків звернення до суду з таким планом заходів.

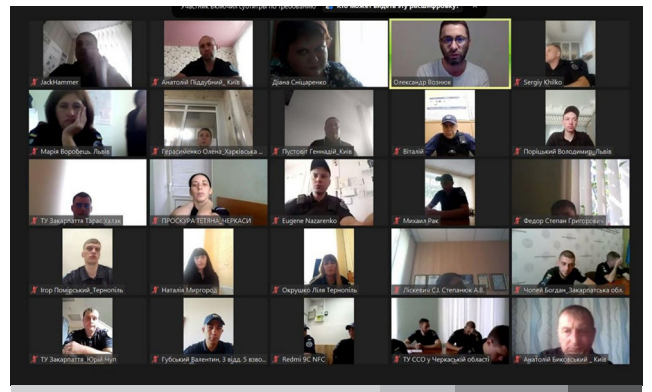
Водночас при реалізації запропонованих змін можуть виникнути складнощі. Тому необхідно доопрацювати проєкт (або внести окрему ініціативу) та запровадити норми щодо: збільшення штрафів за невиконання таких рішень; обов'язкового залучення психологів для їх виконання; залучення окремого адвоката для захисту прав дитини для забезпечення правничої допомоги саме дитині незалежно від процесуальних, матеріальних та життєвих інтересів батьків (опікунів); скорочених процесуальних строків при розгляді судами справ і виконання рішень з цих питань; належної психологічної підготовки дитини до побачення, щоб унеможливити маніпуляції та психологічне насильство над дитиною; обов'язкового місця побачення з дитиною для можливості його закріплення у виконавчих документах з метою недопущення зловживань сторонами виконавчого провадження.

Посилання на публікацію: [URL: surl.li/ketdx](http://URL:surl.li/ketdx).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

20 липня Національна школа суддів України у співпраці з Всеукраїнською громадською організацією інвалідів «Правозахисна спілка інвалідів» провела онлайн-семінар для працівників територіальних управлінь Служби судової охорони «Комунікація працівників Служби судової охорони з особами з інвалідністю».

Заступниця начальника відділу спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді **Діана Сніцаренко**

та голова Комітету **Олександр Вознюк** підкреслили важливість комунікації працівників Служби судової охорони з особами з інвалідністю.

Викладач семінару, заступник голови Комітету **Богдан Чиж** висвітлив питання щодо етики спілкування з людьми з інвалідністю та інформаційної доступності для людей з інвалідністю. Значна увага була приділена розгляду питань щодо налагодження ефективної комунікації з особами, які є учасниками судового процесу, а також спілкуванню з особами з порушеннями зору, слуху, психічними та інтелектуальними розладами.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

28 червня 2023 року відбулось чергове засідання Комітету.

Для членів Комітету вже стало доброю традицією залучення на засідання зовнішніх експертів. Цього разу **Волянський Олег** — начальник юридичного відділу Західного офісу Держаудитслужби виступив з темою «Проведення контрольних заходів закладів охорони здоров'я, їх види та типові порушення, а також судова практика з оскарження дій та рішень органів Держаудитслужби».

На порядку денному було чимало питань, зокрема, обговорення організації заходів, приурочених до Дня безпеки пацієнтів (вересень 2023). Також члени Ради Комітету висловились щодо свого наміру продовжити роботу в складі Ради Комітету.

ЛІТНЯ ШКОЛА З МЕДИЧНОГО ПРАВА

27 — 29 липня у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбулась Літня школа з медичного і фармацевтичного права на тему «Конституційне регулювання інституту прав людини та громадянина у сфері охорони здоров'я», організована Навчально-науковим центром медичного права юридичного факультету та Комітетом НААУ.

У заході як спікери з доповідями виступили наступні члени Комітету:

Голова Комітету **Ірина Сенюта** з темою «Конституція України як основоположний інструмент для захисту прав людини у медичних справах»;

Заступник голови **Христина Терешко** з темою «Дисциплінарна відповідальність медичних працівників крізь призму судової практики»;

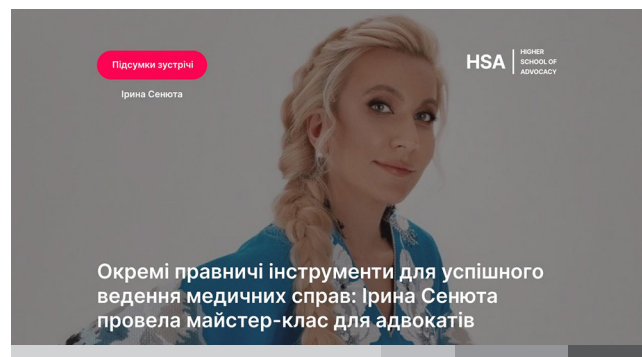
Член ради Комітету **Юлія Миколаєць** з темою «Документація закладу охорони здоров'я: закріплення балансу прав пацієнта та обов'язків лікаря»;

Член ради Комітету **Зінаїда Чуприна** з темою «Право лікаря на відмову від пацієнта»;

Член ради Комітету **Юлія Савелова** з темою «Сурогатне материнство: біоетичні та правові аспекти».

АКТИВНОСТІ ЧЛЕНІВ КОМІТЕТУ В ПЕРІОД 20.06.2023 — 20.08.2023

5 липня голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у майстер-класі на тему «Стримання антибіотикорезистентності в Україні. Як впроваджувати СОП та інфекційний контроль у лікарнях». А також виступила з доповіддю «Правова система координат для закладу охорони здоров'я у сфері інфекційного контролю».

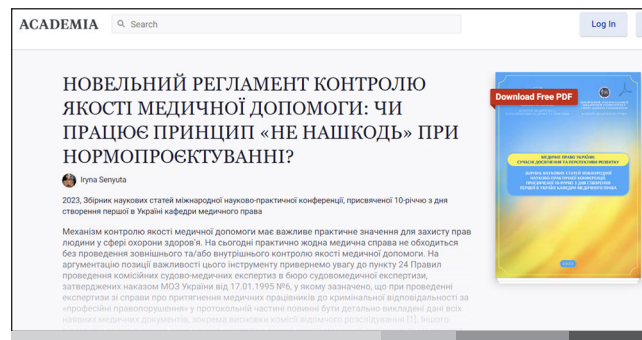

20 липня голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у фінальній зустрічі слухачів курсу HELP та виступила з майстер-класом на тему «Окремі правові інструменти для успішного ведення медичних справ».

ПІДГОТОВКА ТЕМАТИЧНИХ СТАТЕЙ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

1. Сенюта І. Я. «Контроль якості надання медичної допомоги: quo vadis?». *Ознайомитися можна за посиланням: URL: tinyurl.com/bu4b3262.*

2. Сенюта І. Я. «Новельний регламент контролю якості медичної допомоги: чи працює принцип

«не нашкодъ» при нормопроектіванні?». *Ознайомитися можна за посиланням: URL: tinyurl.com/4xbf99k7.*

3. Senyuta I., Litinska Y. The empowerment and protection of vulnerable adults Ukraine. *Ознайомитися можна за посиланням: URL: tinyurl.com/449eyj4m.*

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОЄКТІВ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Членом Ради Комітету **Олександром Корнагою** здійснено правовий аналіз проєктів Законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо верифікації відомостей про пацієнтів» (реєстр. № 9272 від 04.05.2023) та «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання» (реєстр. № 8223 від 23.11.2022).

За результатами проведеного правового аналізу **Олександром Корнагою** підготовлено низку зауважень та пропозицій до законопроектів.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

23 червня на сайті НААУ оприлюднено аналіз законопроекту № 9314-3 «Про внесення змін до деяких статей Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей обчислення строків досудового розслідування в умовах воєнного стану», підготовлений головою Комітету **Анжелікою Моїсєвою** та членом Ради Комітету **Володимиром Мацко**.

Проєктом пропонується припинити обчислення перебігу строків досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 437 (Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни), ст. 438 (Порушення законів та звичаїв війни), ст. 439 (Застосування зброї масового знищення) та ст. 442 (Геноцид) Кримінального кодексу. Йдеться про випадки, коли відомості про ці злочини були внесені до ЄДР, але в них жодній особі не було повідомлено про підозру, як у період дії воєнного стану, так і після його закінчення.

Члени Комітету впевнені, що відступлення від загальних принципів кримінального процесуального законодавства за окремими видами злочинів призведе до дисбалансу закріплених засад та узаконить бездіяльність органу досудового розслідування під час розслідування таких злочинів. Тож цей законопроект не відповідає принципам, закріпленим кримінальним

процесуальним законодавством, а його ухвалення матиме наслідком порушення принципу правової визначеності, фундаментальних конвенційних гарантій, прав та свобод людини.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/kedcr.

10 липня на сайті НААУ опубліковано зауваження та пропозиції до проєкту Закону № 9391 від 16.06.2023 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за видання явно кримінально протиправного наказу або розпорядження», опрацьовані Комітетом. «Кримінальний кодекс України вже передбачає відповідальність за видання явно кримінально протиправного наказу або розпорядження командиром чи начальником військового формування. Це перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. Але конкретизувати певний вид перевищення можна у спеціальній нормі», — зазначили у Комітеті.

Свої зауваження і пропозиції щодо прийняття Закону у редакції, запропонованій у проєкті, було направлено Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності для врахування під час доопрацювання законопроекту.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/jajqw.

11 липня на сайті НААУ оприлюднено пропозиції до проєкту Закону від 16.06.2023 № 9396 про внесення відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України.

У Комітеті дійшли висновку, що проєкт № 9396 повністю відповідає принципам, закріпленим кримінальним процесуальним законодавством, і не матиме наслідком порушення фундаментальних конвенційних гарантій прав і свобод людини. Ухвалення Закону у запропонованій редакції його проєкту також не призведе до порушення принципу правової визначеності. Про таку позицію НААУ поінформувала Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/jajsr.

19 липня на сайті НААУ вийшла публікація аналізу законопроекту № 9438 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні

кримінальні правопорушення у сфері правосуддя», підготовленого Комітетом. На думку авторів законодавчої ініціативи, посиленням санкцій можна запобігти вчиненню подібних правопорушень у майбутньому, а також забезпечити справедливу міру покарання для порушників.

З позицією НААУ про непідтримання пропозицій, викладених у законопроекті № 9438, можна ознайомитися за посиланням: [URL: surl.li/kedzy](http://surl.li/kedzy).

2 серпня на сайті НААУ опубліковані зауваження Комітету до законопроекту № 9439 «Про внесення змін до Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо особливостей призначення на посаду судді в умовах воєнного стану».

У НААУ вважають, що встановлення особливостей процедури на підставі наявності «інформації», яка лише може свідчити про вчинення або невчинення кандидатом будь-яких дій, надалі може мати наслідки дискреційного свавілля.

Також введення поняття «наявність інформації» дає підґрунтя для здійснення тиску на кандидатів у судді, які призначаються вперше, шляхом надання лише оперативної інформації або внесення інформації в Єдиний реєстр досудових розслідувань відносно конкретної особи, коли такі відомості будуть мати значення під час вирішення питання доступу до професії. Зі свого боку, це буде додатково створювати певні важелі для зародження корупційної складової в правоохоронних органах, які будуть уповноважені на подання (оприлюднення) або неподання таких відомостей.

Крім того, законопроектом пропонується у разі повторного розгляду питання про призначення на посаду судді на засідання Вищої ради правосуддя запрошувати представників Служби безпеки України та Національного антикорупційного бюро України відповідно, а також особу, щодо якої розглядається внесення повторного подання. Комітет наголошує, що це є фактом втручання в незалежність судової гілки влади, гарантованої статтею 126 Конституції України.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keeko.

7 серпня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження Комітету до проекту Закону від 14.06.2021 № 5661 «Про внесення змін до Кримінального проце-

суального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування».

У НААУ наголосили, що чинний КПК вже передбачає форми і способи реагування суду на безпідставний клопотання, скарги, відводи тощо. До повноважень суддів віднесено право відмовити у задоволенні клопотання, не розглядати повторно заявлений відвід, відмовити у відкритті апеляційного провадження, якщо апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню.

НААУ вважає, що внесення доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів у частині врегулювання поняття «відповідальності за зловживання процесуальними правами», з боку суду, порушує принцип юридичної визначеності та є фактом втручання в дискреційні повноваження уповноваженого органу — кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Згодом це може стати інструментом тиску на адвоката та знищення незалежної адвокатури в Україні.

Посилання на публікацію: URL: surl.li/keeni.

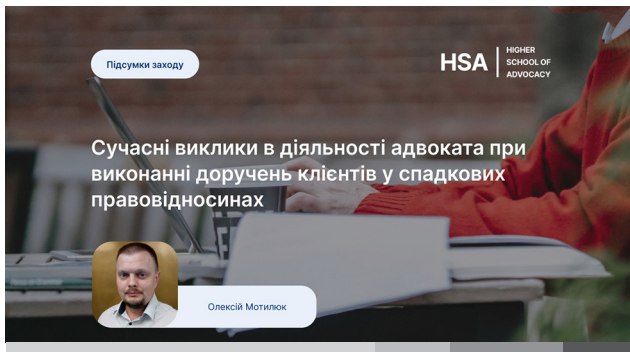
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

24 липня вийшла публікація Комітету, в якій проаналізовано проект Закону від 17.05.2023 № 9306 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо уніфікації процесів».

У Комітеті зауважили, що сформовані у практиці ЄСПЛ стандарти доказування («standards of proof») у судовому процесі уособлюють необхідний рівень ймовірності, який дозволяє суду вважати той чи інший факт доведеним. Категорія «стандарти доказування» хоч і була сприйнята вітчизняною судовою практикою, однак її використання не набуло системного характеру і суди по-різному розуміють це поняття з огляду на зміст відповідної практики ЄСПЛ.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/49jwhmjh.

7 серпня у США НААУ відбувся вебінар «Сучасні виклики в діяльності адвоката при виконанні доручень клієнтів у спадкових правовідносинах», спікером якого виступив **Олексій Мотилук**, член Ради Комітету.

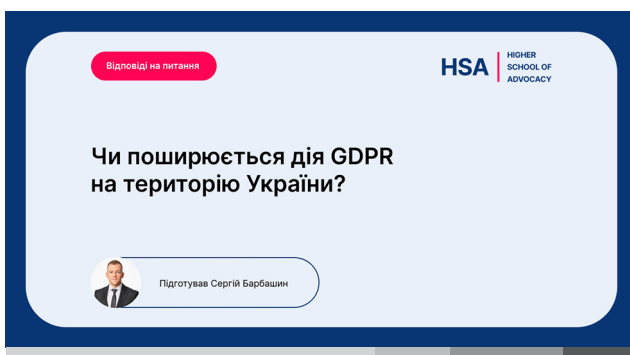
Лектор розглянув базові дефініції щодо спадкування та зупинився і на «несподіванках», з якими можуть зіткнутися клієнти адвоката при оформленні спадкових справ.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/3mrauhtk.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

23 червня вийшла публікація «Чи поширюється дія GDPR на територію України?». Відповіді на запитання надав **Сергій Барбашин**, заступник голови Комітету.

«General Data Protection Regulation (GDPR) — це загальний регламент ЄС, який встановлює вимоги, щодо захисту конфіденційності фізичних осіб в ЄС шляхом встановлення правил щодо того, як їхні персональні дані можуть збиратися, оброблятися та зберігатися компаніями та організаціями.

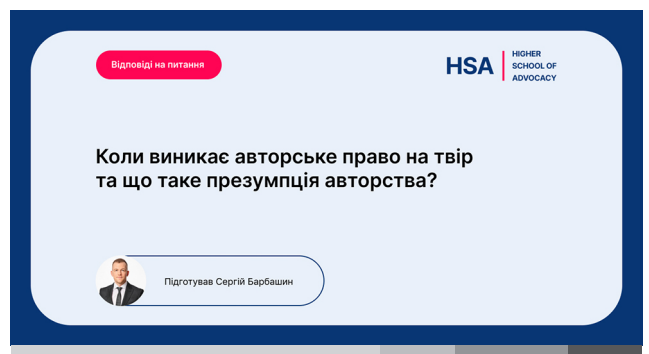

Важливо визначити, чи компанія підпадає під дію GDPR, оскільки компаніям, які не дотримуються його норм, можуть загрозувати значні штрафи та інші санкції. Відповідно до статті 3 GDPR його норми застосову-

ються до обробки персональних даних фізичних осіб, які перебувають на території Європейського Союзу (ЄС), а також до компаній, які обробляють персональні дані фізичних осіб на території ЄС, незалежно від того, де компанія базується», — відповів Сергій Барбашин на запитання стосовно поширення дії GDPR на територію України.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/ty46erpvc.

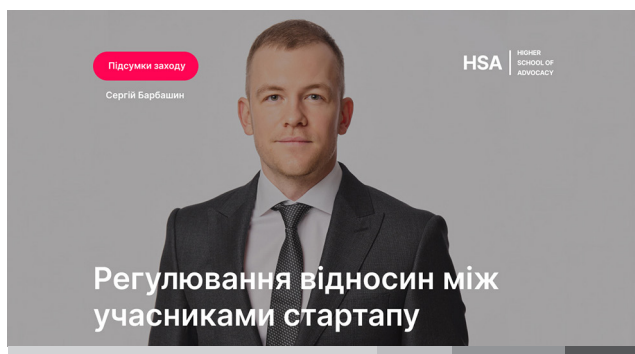
13 липня вийшла публікація заступника голови Комітету **Сергія Барбашина** «Коли виникає авторське право на твір та що таке презумпція авторства?», в якій він дає відповіді на запитання.

«Незважаючи на презумпцію авторства, суб'єкт авторського права для засвідчення належних йому особистих немайнових прав та/або майнових прав на твір, факту і дати його опублікування, набуття майнових прав на твір на підставі договору або закону може зареєструвати своє авторське право на твір у відповідному державному реєстрі. Враховуючи значне поширення порушень авторського права (плагіат, піратство, камкординг) у наш час, це найкращий спосіб захистити авторське право. Окрім того, наявність реєстрації авторського права полегшить доведення авторства у разі судового спору», — зазначає автор публікації.

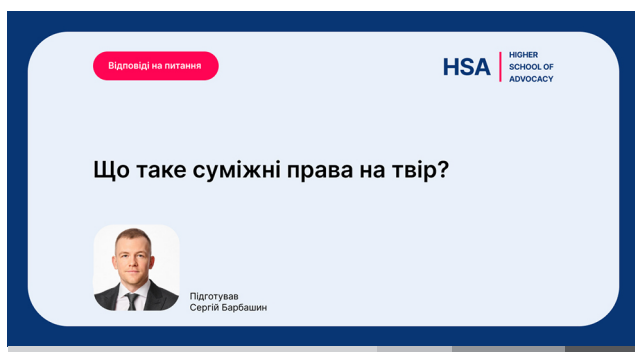
Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/5ct8k98v.

17 липня вийшла публікація за підсумками заходу з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Як стати експертом з супроводу ІТ-бізнесу?», що відбувся у ВША НААУ. Заступник голови Комітету **Сергій Барбашин** розповів про особливості регулювання відносин між учасниками стартапу.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/3sfpws8b.

26 липня вийшла публікація «Що таке суміжні права на твір?» заступника голови Комітету **Сергія Барбашина**, в якій він розглянув низку питань, пов'язаних з правами інтелектуальної власності, що спрямовані на забезпечення охорони прав та інтересів осіб, які сприяють створенню та розповсюдженню творів, що після створення стають доступними для широкого загалу.

Суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми та організація мовлення, а також їх спадкоємці та правонаступники та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на об'єкт суміжних прав на підставі договору або закону.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/v5skyvbd.

ЄС наближається до прийняття регламенту, який регулюватиме питання застосування штучного інтелекту. Україні також доведеться унормувати цю сферу. На який досвід варто орієнтуватися? Як у ЄС врегулюють штучний інтелект та чого чекати Україні?

Про це говорили **8 липня** під час другого засідання робочої групи з питань правового регулювання штучного інтелекту, утвореної в НААУ. До участі у заході долучився заступник голови Комітету **Сергій Барбашин**.

Деталі обговорення на сайті НААУ: tinyurl.com/5c9axerj.

15 серпня вийшла стаття на тему «Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та ЄС».

«Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та ЄС виявляється все більш важливим у зв'язку з розвитком технологій. Усі країни зараз активно працюють над створенням адаптованих та ефективних правових норм, що враховують особливості штучного інтелекту. Це дозволяє забезпечити безпеку та захист прав користувачів технологій ШІ, а також створити сприятливі умови для розвитку інновацій та цифрової економіки.

Зважаючи на те, що Україна стала країною-кандидатом до ЄС, передбачається, що в майбутньому наше законодавство у сфері регулювання ШІ буде гармонізоване з європейським законодавством. На шляху розвитку регулювання ШІ в Україні є багато викликів і завдань, але розуміння важливості та необхідності створення правового регулювання є кроком у правильному напрямі.

Ефективне правове регулювання ШІ в Україні забезпечить збалансований підхід до використання систем ШІ, захист прав громадян і підтримку інноваційного розвитку країни», — відзначив автор статті, заступник голови Комітету **Сергій Барбашин**.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/mvftxfxr.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕТОРІВ

У **серпні** була опублікована стаття на тему «*Необхідність врегулювання розвитку штучного інтелекту на законодавчому рівні*».

Автор статті, заступник голови Комітету **Сергій Лисенко** розповів про важливість критичного ставлення до розвитку штучного інтелекту та ризиків, із ним пов'язаних, а також запропонував на законодавчому рівні почати розробку та введення відповідних запобіжників.

Детальніше на сайті Зіб: tinyurl.com/3427sk4w.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

27 червня заступник голови Комітету **Дмитро Юровський** надав коментар щодо умов, за яких адвокат повинен стати на облік до податкової. За його словами, поширена Головним управлінням ДПС у Київській області інформація щодо умов, за яких адвокат повинен ставати на облік у контролюючому органі як особа, що здійснює незалежну професійну діяльність, є неповною.

На облік як самозайнята особа адвокат має стати лише в тому разі, якщо він провадить діяльність індивідуально та має не більш як 4 найманих працівників (п.п. 14.1.226 Податкового кодексу). Знятися з обліку як самозайнята особа адвокат може, якщо до ЄРАУ внесено відомості про зупинення або припинення його адвокатської діяльності чи зміну форми адвокатської діяльності з індивідуальної на іншу (бюро, об'єднання).

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ketih](https://surl.li/ketih).

1 липня за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Здійснення господарських операцій: межа реальності та фіктивності».

В обговоренні взяли участь стейкхолдери податкових правовідносин в Україні, які найчастіше стикаються з питаннями дійсності, недійсності та оспорюваності господарських правочинів і відповідно господарських операцій.

Учасники круглого столу розкрили та проаналізувати всі аспекти реальності господарських операцій і доведення фіктивності через призму судової практики Касаційного адміністративного суду, а також розглянули новітні тенденції щодо цього питання у Європейському Союзі. Також було зазначено, що податкова інспекція має перетворитися на сервісний орган фінансових інспекторів, що зменшить напруження та антагоністичні настрої у взаємовідносинах між податковою, платниками податків та судом.

Детальніше про захід: [URL: surl.li/ketgn](https://surl.li/ketgn).

У **липні** Комітет здійснив правовий аналіз законопроектів: «Про внесення змін до статті 5 Закону України «Про судовий збір» щодо звільнення від сплати судового збору внутрішньо переміщених осіб» (реєстр. № 9361 від 07.06.2023) та «Проект Закону про внесення змін до статті 5 Закону України «Про судовий збір» щодо сплати судового збору у справах про нарахування та сплату митних платежів» (реєстр. № 9359 від 06.06.2023).

Посилання на аналіз законопроектів: [URL: surl.li/ketlh](https://surl.li/ketlh), [URL: surl.li/ketky](https://surl.li/ketky).

4 серпня за ініціативи Комітету відбувся вебінар на тему «Спори з митними органами — актуальні питання та судова практика. Коригування митної вартості товарів: підстави та порядок оскарження».

Спікером стала секретар Комітету **Ганна Леус**.

► Підстави для подання додаткових документів для підтвердження митної вартості:

- У разі якщо документи, подані разом з митною декларацією:
- - містять розбіжності, які мають вплив на правильність визначення митної вартості;
- - наявні ознаки підробки;
- - не містять всіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ший, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари.
- Декларант або уповноважена ним особа на письмову вимогу митного органу зобов'язані протягом 10 календарних днів надалі (за наявності) додаткові документи.

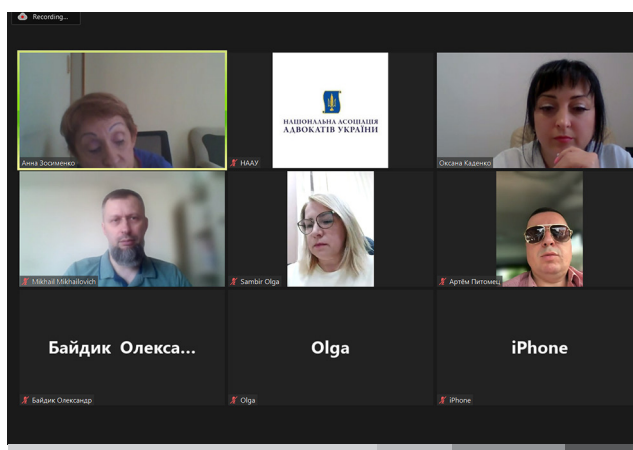

За її словами, така тенденція пов'язана перш за все з тим, що під час визначення митної вартості митні органи зловживають наданим їм правом витребувати додаткові документи, що підтверджують суму, яка була сплачена за товар або підлягає оплаті. При цьому забуваючи, що органи доходів і зборів мають право вимагати надання додаткових підтверджень лише у випадку, якщо надані декларантом документи містять розбіжності, у них наявні ознаки підроблення або вони не містять всіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів чи відомостей щодо ціни.

Посилання на новину на сайті НААУ: URL:surl.li/ketnb.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

10 липня відбулося чергове засідання Комітету. На порядку денному було розглянуто ряд важливих питань. Зокрема, обговорення проекту постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації надання безоплатної первинної допомоги органами місцевого самоврядування». Також розглянули питання щодо доповнення Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. Комітетом було запропоновано провести спільний захід з комітетами НААУ щодо вирішення проблеми пересування адвокатів під час комендантської години для надання допомоги і захисту прав громадян.

«Дослідити проєкт нового Положення про комісії з оцінки якості, повноти та своєчасності надання безоплатної правничої допомоги, підготовлений профільним комітетом НААУ, мають також фахівці Міністерства юстиції та Координаційного центру з надання правової допомоги» — таке рішення було ухвалено **11 серпня** на засіданні РАУ.

У Комітеті вже напрацювали зміни до цього Положення. Зокрема, планується розширити перелік суб'єктів звернення до комісій і надати відповідне право самим адвокатам, що співпрацюють із системою безоплатної правничої допомоги. Це дозволить останнім захищатися від необґрунтованих скарг, а також отримувати підтвердження належного виконання ними доручень.

Посилання на новину на сайті НААУ: [URL: /is.gd/5o5Wt8](http://URL:/is.gd/5o5Wt8).

16 серпня Комітетом були направлені до Міністерства юстиції України пропозиції та зауваження до проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо доступу до безоплатної правничої допомоги». Комітет привітав ініціативу щодо реформування системи безоплатної правової допомоги та зазначив про нагальну необхідність зміни моделі побудови системи БПД шляхом внесення змін до законодавства.

Враховуючи, що НААУ представляє адвокатуру України у відносинах з органами державної влади, з метою забезпечення здійснення адвокатської діяльності на принципах верховенства права, законності та незалежності, у тому числі у системі безоплатної правової допомоги, Комітет запропонував врахувати пропозиції та зауваження НААУ до проекту змін до деяких постанов Кабінету Міністрів, пов'язаних з питаннями доступу до безоплатної правничої допомоги.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

17 липня вийшла публікація члена ради Комітету **Яна Білоголового** «Приватизація земельних ділянок: що заборонено, а що дозволено під час воєнного стану». Автор пропонує розібратися, чому оформлюючи права на земельні ділянки, державні органи не завжди правильно трактують норми законодавства. Наприклад, на виділення земельної частки (паю) іноді

навішується ярлик «безоплатної передачі», що тягне відмову у реалізації прав громадян.

7 квітня 2022 року у Перехідних положеннях Земельного кодексу України з'явився новий пункт 27, підпунктом 5 якого було заборонено безоплатну передачу земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації.

Внаслідок суттєвих змін, пов'язаних із захистом нашої країни, поступово відбувалось і пом'якшення законодавства, у зв'язку з чим 19 листопада 2022 року підпункт 5 було доповнено таким реченням: «Положення цього підпункту не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим Кодексом».

Норма викладена у зрозумілій формі, утім на практиці вона має неоднозначне застосування.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/2z7bwspv.

Після підриву Каховської ГЕС в зоні ризикованого землеробства опинилася значна частина українських земель. Тож особливого значення сьогодні набули питання використання систем меліорації.

У липні Комітет проаналізував законопроект від 21.07.2022 № 7577 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення системи управління об'єктами інженерної інфраструктури меліоративних систем державної власності», який Верховна Рада нещодавно ухвалила за основу. У Комітеті зауважили, що створення організацій водокористувачів і передача їм у власність об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж знаходиться на початковій стадії. Так, станом на кінець червня 2023 року було створено 22 такі організації. Попри це, реєстрація меліоративних систем в Державному земельному кадастрі досі перебуває на стадії пілотного проекту. Після його завершення ми матимемо як певний позитивний досвід, так і рекомендації з урахуванням недоліків, які, можливо, потребуватимуть унесення змін до нормативно-правових актів.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/32ujeeey.

18 липня вийшла публікація «Перетворення фермерських господарств у ТОВ: upgrade чи знищення?» заступника голови Комітету **Дмитра Навроцького**.

У Парламенті схвалено ідею перетворити фермерські господарства у товариства з обмеженою відповідальністю. Чинники Міністерства аграрної політики та продовольства України запевняють, що всі гарантії ФГ зберігаються, а процедура перереєстрації має пройти безболісно. Але досвід КСП свідчить про зворотнє.

Йдеться про проект Закону від 09.09.2021 № 6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», який 12 січня цього року було прийнято за основу із продовженням строку підготовки.

На жаль, пояснювальна записка до законопроекту не переконує у необхідності прийняття запропонованих змін. Але вони стосуються багатьох юридичних осіб і впливають на фермерські господарства, зокрема в частині удосконалення організаційно-правових форм. Так, автори проекту зазначають, що на сьогодні існує необхідність відступлення від застарілих, на їхню думку, радянських «квазіречових прав», заміни їх на більш сучасні оренду та управління, а також на уніфікацію підходів до розуміння правового статусу підприємств.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/284jbjtx.

18 липня вийшла стаття «Проект проти техніки: деякі питання приватизації землі» голови Комітету **Віктора Кобилянського**.

Приватизація земельної ділянки під нерухомістю завжди була простішою, ніж отримання незабудованої ділянки. Та, як виявилось, і в цьому питанні існують проблеми.

«Приватизація — це отримання у власність земельної ділянки, яка перебувала в користуванні. Відповідно і ч. 1 ст. 118 ЗК можна застосовувати тільки тоді, коли у заявника є право користування земельною ділянкою, яку він має намір отримати у власність. Тому, як би не було прикро власникам нерухомості, місцеві ради, відмовляючи в застосуванні спрощеної процедури, діють правомірно», — зазначає автор публікації.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/3crxx9ab.

20 липня вийшла публікація заступниці голови Комітету **Софії Шутяк** «Оголошення екологічної

катастрофи внаслідок підриву Каховської ГЕС: правові наслідки».

Техногенна катастрофа на Каховській ГЕС порушила питання безпеки земельних ресурсів, які є, з одного боку, природним елементом довкілля, а з іншого — об'єктом права власності. Надзвичайна екологічна ситуація — надзвичайна ситуація, за якої на окремій місцевості сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави.

Негативні зміни в навколишньому природному середовищі — це втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів і ресурсів унаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, які обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах.

Окрема місцевість України оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України. Указ Президента України про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації затверджується Верховною Радою України протягом двох днів з дня звернення Президента України.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/23jb4m3j.

21 липня вийшла публікація голови Комітету **Віктора Кобилянського** «Земля: відголоски децентралізації».

«Старт децентралізації місцевого самоврядування свого часу зачепив і сферу земельних відносин. У Кабміні запустили «пілотний проєкт» із передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад. Але це спричинило неоднозначні наслідки.

Здійснення Держгеокадастром розпорядження землями сільськогосподарського призначення під час їх передачі у власність має відбуватися за погодженням з об'єднаними територіальними громадами (шляхом прийняття відповідною радою рішення згідно із статтею 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», — зазначив В. Кобилянський.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/2s37jsf2.

17 липня відбувся круглий стіл на тему «Землі фермерських господарств».

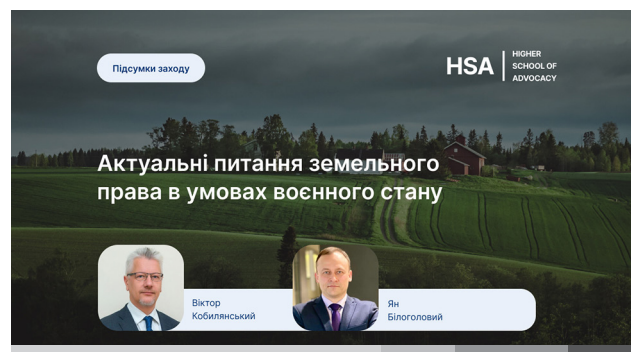
«Фермерські господарства мають бути виключені із законопроекту про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період, — такої думки дійшли учасники круглого столу, який відбувся в рамках тижня земельного права, організованого Комітетом.

Під час дискусії піднімалися питання діяльності фермерських господарств у період війни, сучасний стан і перспективи цього інституту, а також судова практика щодо захисту прав на землю та членів фермерських господарств.

Детальніше про захід на сайті НААУ: tinyurl.com/yc2eah6r.

18 липня у США НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Актуальні питання земельного права в умовах воєнного стану».

Спікерами виступили голова Комітету **Віктор Кобилянський** та член Ради Комітету **Ян Білоголовий**.

Віктор Кобилянський детально розкрив питання ринку землі та спадкування земельних ділянок в умовах воєнного стану.

Ян Білоголовий звернув увагу слухачів на сучасні проблеми правовідносин щодо оренди землі та зосередився на питаннях, що стосуються можливості використання землі після припинення строку дії договору оренди.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/mr3ta78d.

27 липня опубліковано збірник «Земельні спори: огляд практики Верховного Суду за I півріччя 2023 року». Огляд правових позицій ВС підготували заступник голови Комітету **Дмитро Навроцький** та член Ради Комітету **Віталій Жадобін**.

«Перша половина 2023 року була багата на різноманітні земельні спори, практика вирішення яких не змінилася та була неодноразово підтверджена Верховним Судом. У свою чергу, ВП ВС застосував нові підходи до захисту права оренди на землю», — зазначили автори.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/5b6s7yjuw.

У липні Комітет проаналізував проєкт «Про електронні аграрні розписки» (реєстр. № 9266 від 02.05.2023), який Верховна Рада нещодавно ухвалила за основу. Документом пропонується перетворити звичну для ринку аграрну розписку в електронний цінний папір.

У НААУ зауважили, що законопроєктом фактично створюється окремий правовий інститут для вже існуючого виду цінних паперів (електронні аграрні розписки). І, за задумом нардепів, аграрні розписки вже як цінні папери просто вилучаються зі сфери регулювання профільного Закону «Про аграрні розписки».

Натомість запроваджуються безпрецедентні засоби правового регулювання обігу новостворених цінних паперів та гарантій. Вони суттєво відрізняються як від засобів, передбачених для обігу стандартних цінних паперів, так і від обігу чинних аграрних розписок. Відрізняються настільки, що знадобилися, з одного боку, концептуальні зміни до законодавства про цінні папери, а з іншого — повне виведення електронних аграрних розписок за межі правового регулювання відповідного профільного законодавства.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/28hbeanw.

У серпні Комітет підготував зауваження і пропозиції до проєкту Закону № 9274 від 05.05.2023 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту, удосконалення законодавства з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, організації та проведення евакуації населення, забезпечення охорони життя та здоров'я громадян».

У частині змін, запропонованих до Кодексу цивільного захисту населення, автори законодавчої ініціативи вказують на необхідність застосування понятійного апарату Сендайської рамкової програми. Втім, у проєкті це реалізовано не повною мірою. Так, згідно із чинною редакцією ст. 2 Кодексу постраждалими вважаються особи, здоров'ю яких заподіяна шкода внаслідок надзвичайної ситуації. У проєкті зміст дещо розширюється: «особа, якій заподіяно фізичну та (або) матеріальну шкоду внаслідок надзвичайної ситуації».

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/2p8hykz6.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

27 липня відбувся круглий стіл «Проблематика законодавства та практики, що стосуються прав ВПО», організований ВША НААУ спільно з Комітетом.

Захід відбувається у співпраці з Ініціативою Верховенства права Американської Асоціації Юристів / American Bar Association Rule of Law Initiative.

Віталій Місяць, Голова Комітету, виконавчий директор БО «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги» у вступному слові відзначив багаторічний досвід надання правової допомоги ВПО від початку російсько-української війни у 2014 році. Саме тоді було відкрито перші 10 приймалень, до яких тисячі внутрішньо переміщених осіб зверталися по допомогу. З початком активної фази війни навесні 2022 року відбулися переговори з Ініціативою Верховенства права Американської Асоціації Юристів, що дозволило розпочати діяльність із розвитку спроможностей саме надавачів правової допомоги внутрішньо переміщеним особам. В рамках цієї ініціативи було організовано роботу Гарячої лінії для ВПО. Одним із компонентів цієї співпраці стало комплексне дослідження проблематики прав ВПО, результати якого також було представлено під час круглого столу.

Детальніше про захід: URL: surl.li/jetic.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

11 липня на сайті НААУ опубліковано дайджест правових позицій Верховного Суду з питань будівельного права, підготовлений членом Комітету **Тетяною Батюсь**.

«Розміщення АЗС має здійснюватися лише на земельних ділянках із цільовим призначенням «землі автомобільного транспорту». Якщо цільове призначення земельної ділянки не відповідає намірам забудови — це може стати підставою для скасування дозволу на будівництво», — про це, зокрема, йдеться в огляді судової практики у спорах, що виникають

у сфері містобудування та архітектурної діяльності за 2022 рік — I півріччя 2023 року.

Посилання: is.gd/guDMLc.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

12 липня відбулося засідання Комітету, під час якого обговорювалися плани діяльності на II півріччя 2023 року. Зокрема, заплановано проведення круглих столів, вебінарів та публікація методичних матеріалів.

Публікації голови Комітету **Вікторії Поліщук**:

1 серпня стаття «Як звільнити та звільнитися з роботи під час воєнного стану?»

Посилання: URL: surl.li/kcljt.

7 серпня стаття «Стягнення середнього заробітку з роботодавця, який на окупованій території»: *Посилання: URL: surl.li/kidwk.*

17 серпня стаття «Судова практика за 2023 рік з питань невиконання нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю».

Посилання: URL: surl.li/khxtz.

16 серпня опубліковано статтю члена Ради Комітету **Наталії Кайда** «Заборона дискримінації: сфера дії конвенційних прав ЄСПЛ при застосуванні статті 14 та Протоколу № 12».

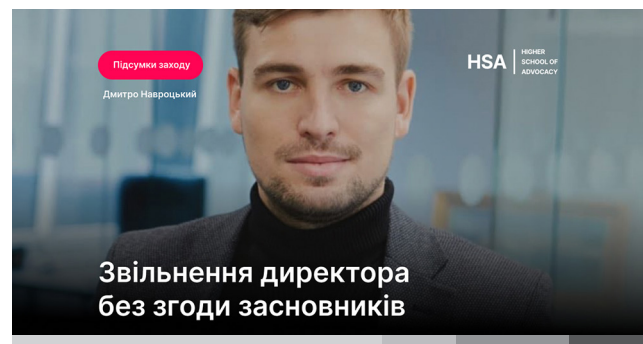
Посилання: URL: surl.li/kdfcw.

17 серпня опубліковано статтю члена Ради Комітету **Ганни Лисенко** «Що робити, якщо інспектор праці прийшов за скаргою одного працівника, а вимагає документи по всіх працівниках?».

Посилання URL: surl.li/khydf.

Вебінари:

19 червня член Ради Комітету **Дмитро Навроцький** у своїй публікації підбив підсумки заходу з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Звільнення

директора без згоди засновників», який відбувся у ВША НААУ.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/keptr](https://surl.li/keptr).

31 липня у ВША НААУ в рамках проєкту «Правосвідомість» відбувся вебінар «Звільнення з роботи та соціальні гарантії в умовах воєнного стану». Лектором заходу виступила голова Комітету **Вікторія Поліщук**.

Детальніше про вебінар: zib.com.ua/ua/157141.html.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

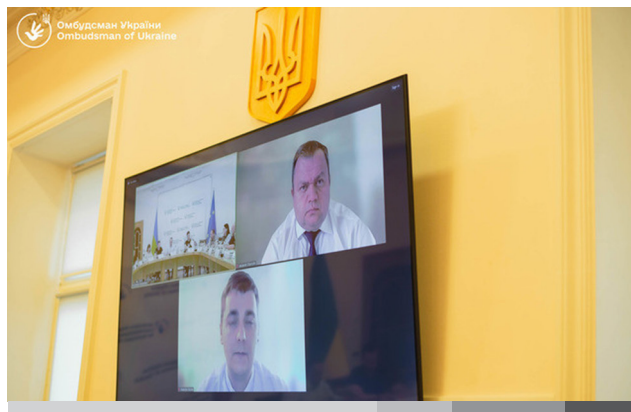
За період **червень — серпень** Комітет здійснив правовий аналіз:

— проєкту постанови КМУ «Про внесення змін до Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків» (реєстр. № 166 від 24.02.2016): [URL: surl.li/keuix](https://surl.li/keuix);

— проєкту Закону «Про внесення змін деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль» (реєстр. № 9462 від 06.07.2023).

27 липня голова Комітету **Ганна Осетинська** та її заступник **Олександр Черних** взяли участь у круглому столі «Проблемні питання невиконання судових рішень в Україні та шляхи подолання», організованому Офісом Омбудсмена. Учасники круглого столу, зокрема, обговорили основні питання стягнення коштів з державних органів, процедурні складнощі виконання рішень у немайнових спорах та у справах з поновлення на роботі.

О. Черних звернув увагу на те, що Україна посідає третє місце за кількістю звернень до ЄСПЛ, що говорить про негативний стан виконання судових рішень.

Г. Осетинська звернула увагу на необхідність покращення виконання стану судових рішень в Україні, як частину євроінтеграційного процесу, відзначила, що НААУ бере участь у розробленні законопроєктів у цій галузі, що адвокатська спільнота відкрита до діалогу з іншими стейкхолдерами процесу реформ, а також запропонувала напрацювати єдиний підхід до вирішення проблемного питання, зокрема створити робочу групу з представників учасників круглого столу.

Представники НААУ наголосили на тому, що протокольні зустрічі тільки акцентують увагу на проблемі, але її не вирішують. Для вирішення проблеми потрібно діяти в одному напрямі, об'єднавши зусилля з реформуванням недоліків або законодавчих колізій.

Детальніше за посиланням: is.gd/ND4Boe.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

Чи правомірне обмеження роботодавцем кількості днів щорічної основної відпустки, яку може використати працівник під час дії правового режиму воєнного стану в Україні?

Відповіди на питання

HSA | HONER SCHOOL OF ADVOCACY
Центр трудового права та соціального забезпечення

Чи правомірне обмеження роботодавцем кількості днів щорічної основної відпустки, яку може використати працівник під час дії правового режиму воєнного стану в Україні?

Підготував Андрій Іванецький

26 червня відповідь на це запитання надав **Андрій Іваницький** — регіональний представник Комітету в Хмельницькій області.

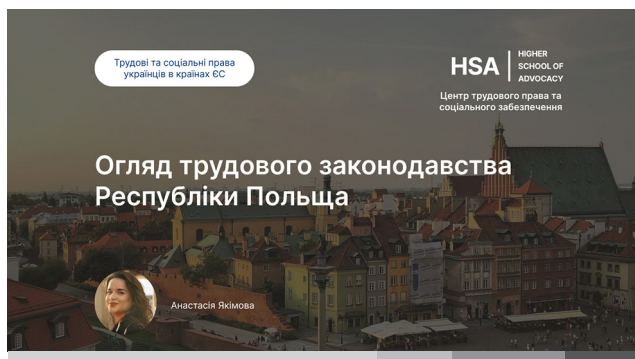
Згідно зі статтею 6 Закону про відпустки працівникам повинна бути надана основна щорічна відпустка тривалістю не менше 24 календарних днів за відпрацьований робочий рік, який починається з дня укладення трудового договору.

Загальна тривалість щорічної основної та додаткових відпусток не може перевищувати 59 календарних днів, а для працівників, які зайняті на підземних гірничих роботах, — 69 календарних днів (згідно зі статтею 10 Закону про відпустки). Проте це обмеження стосується лише щорічних відпусток.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/3srp6pwb.

27 червня оприлюднено **Огляд трудового законодавства Республіки Польща**, підготовлений членом UNBA Next Gen **Анастасією Якімовою**.

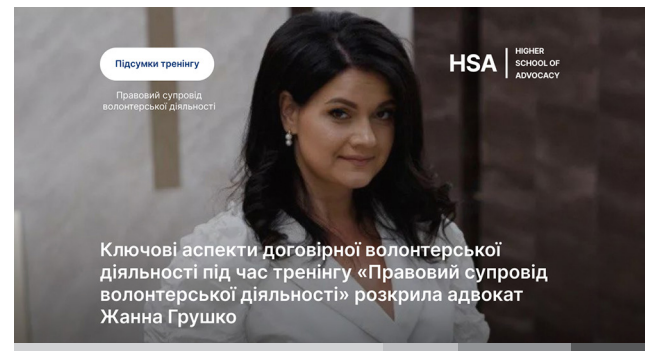
«Правове регулювання трудових правовідносин у Республіці Польща здійснюється: Конституцією (KONSTYTUCJA RZECZY POSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 2 kwietnia 1997 r.); Кодексом про працю (Трудовим кодексом) (KODEKS PRACY ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. в редакції змін від 09.03.2023, опублікованих 04.04.2023); законами; підзаконними актами; локальними актами».

Автором надана структура Кодексу про працю (KODEKS PRACY ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. в редакції змін від 09.03.2023, опублікованих 04.04.2023), який виступає основним регулятором відносин у сфері праці. Кодекс про працю є об'ємним, широким джерелом трудового права Польщі, котре достатньо чітко визначає ключові аспекти трудових відносин, які відбуваються на території країни.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/4tekzu6t.

28 серпня заступник голови Комітету **Жанна Грушко** розкрила ключові аспекти договірної волонтерської діяльності під час тренінгу «Правовий супровід волонтерської діяльності», що відбувся у м. Вінниця.

Жанна Грушко сфокусувала увагу на основних ознаках та відмінностях договорів у сфері волонтерської діяльності: договору про провадження волонтерської діяльності (ч. 2 ст. 7, ст. 9 Закону України «Про волонтерську діяльність») та договору про надання волонтерської допомоги (ст. 10 Закону України «Про волонтерську діяльність»).

Авторка визначила форми укладання договору, умови, які має містити договір, структуру договору.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/39msz5nc.

22 — 25 червня в Осло (Норвегія) пройшла літня конференція Європейської асоціації молодих адвокатів (European Young Bar Association, EYBA), на якій відбулися вибори нового керівництва організації.

Новим президентом EYBA став український адвокат **Сергій Барбашин**, який очолює Молодіжний

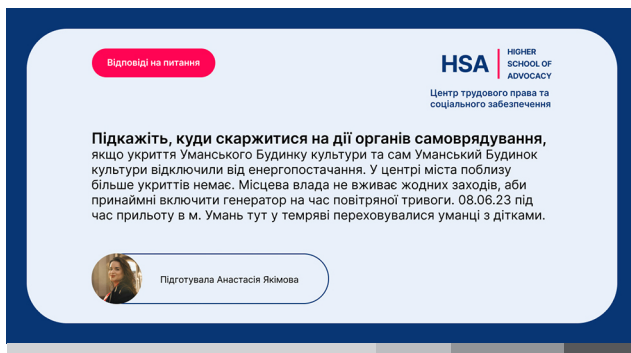

комітет. Адвоката **Юлію Сергет**, яка є заступницею голови, було обрано до Комітету ЕУВА з аудиту.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/34k9azmt.

3 липня відповідь на запитання «Куди скажитися на дії органів самоврядування, якщо укриття Уманського будинку культури та сам Уманський будинок культури відключили від енергопостачання. У центрі міста поблизу більше укриттів немає. Місцева влада не вживає жодних заходів, аби принаймні включити

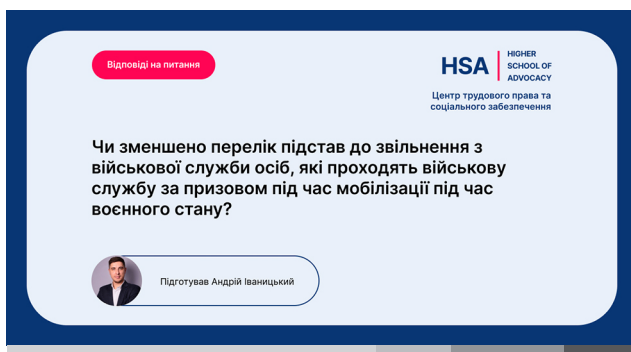

генератор на час повітряної тривоги. 08.06.2023 під час прильоту в м. Умань тут у темряві переховувалися уманці з дітками?» надала членкиня Комітету **Анастасія Якімова**.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/z4xrtaxj.

Чи зменшено перелік підстав до звільнення з військової служби осіб, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації під час воєнного стану?

3 липня на це запитання відповів **Андрій Іваницький** — регіональний представник Комітету у Хмельницькій області.

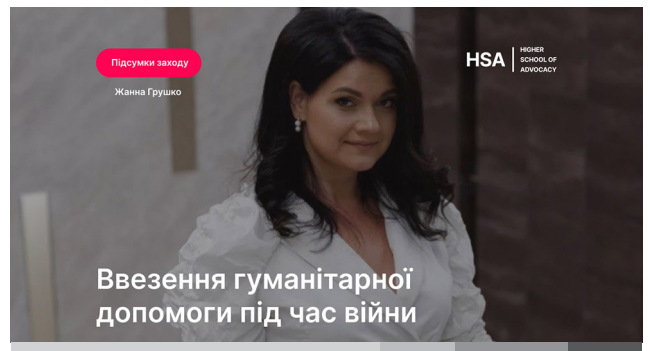
Законом України від 28.06.2023 № 3161-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань, пов'язаних із проходженням

військової служби під час воєнного стану» було вирішено внести певні зміни до абзацу 11 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», який передбачає підстави відстрочки до мобілізації.

Зокрема, йдеться про доповнення до абзацу 11 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», який передбачає таку можливість відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, особам, які мають дружину (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи, шляхом застосування конструкції «за умови, що такі особи з інвалідністю не мають інших працездатних осіб, зобов'язаних відповідно до закону їх утримувати».

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/3c3zc5ef.

У липні Жанна Грушко, заступник голови Комітету, провела у ВША НААУ захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему: «Ввезення гуманітарної допомоги під час війни: актуальні питання».

Лектор звернулася до законодавчого визначення гуманітарної допомоги. Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.99 № 1192 гуманітарна допомога — це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/4s7tkw8w.

5 липня Комітетом була проведена Установча зустріч Турніру із судових дебатів.

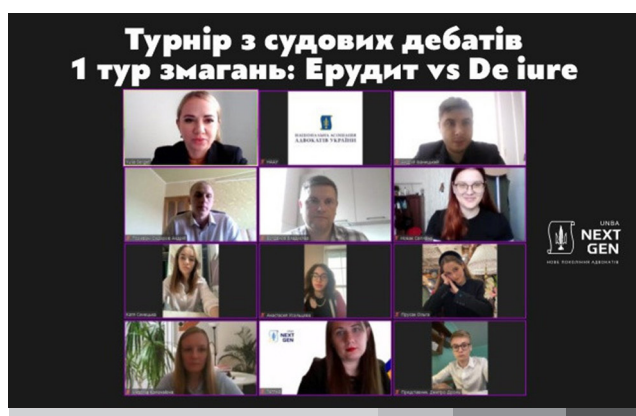
Під час проведення Турніру студентів юридичних вишів навчали побудові правових позицій, написанню процесуальних документів, веденню судових справ та виступу на судових засіданнях.

На початку засідання голова Комітету **Сергій Барбашин** окреслив основні моменти цього турніру, розповів про діяльність Комітету та побажав усім учасникам успіхів.

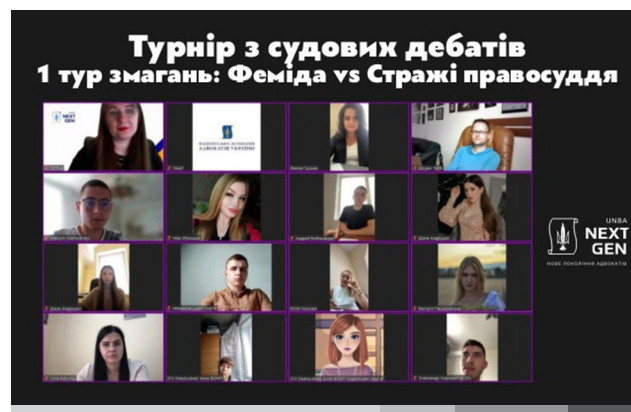
Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/ettjaejx.

27 липня відбувся I тур Турніру із судових дебатів для студентів юридичних вишів, організований Комітетом. Обрано дві команди учасників, які зустрілися у фіналі 14 — 18 серпня.

У турнірі взяли участь 4 команди:

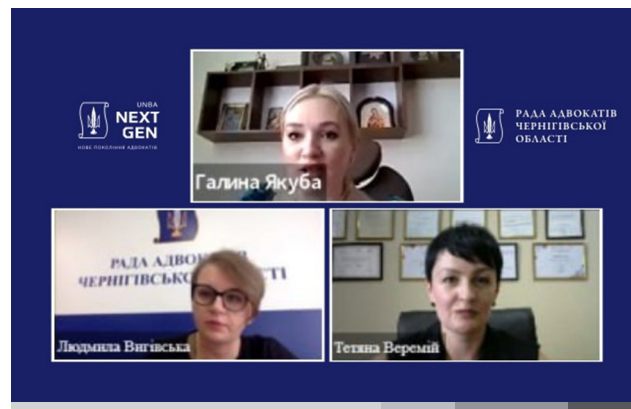
- «Ерудит» (капітан команди Дмитро Дронь);
- «De iure» (капітан команди Світлана Новак);
- «Феміда» (капітан команди Олександр Хорошилов);
- «Стражі правосуддя» (капітан команди Вероніка Збрицька).

Учасники отримали від організаторів фабулу справи та кожній команді було визначено статус сторони у імпровізованому судовому засіданні — позивач або відповідач.

Детальніше на сайті НААУ: tinyurl.com/mp5ejnsh.

11 серпня відбувся онлайн-вебінар на тему «Негласні слідчі (розшукові) дії (НС(Р)Д): ключові характеристики, особливості та відмінності», спікером виступила адвокатка, експертка в сфері кримінальної юстиції, кандидатка юридичних наук **Людмила Вигівська**.

Навчальний захід ініціювали регіональне представництво Комітету у Чернігівській області та Рада адвокатів Чернігівської області.

Відкрила захід голова Ради адвокатів Чернігівської області **Галина Якуба**, модерувала — регіональний представник Комітету у Чернігівській області **Тетяна Веремій**.

Детальніше про захід на сайті НААУ: tinyurl.com/3t3bzkxe.

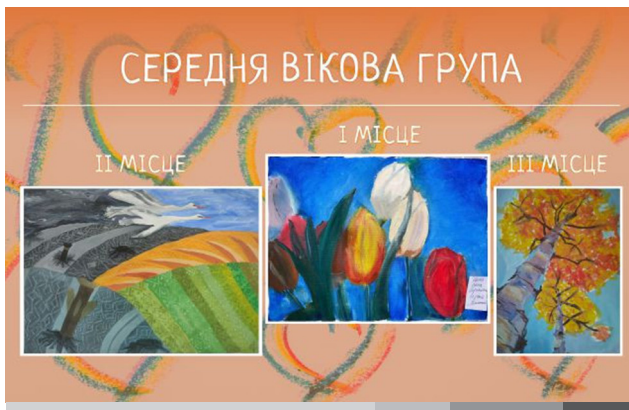
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

У червні завершився конкурс дитячих малюнків серед дітей адвокатів «**Перемога дитячих сердець**», який проводився з ініціативи Комітету у співпраці з Центром досліджень адвокатури і права НААУ. На конкурс надійшло 67 творів від 44 маленьких учасників. Конкурсна комісія обрала переможців у трьох вікових групах.

Інформація про переможців конкурсу за посиланням: [URL: surl.li/keuyb](https://surl.li/keuyb).

У липні завершився додатковий етап цього ж конкурсу — «Приз глядацьких симпатій». Кожен бажуючий мав на власний смак оцінити творчі задуми юних художників та відзначили найкращі. Голосування відбувалося на Facebook-сторінці НААУ, шляхом представлення вподобайок в альбомі.

Інформація про переможців конкурсу за посиланням: [URL: surl.li/kevbh](https://surl.li/kevbh).

25 серпня у НААУ відбудеться урочисте нагородження переможців конкурсу та учасників, чії малюнки були вручені партнерам — адвокатам з Японії.

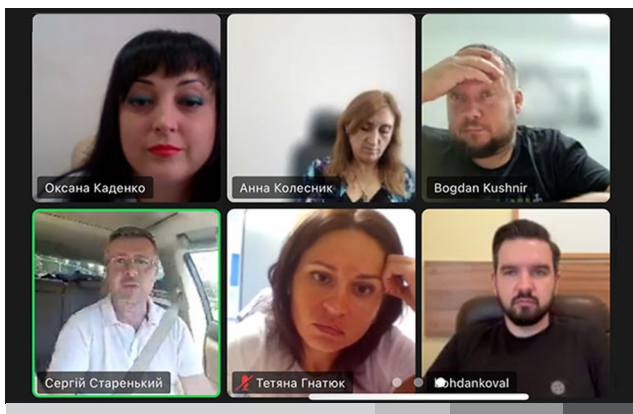
СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

4 липня у ВША НААУ відбулася зустріч лекторського складу, що об'єднала учасників метою удосконалення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, урізноманітнення їх тематики та актуалізації напрямків співпраці відповідно до сучасних викликів та запиту адвокатської спільноти в умовах воєнного стану.

Запитання-відповіді лекторів, фокусування уваги на викликах та проблемних аспектах, взаємні поради та настанови в ході тематичного обговорення, продемонстрували зацікавленість та вмотивованість лекторського складу у розвитку навчальних продуктів та покращення їхньої якості.

Детальніше на сайті ВША НААУ: tinyurl.com/uskjfbmb.

24 липня відбулося спільне засідання комітетів з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської

діяльності, з питань захисту прав людини, з питань кримінального права та процесу, з питань адміністративного права та процесу, з питань військового права, з питань безоплатної правової допомоги щодо вирішення проблеми пересування адвокатів під час комендантської години для надання допомоги і захисту прав громадян.

Детальніше на сайті НААУ: is.gd/hLijTL.

26 липня відбувся круглий стіл «Застосування заходів безпеки до підозрюваних як метод впливу на них». Участь у дискусії взяли представники Верховного Суду, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Офісу Генерального прокурора, Департаменту стратегічних розслідувань та Головного слідчого управління Національної поліції, Міністерства охорони здоров'я, а також члени комітетів НААУ з питань захисту прав людини, безоплатної правової допомоги, кримінального права та процесу, захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, інформаційної безпеки, військового права.

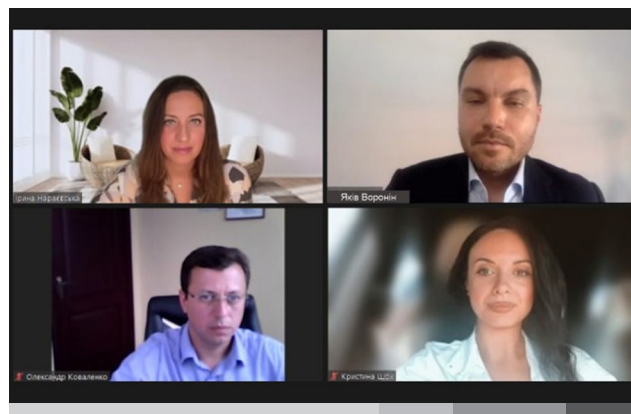

Під час заходу учасники обговорювали проблематику використання заходів безпеки як можливості тиску органів досудового розслідування на підозрюваних осіб, а саме питання щодо підстави застосування заходів безпеки в кримінальних провадженнях до підозрюваних осіб; добровільності як основи застосування заходів безпеки по відношенню до підозрюваних осіб у кримінальних провадженнях; методики впливу та тиску органу досудового розслідування на підозрюваних осіб у кримінальних провадженнях, шляхом застосування заходів безпеки.

Детальніше на сайті НААУ: is.gd/vnLfG3.

1 серпня відбувся захід на тему «Зміни до порядку зупинення реєстрації податкової накладної, практичні поради та формування судової практики», організований Комітетом з питань захисту бізнесу та інвесторів спільно з Комітетом з питань митного та податкового права.

Так, нещодавно Кабінет Міністрів України вніс зміни до порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних, затверджених постановою від 11.12.2019 № 1165. Зміни покликані зменшити відсоток зупинених накладних, а також спрощують адміністративну процедуру оскарження рішень для платників.

Під час дискусії її учасники надали практичні поради щодо досудової роботи з клієнтами, які є платниками ПДВ і перебувають у «ризиковій групі» як застосування превентивного заходу щодо можливого «блокування».

Детальніше про захід на сайті НААУ: tinyurl.com/cwa75afw.

РЕЄСТРАЦІЯ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В ДИПЛОМАТИЧНИХ ТА КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Віктор Ясевін, адвокат, представник НААУ в Угорщині (м. Будапешт)

Тема матеріалу є цікавою та актуальною для багатьох громадян України, які, рятуючись від військової агресії московії, знайшли тимчасовий притулок за кордоном. У статті з'ясовано перелік актів цивільного стану, які громадяни України мають право зареєструвати, звернувшись до дипломатичних чи консульських установ України за кордоном, та надано відповідь на запитання, чи кожний громадянин України має право звернутись до цих установ України за кордоном для проведення реєстрації того або іншого акта цивільного стану.

За кордоном у громадян України внаслідок життєвих обставин час від часу виникає необхідність у проведенні державної реєстрації актів цивільного стану відповідно до положень національного законодавства України, а не країни їх тимчасового проживання.

З метою забезпечення громадян України належним доступом до послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану дипломатичні та консульські установи України за кордоном наділені повноваженнями здійснювати їх реєстрацію. Порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних та консульських установах України за кордоном визначено положеннями Інструкції про порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних та консульських установах України, затвердженої спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України № 32/5/101 від 23.05.2001.

Слід звернути увагу на те, що положення цієї Інструкції є відмінним від положень Правил державної реєстрації актів цивільного стану, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 52/5 від 18.10.2000, яким у своїй діяльності при здійсненні державної реєстрації актів цивільного стану керуються органи державної реєстрації актів цивільного стану на території України.

Відповідно до положень Інструкції про порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних

та консульських установах України проводиться реєстрація наступних актів цивільного стану:

- Реєстрація народження;
- Реєстрація шлюбу;
- Реєстрація розірвання шлюбу;
- Реєстрація смерті;
- Реєстрація зміни імені.

Примітка

Якщо реєстрація актів цивільного стану була проведена компетентними органами держави перебування, про що свідчить відповідний документ, то повторна реєстрація в дипломатичному представництві або консульській установі не проводиться.

Проте чи має право кожний громадянин України звернутись до дипломатичної чи консульської установи України за кордоном для проведення державної реєстрації того або іншого акта цивільного стану?

Розглянемо відповідь на це питання в загальному та в розрізі кожного з видів актів цивільного стану, які має право зареєструвати посадова особа дипломатичної чи консульської установи України за кордоном.

Згідно з п. 1.7 Інструкції про порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних та консульських установах України реєстрація актів цивільного

стану за дорученням громадян у дипломатичних та консульських установах України за кордоном **не допускається**.

Для складання актового запису цивільного стану заявник повинен пред'явити консульській посадовій особі документи, які підтверджують факти, що підлягають реєстрації, а також паспортний документ, який посвідчує особу заявника.

Відповідно до п. 1.11 Інструкції документи, видані компетентними органами держави перебування, **повинні бути засвідчені** в установленому законодавством порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Документи, складені іноземною мовою, повинні бути також **перекладені на українську мову та засвідчені** в установленому законодавством України порядку.

Якщо реєстрація актів цивільного стану була проведена компетентними органами держави перебування, про що свідчить відповідний документ, **то повторна реєстрація** в дипломатичному представництві або консульській установі України за кордоном **не провадиться**.

Консульська посадова особа відповідно п. 1.8 Інструкції **не має права** реєструвати акти цивільного стану **щодо себе, другого з подружжя, своїх дітей та близьких родичів**.

РЕЄСТРАЦІЯ НАРОДЖЕННЯ

Для проведення державної реєстрації народження дитини батьки або один з них звертаються до консульської установи України, **до консульського округу обслуговування якої належить**:

- місце народження дитини;
- місце проживання батьків дитини чи одного з них.

РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ

Консульська посадова особа проводить реєстрацію шлюбу **виключно між громадянами України**, які на законних підставах **проживають за межами України** та **перебувають** в країні знаходження цієї консульської установи України.

РЕЄСТРАЦІЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Консульська посадова особа має право зареєструвати розірвання шлюбу **між громадянами України**,

якщо **хоча б один з них постійно проживає за межами України** у таких випадках:

- за спільною письмовою заявою подружжя, **яке не має неповнолітніх дітей**;
- за заявою одного з подружжя, якщо другий з подружжя:
 - а) визнаний у встановленому законом порядку безвісно відсутнім;
 - б) визнаний у встановленому законом порядку недієздатним;
 - в) засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менше трьох років;
- на підставі рішення суду України про розірвання шлюбу.

Примітка

Відповідно до положень законодавства України, у правовідносинах з Україною, громадянин України, вважається таким, що **постійно проживає за кордоном**, виключно після **отримання** ним від компетентних **українських** органів **рішення** про задоволення його клопотання щодо оформлення документів для виїзду за кордон на постійне проживання.

РЕЄСТРАЦІЯ СМЕРТІ

Консульська посадова особа проводить реєстрацію смерті **громадянина України**, якщо до консульського округу обслуговування консульської установи України за кордоном належить:

- **останнє** місце **проживання** померлого;
- місце **настання** смерті;
- місце **виявлення** тіла померлого;
- місце **поховання**.

РЕЄСТРАЦІЯ ЗМІНИ ІМЕНІ

Консульська посадова особа проводить реєстрацію зміни імені лише для тих громадян України, **які постійно проживають за кордоном** та **перебувають** в країні знаходження консульської установи України.

Примітка

Відповідно до положень законодавства України, у правовідносинах з Україною, громадянин України, вважається таким, що **постійно проживає за кордоном**, виключно після **отримання** ним від компетентних **українських** органів **рішення** про задоволення

його клопотання щодо оформлення документів для виїзду за кордон на постійне проживання.

ВАЖЛИВО ПАМ'ЯТАТИ ПРО НАСТУПНІ ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ

6 лютого 2023 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану» від 24 січня 2023 року № 66, яка **на час дії правового режиму воєнного стану** до прийняття спеціального Закону визначає порядок державної реєстрації актів цивільного стану закордонними дипломатичними представництвами та консульськими установами України.

Ця постанова Кабінету Міністрів України складається з чотирьох пунктів, проте основні нововведення, які запроваджуються у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних та консульських установах України за кордоном, зосереджені у п. 1 цієї постанови, який містить наступні положення:

«1. Установити, що в умовах **воєнного стану** до набрання чинності законом щодо врегулювання відносин з проведення державної реєстрації актів цивільного стану закордонними дипломатичними установами України, закордонні дипломатичні установи України **визначені** Міністерством закордонних справ України:

1) **проводять державну реєстрацію актів цивільного стану, вносять зміни до актових записів цивільного стану, поновлюють та анулюють їх, повторно видають свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану та видають витяги з Державного реєстру актів цивільного стану громадян** (далі — надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану) з використанням зазначеного Реєстру, **як органи державної реєстрації актів цивільного стану**, що здійснюють його ведення;

2) здійснюють надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану громадянам України **незалежно від місця їх проживання (перебування)**; (Примітка. Цей пункт є найвагомим нововведенням для громадян України. Адже, як ми говорили на початку нашого матеріалу, до набрання чинності

положеннями цієї постанови Кабінету Міністрів України, консульські посадові особи приймали заяви про проведення державної реєстрації актів цивільного стану **лише від громадян України, що проживали у відповідному консульському окрузі**. При цьому державна реєстрація зміни імені та розірвання шлюбу проводилася лише щодо громадян України, які постійно проживали за кордоном, а реєстрація шлюбу здійснювалася виключно між громадянами України, що проживали за межами України на законних підставах. Після набрання чинності цією постановою Кабінету Міністрів України громадяни України, які перебувають за кордоном, мають право отримувати послуги у сфері державної реєстрації актів цивільного стану **у визначених в переліку** закордонних дипломатичних та консульських установах України **незалежно від свого місця проживання (перебування)**.)

3) **застосовують законодавство, яким у своїй діяльності керуються органи державної реєстрації актів цивільного стану**, що здійснюють ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян;

4) передають на зберігання актові записи цивільного стану на паперових носіях до Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) у порядку, визначеному законодавством».

Перелік закордонних дипломатичних установ, **які наділені розширеними правами у сфері реєстрації актів цивільного стану** відповідно до положень вищезгаданої постанови Кабінету Міністрів України, було опубліковано на офіційній вебсторінці Міністерства юстиції України 27 лютого 2023 року і наразі до переліку таких закордонних дипломатичних установ включено: Посольство України в Грузії; Посольство України в Республіці Казахстан; Посольство України в Республіці Польща; Посольство України в Турецькій Республіці; Посольство України у Федеративній Республіці Німеччина; Генеральні консульства України в Кракові, Любліні, Вроцлаві Республіки Польща; Генеральні консульства України в Дюссельдорфі, Гамбурзі, Франкфурті-на-Майні, Мюнхені Федеративної Республіки Німеччина; Генеральне консульство в Стамбулі Турецької Республіки; Консульство України в Гданську Республіки Польща; Консульство України в Анталії Турецької Республіки.

ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЧЕСЬКОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Олена Максименко, адвокат, член комітету NextGen, член Чеської Адвокатської Палати, представник НААУ у Чеській Республіці

Станом на 17.05.2023 за підрахунками чеської влади у Чеській Республіці на підставах тимчасового захисту перебуває 300 тисяч біженців з України, 90 тисяч з яких працевлаштовані¹.

Громадяни України, що перебувають у Чехії на підставах тимчасового захисту, розглядаються як постійні мешканці та мають вільний доступ до ринку праці на період дії відповідної візи (згідно з § 2 *Zákon od dne 17.března 2022 o opatřeních v oblasti sociálního zabezpečeního zabezpečení v souvislosti v ozbrojeným*

konfliktem na území Ukrajny vyvolaním invazí vojsk Ruské federace).

При працевлаштуванні застосовуються стандартні законодавчі умови щодо мінімальної та гарантованої заробітної платні, тривалості та графіка робочого часу тощо.

При укладанні трудових договорів (контрактів) сторони повинні дотримуватися низки умов:

- працівник виконує свої обов'язки на користь роботодавця
- обов'язки виконуються у підпорядкуванні роботодавця чи уповноваженої ним особи
- за свою трудову діяльність працівник отримує винагороду від роботодавця
- обов'язки виконуються в робочий час, який узгоджується між працівником і роботодавцем
- робота виконується у місці, зазначеному роботодавцем

Контракт про здійснення праці завжди оформлюється письмово у 3 примірниках: 2 для сторін та 1 для соціальної служби. Датою виникнення трудових відносин є дата набрання чинності договором, якщо ж договір є чинним з моменту підписання, то це оговорюється прямо в ньому.

ВИДИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ЧЕХІЇ:

— **робота на повну ставку** (*hlavní pracovní rotěř*) — передбачає повну зайнятість 40 год/тиждень і можливість 20 днів відпустки. Найчастіше підписується на 3 роки з правом продовження двічі. Також у такому контракті вказується розмір заробітної

¹ «500 тисяч біженців — наш ліміт»: як Чехія долає освітні проблеми, дискримінацію і трудові проблеми мігрантів?: Клара Шимачкова Лауренчикова, чеська національна координаторка з питань інтеграції біженців. URL: radiosvoboda.org/a/bizhentsi-czechia-discrimination-interview/32414338.html.

плати до вирахування податків. При цьому звичною практикою є зазначення строку випробування на 3 місяці, для керівної посади — 6. Розірвання угоди під час строку випробування можливо з ініціативи будь-якої зі сторін. Підставами для розірвання трудового контракту є письмове повідомлення однієї зі сторін за 2 місяці до дати звільнення (строк починає свій перебіг з 1-го дня місяця, наступного за тим, у якому зроблено повідомлення), існує і можливість негайного анулювання (небезпека життя і здоров'ю, грубе порушення працівником своїх обов'язків);

— **домовленість про трудову діяльність** (*dohoda o pracovní činnost*) — обмежує максимальну кількість робочих годин на тиждень до 20 та не більше 12 годин на день. Право на відпустку відсутнє, але за згодою сторін це може бути змінено та зафіксовано у контракті. Понаднормові, святкові дні та нічні зміни за загальним правилом не оплачуються, лікарняний у робочі дні — оплачується. Робочий стаж обліковується для зарахування пенсії. У разі якщо заробітна плата найманого працівника вище ніж 3500 кч на місяць, роботодавець зобов'язаний сплачувати медичні та соціальні внески. В іншому випадку внески сплачуються працівником самостійно. Для завершення трудових відносин за цим типом контракту заява (попередження) подається однією зі сторін не пізніше ніж за 15 робочих днів до звільнення;

— **домовленість про трудову діяльність** (*dohoda o provedení práce*) — цей вид відносин передбачає виконання праці найманим працівником для одного роботодавця не більше 300 годин на рік. При укладенні також висувається умова до письмового оформлення контракту із точним визначенням термінів робіт і погодинної оплати, яка має бути не нижчою ніж мінімально встановлена законодавством. При виплатах, менших ніж 10 000 кч, роботодавець не оплачує соціальні та медичні внески. Також цей тип угоди не передбачає оплату понаднормової праці, роботи у вихідні та нічні години. Розірвання можливе за однією з умов: закінчення терміну дії договору, відпрацювання обумовлених домовленістю 300 годин на рік чи виконання обсягу роботи, для виконання якої він укладався, за письмовим повідомленням, що подане за 15 днів до дати звільнення.

Пошук роботи можливий самостійно через відповідні вебсайти, реєстрацію на Біржі праці (*úřad práce*) чи агентурне працевлаштування.

Таким чином, громадяни України, що в'їхали до Чеської Республіки у зв'язку з воєнним конфліктом і яким надано тимчасовий захист, мають право на безперешкодний доступ до ринку праці без будь-яких формальних обмежень і необхідності попереднього отримання дозволу на роботу/заповнення анкети на вакансію.

КОНФІСКАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ГРОМАДЯН КРАЇНИ-АГРЕСОРА (РФ): МАЙНОВА ЗБРОЯ НА ЗАХИСТІ ДЕРЖАВИ

Костянтин Рибалко, голова Комітету земельного та аграрного права при Раді адвокатів Харківської області

У перші місяці повномасштабної війни економічна безпека України значною мірою забезпечувалася накопиченими у довоєнний час резервами та запасом міцності, оперативною консолідацією зусиль суспільства на регіональному та місцевому рівнях, самоорганізацією та згуртованістю громадян України перед екзистенційною загрозою російської агресії, наданням безпрецедентної міжнародної підтримки. З переходом російської агресії у форму затяжної війни на виснаження безпосередній вплив бойових дій на економіку посилюються цілеспрямованими атаками на критичну інфраструктуру країни, виснаженням фінансових резервів населення та бізнесу, наростанням економічних диспропорцій, що сформувалися у воєнний період, застосуванням з боку ворога потенціалу різноманітних гібридних інструментів впливу¹.

Конфіскація земель сільськогосподарського призначення, які знаходяться у власності громадян рф, має стати такою «зброєю», яка здійснить гібридну протидію майновим інструментам впливу країни-агресора на економіку нашої країни, і створить умови для її поступового воєнного та після воєнного відновлення, про що детальніше в статті.

СУТНІСТЬ «КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА» В РОЗУМІННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Положення статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Україною 17.07.97, кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

У правовому висновку Верховного Суду України, викладеному в постанові від 18 вересня 2013 року (справа № 5-92 цс 13) зазначено, що основною метою статті 1 Першого протоколу до Конвенції є попередження свавільного захоплення власності, конфіскації, експропріації та інших порушень безперешкодного

користування своїм майном. При цьому у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини постійно вказує на необхідність дотримання справедливої рівноваги між інтересами суспільства та необхідністю дотримання фундаментальних прав окремої людини (наприклад, рішення від 23 вересня 1982 року у справі «Спорронґ і Льоннрот проти Швеції», від 22 лютого 2005 року «Новоселецький проти України», від 1 червня 2006 року «Федоренко проти України»). Необхідність забезпечення такої рівноваги відображено в структурі статті 1, зокрема, необхідно, щоб була дотримана обґрунтована пропорційність між застосованими заходами та переслідуваною метою, якої намагаються досягти шляхом позбавлення особи її власності.

Таким чином, особу може бути позбавлено її власності лише в інтересах суспільства, на умовах, передбачених законом і загальними принципами

¹ Див.: URL: niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichny-bezpetsi-ukrayiny-v.

міжнародного права, а при вирішенні питання про можливість позбавлення особи власності має бути дотримано справедливої рівноваги між інтересами суспільства та правами власника.

Конституція України (стаття 41) наголошує на тому, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Стаття 354 Цивільного кодексу України визначає, що до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом.

Конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно, крім випадків, визначених законом. Обсяг та порядок конфіскації майна встановлюються законом.

«НЕБАЖАНІ» СПАДКОЄМЦІ АБО ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ШЛЯХОМ КОНФІСКАЦІЇ

Загальновідомо, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави (стаття 14 Конституції України).

При цьому врахувавши ці вимоги, на рівні національного законодавства державою передбачено застереження, відповідно до якого один із найцінніших ресурсів, зокрема, землі сільськогосподарського призначення, можуть перебувати лише у власності громадян України.

Варто зазначити, що частина 1 статті 153 Земельного кодексу України (далі — ЗК України) наголошує на тому, що власник не може бути позбавлений права власності на земельну ділянку, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законами України.

Згідно з частиною 5 статті 22 ЗК України набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення здійснюється з урахуванням вимог статті 130 цього Кодексу.

Так, відповідно до чинної норми статті 130 ЗК України землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватися у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

Разом з тим, іноземці та особи без громадянства можуть набувати право власності на такі ділянки в порядку спадкування (прийняття спадщини), проте за частиною 4 статті 81 ЗК України вони протягом року підлягають відчуженню. Новим власником може бути виключно фізична чи юридична особа України, яка має таке право за законодавством України.

Невиконання такої вимоги чинного законодавства призводить до виникнення підстав припинення права власності на земельну ділянку, зокрема, невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у випадках, визначених цим Кодексом (пункт «е» частини 1 статті 140 ЗК України).

Також слід зазначити, що примусове припинення прав на земельну ділянку здійснюється у судовому порядку у разі конфіскації земельної ділянки (пункт «в» частини 1 статті 143 ЗК України).

Ця норма кореспондується з нормами частини 2 статті 145 ЗК України: у разі якщо відповідно до закону власник земельної ділянки зобов'язаний відчужити її протягом певного строку і земельна ділянка не була відчужена ним протягом такого строку, така ділянка підлягає конфіскації за рішенням суду.

МЕХАНІЗМ КОНФІСКАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Позов про конфіскацію земельної ділянки подається до суду органом, що здійснює державний контроль за використанням та охороною земель (частина 4 статті 145 ЗК України).

Відповідно до підпункту 33 пункту 4 Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 15, Держгеокадастр відповідно до покладених на нього завдань організовує та здійснює державний контроль за використанням та охороною земель усіх категорій та форм власності.

У пункті 8 Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру зазначено,

що Держгеокадастр здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Згідно з Положенням про Головне управління Держгеокадастру у Харківській області (далі — Головне управління) (як приклад), затвердженого наказом Держгеокадастру від 23.12.2021 № 603 (в редакції наказу Держгеокадастру від 08.03.2023 № 85), Головне управління є територіальним органом Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру та їй підпорядковане.

Підпунктами 33, 34 пункту 4 Положенням про Головне управління Держгеокадастру у Харківській області передбачено, що Головне управління відповідно до покладених на нього завдань організовує та здійснює державний контроль за використанням та охороною земель усіх категорій та форм власності, зокрема, у частині додержання вимог земельного законодавства щодо використання та охорони земель за додержанням органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами вимог земельного законодавства України та встановленого порядку набуття і реалізації права на землю, а також подає позов про конфіскацію земельної ділянки у випадках, визначених законом.

Таким чином, саме до повноважень Держгеокадастру та його територіальних органів відноситься захист інтересів держави у вказаних правовідносинах.

Разом з тим прокурором такий позов може бути пред'явлено лише після встановлення відповідно до вимог статті 23 Закону України від 14.10.2014 № 1697-VII «Про прокуратуру» підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження.

Механізм конфіскації земельної ділянки сільськогосподарського призначення в судовому порядку потребує здійснення ряду кроків:

1. Правильно визначити відповідача у справі (необхідно врахувати, що іноземці на час набуття права власності на земельну ділянку в порядку спадкування не мали статусу громадянина України).

2. Здійснити збір інформації про власника земельної ділянки і власне про саму земельну ділянку (необхід-

но використовувати інформацію з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»; Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 599) та Державний земельний кадастр (Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI «Про Державний земельний кадастр», Порядок ведення Державного земельного кадастру, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 р. № 1051), замовивши відповідні витяги з вказаних реєстрів. До речі, взаємодія інформаційних систем Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно здійснюється в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері земельних відносин, спільно з Міністерством юстиції України. Програмне забезпечення Державного земельного кадастру забезпечує інформаційну взаємодію між Державним земельним кадастром, Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань з метою одержання інформації про загальну площу земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності фізичної особи, а також юридичних осіб, учасником (акціонером, членом) яких вона є (частини 4, 5 статті 30 Закону України від 07.07.2011 № 3613-VI).

3. За можливості долучити до позовної заяви документ, який посвідчує особу іноземця (Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»), який надається, зокрема, територіальними органами Державної міграційної служби України.

4. Долучити до позовної заяви копію свідоцтва про право на спадщину (статті 66-69 Закону України від 02.09.93 № 3425-XII «Про нотаріат»).

5. Подати позовну заяву до місцевого загального суду (частина 1 статті 21 Закону України від 02.06.2016 № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів») (цивільна підсудність) за місцезнаходженням земельної

ділянки: позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини (частина 1 статті 30 Цивільного процесуального кодексу України), врахувавши вимоги до позовної заяви, передбачені статтею 175 Цивільного процесуального кодексу України.

б. Правильно розрахувати ціну позову (згідно зі статтею 4 Закону України від 08.07.2011 № 3674-VI «Про судовий збір», за подання до суду позовної заяви майнового характеру, яка подана юридичною особою, судовий збір становить 1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (у 2023 році дорівнює 2684,00 грн).

ЗАКОНОПРОЄКТИ № 8167 ТА № 8167-1

У Верховній Раді 1 листопада 2022 року зареєстровано **законопроект № 8167** (проекту Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України» щодо врегулювання питання використання грошових коштів, отриманих від продажу земельної ділянки, власником якої є громадянин країни-агресора), який включено до порядку денного 8-ї сесії IX скликання Верховної Ради України під **№ 2911-IX від 07.02.2023** (itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40741).

Метою проекту Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України» щодо врегулювання питання використання коштів, отриманих від продажу земельної ділянки, власником якої є громадянин країни-агресора, є удосконалення норми чинного законодавства, відповідно до якої виручені від продажу на земельних торгах конфіскованої земельної ділянки грошові кошти у випадку, якщо колишній власник є громадянином країни-агресора (Російської Федерації чи Республіки Білорусь), зараховуються до державного бюджету. Для цього пропонується внести зміни та доповнення до частини 4 статті 145 Земельного кодексу України.

Також до порядку денного 8-ї сесії IX скликання Верховної Ради України під **№ 2911-IX від 07.02.2023** включено законопроект № 8167-1 (проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації та продажу земельних ділянок, власниками яких є громадяни країни-агресора»)²

Проект акта спрямований на удосконалення процедури обміну інформацією, необхідною для підго-

товки та подання позовів про конфіскацію земельних ділянок, продажу земельних ділянок на земельних торгах. Зазначені зміни дозволять більш ефективно застосовувати положення норм статей 130, 145 Земельного кодексу України.

Проектом акта пропонується доповнити частину сьому статті 130 Земельного кодексу України (далі — Кодекс), яким заборонено продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності, виключенням щодо можливості продажу земельних ділянок, які конфісковані за рішенням суду.

Змінами до частини четвертої статті 145 Кодексу запропоновано механізм врегулювання питань щодо конфіскації земельних ділянок, на яких розміщено об'єкти нерухомості та визначено орган, який здійснює продаж земельних ділянок разом з об'єктом нерухомості, що конфісковані за рішенням суду.

Статтю 145 Кодексу доповнено частиною п'ятою, якою передбачено, що вимоги частини сьомої статті 130 Земельного кодексу України стосовно заборони продажу земельних ділянок не поширюються на земельні ділянки, конфісковані за рішенням суду.

З метою реалізації повноважень органу, що здійснює державний контроль за використанням та охороною земель, запропоновано доповнити положення пункту «в» статті 6 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» у частині можливості одержувати інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів, банків (баз), даних, а також документів, матеріалів та іншої інформації від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, організації, власників і користувачів земельних ділянок. Також запропоновано закріпити норму, встановлену статтею 145 Кодексу, щодо доповнення повноважень органу, який здійснює державний контроль за використанням та охороною земель, правом подавати до суду позови про конфіскацію земельних ділянок.

Проектом акта також запропоновано внесення змін до статті 3 Закону України «Про судовий збір» стосовно звільнення органу, що здійснює державний контроль за використанням та охороною земель у справах про конфіскацію земельної ділянки, від справляння судового збору, що дозволить заощадити бюджетні

² itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40831.

кошти та активізувати позовну роботу у випадках подання позовів про конфіскацію.

Обидва проєкти законів України залишаються і до тепер лише проєктами.

ВИСНОВКИ

Аналітики Світового банку переглянули в бік збільшення фінансові потреби України на відбудову та подолання наслідків повномасштабної війни. Відбудова та відновлення України коштуватиме щонайменше 411 млрд дол. США³.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) також оцінила необхідну для відбудови суму в 411 млрд дол. США. Про це йдеться в доповіді ООН «Світова економічна ситуація та перспективи на середину 2023 року»⁴. Незважаючи на фінансову допомогу з боку міжнародних організацій, за оцінками ООН, економіка України у 2023 р. перебуватиме у стагнації.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) зобов'язався інвестувати 3 млрд євро в Укра-

їну в 2022—2023 рр., підтримуючи реальний сектор економіки, щоб забезпечити роботу електрики та курсування потягів у воєнний час, і готовий відіграти основну роль у відбудові, коли дозволять обставини. Протягом 2022 р. ЄБРР інвестував в економіку України 1,7 млрд євро. Банк також мобілізував у 2022 р. 1,4 млрд євро донорських коштів, зокрема у вигляді нефінансових гарантій, що використовуються для підтримки України та інших країн, які вже зазнали і зазнаватимуть найбільшого негативного впливу війни у 2022 — 2023 рр.⁵

У повітрі з кожним днем все більше відчувається смак контрнаступу наших захисників і такого очікуваного повернення тимчасово окупованих територій нашої країни.

Контрнаступ відбувається і завдяки такій «зброї», як конфіскація земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які розташовані на території України і перебувають у власності громадян РФ, але це перебування стане тимчасовим, як і все інше!

³ www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment.

⁴ desapublications.un.org/publications/world-economic-situation-and-prospects-mid-2023.

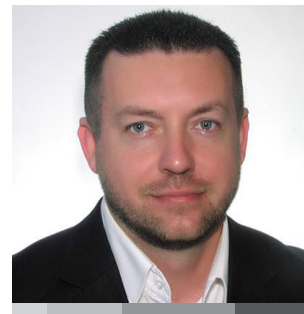
⁵ www.ebrd.com/what-we-do/war-on-ukraine.

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ В УКРАЇНІ ТА УГОРЩИНІ

Наталія Дядик,
адвокат, секретар Комітету НААУ
з питань гуманітарних
та творчих ініціатив

Віктор Ясевін,
представник НААУ
в Угорщині
(м. Будапешт)

У статті автори пропонують ознайомитися з правовим аналізом базових положень законодавства України та Угорщини в розрізі правового регулювання договорів оренди житлових приміщень.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ В УКРАЇНІ

Правове регулювання договорів оренди житлових приміщень в Україні встановлене у главах 58 «Найм (оренда)» та 59 «Найм (оренда) житла» Цивільного кодексу України¹. При цьому вимоги глави 59 цього Кодексу стосуються договорів найму (оренди) приміщень, які мають чітко визначене цільове призначення — для проживання. Тому при укладенні договору найму (оренди) житла слід керуватися положеннями глави 59 ЦК, які є спеціальними щодо положень глави 58 ЦК.

Глава 59 ЦК спрямована на реалізацію права кожного на оренду житла, передбаченого ст. 47 Конституції України.

Відповідно до ч. 1 та 2 ст. 810 ЦК за договором найму (оренди) житла одна сторона — власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату.

Предметом договору найму житла можуть бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий

будинок або його частина. Помешкання має бути придатним для постійного проживання у ньому. Наймач житла у багатоквартирному житловому будинку має право користування майном, що обслуговує будинок.

Сторонами у договорі найму житла можуть бути фізичні та юридичні особи. Якщо ж наймачем є юридична особа, вона може використовувати житло лише для проживання в ньому фізичних осіб відповідно до ст. 813 ЦК. Отже, якщо наймачем є юридична особа, то у договорі найму житла слід зазначити прізвище, ім'я, по батькові особи, яка буде постійно проживати у найманому житловому приміщенні.

Слід звернути увагу на загальне положення ч. 2 ст. 32 ЦК, що на вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування.

Ця норма нагадує про необхідність перевірки наявності у сторін повноважень на укладення договору оренди, а особливо в орендодавця. Тут доцільно зазначити, хто може укладати договір оренди, і ст. 761 ЦК

¹ Далі за текстом — ЦК.

передбачає, що право передання майна у найм має власник речі або особа, якій належать майнові права. Отже, наймодавцем може бути особа, яка має житло на праві власності або яка має відповідні передані власником повноваження здавати житло в оренду (наприклад, управитель, орендар з правом передачі в суборенду).

За вимогою, встановленою у ст. 811 ЦК, договір найму житла укладається у письмовій формі.

Достатньо простої письмової форми для набуття договором оренди житлового приміщення законної сили. Нотаріальне посвідчення в цьому випадку є можливим, але не обов'язковим.

При цьому ч. 2 цієї ст. 811 ЦК визначає, що *договір оренди житла з викупом підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню*. Однак це не єдиний випадок, коли **договір оренди має бути нотаріально посвідчений**:

1) сторони, використовуючи положення ч. 1 ст. 209 ЦК, можуть укласти договір, нотаріально посвідчений, можуть погодити укладення договору з нотаріальним посвідченням. У цьому випадку застосовуватиметься норма ч. 4 ст. 639 ЦК, якщо сторони домовилися про нотаріальне посвідчення договору, щодо якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення, такий договір є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення;

2) договори найму (оренди) строком на три роки і більше років підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, відповідно до п. 3.1 глави 5 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Мініюсту від 22.02.2012 № 296/5².

Пункт 3.2 глави 5 Порядку передбачає, що посвідчення договорів найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин) провадиться незалежно від місцезнаходження майна, що значним чином спрощує процедуру реалізації нотаріального посвідчення договору.

Як бути з місцем укладення договору в простій нотаріальній формі?

На це питання нам відповідь ст. 47 ЦК, яка застосовується до всіх видів договорів, а саме: договір є укладеним у місці проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка зробила

пропозицію укласти договір, якщо інше не встановлено договором.

Ця стаття визначає, що місцем укладення договору є місце отримання оферти. Якщо оферентом є фізична особа, то місцем укладення договору є місце проживання названої фізичної особи. Якщо оферентом є юридична особа, то місцем укладення договору є місцезнаходження юридичної особи.

Договір має є укладеним відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК, коли сторони досягли згоди з усіх істотних його умов, це означає за загальним правилом, що саме оферент має оцінити повноту та безумовність акцепту.

Місце укладення договору, яке є місцем погодження його умов, також має враховуватися при вирішенні інших питань договірних відносин, наприклад місце розташування орендованого приміщення, і сторони мають це визначити в шапці самого договору.

Укладення договору є процесом досягнення згоди з усіх істотних умов договору, водночас досягнення згоди з усіх істотних умов тягне за собою факт укладення договору, який є юридичним фактом. Ми вже згадали про ч. 1 ст. 638 ЦК, яка передбачає, що договір є укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Це положення поширюється на всі договори, саме тому слід звернути увагу на примітку в цій статті: «що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду», оскільки вона вказує на норми, які регулюють конкретний вид договору, який сторони планують укласти.

Предмет договору є тією умовою, відповідно до якої, у першу чергу, відбувається кваліфікація договору та визначається його юридична природа.

Частина 1 ст. 812 ЦК визначає, що предметом договору найму житла можуть бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий будинок або його частина. Поняття житла надається ст. 379 ЦК, відповідно до якої житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них.

² Далі за текстом — Порядок.

Основною характеристикою помешкання як предмета договору житлового найму є придатність для проживання в ньому, що визначається ч. 2 ст. 812 ЦК. Так, зокрема, ст. 50 ЖК встановлює вимоги до жилих приміщень і визначає, що жила приміщення, яке надається громадянам для проживання, має бути благоустроєним стосовно до умов цього населеного пункту, відповідати встановленим санітарним і технічним вимогам.

Тобто, застосовуючи буквально трактування норм права, можна дійти висновку, що не можна здавати за договором оренди житлового приміщення — приміщення, непридатне для проживання в ньому, оскільки це суперечитиме ч. 2 ст. 812 ЦК, позаяк можливість проживання в такому приміщенні є ідентифікаційною ознакою цього виду договорів, тобто такий договір не підпадатиме під законодавче регулювання такого типу договорів і його можна віднести до загального типу договорів оренди приміщення.

За ч. 1 ст. 820 ЦК розмір плати за найм житла встановлюється у договорі найму житла, хоча ст. 820 ЦК в цілому врегульовано основні питання правового регулювання плати за найм житла.

Особливістю договорів оренди житла є суб'єктивний склад договору. Хоча ч. 1 ст. 813 ЦК встановлює, що сторонами у договорі найму житла можуть бути фізичні та юридичні особи. Однак ч. 2 цієї статті містить обмежуваче уточнення для юридичних осіб, якщо така юридична особа укладає договір найму житла, виступаючи наймачем. У такому випадку вона може використовувати житло виключно за цільовим призначенням — для проживання в ньому фізичних осіб (своїх працівників, представників партнерів, які приїжджають у відрядження, тощо).

Строк договору оренди житла, як одна з істотних умов договору, врегульовано ст. 821 ЦК та передбачається, що договір найму житла укладається на строк, установлений договором. Якщо у договорі строк не встановлений, договір вважається укладеним на п'ять років.

Однак ринкові відносини оренди житлових приміщень в Україні потребують змін, оскільки більша частина ринку не дотримується основних положень законодавства в цьому питанні і, як наслідок, має велику кількість шахрайських схем.

На шляху до створення ідеальної системи роботи недоліки та переваги системних процесів можна побачити через призму методів порівняльно-правового аналізу, тому для порівняння оберемо правове регулювання оренди житлових приміщень за законодавством Угорщини, яке здійснюється в партнерстві з адвокатом Віктором Ясевінім, представником НААУ в Угорщині (м. Будапешт).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ В УГОРЩИНІ

Основними нормативно-правовими документами, які регулюють правовідносини, пов'язані з орендою житлових і нежитлових приміщень в національному законодавстві Угорщини, є *Закон Угорщини LXXVIII «Про деякі правила оренди житлових та нежитлових приміщень, а також їх відчуження»* (далі — *Закон LXXVIII*) та § 6:331 — 6:348 (далі — *параграф*) *Цивільного кодексу Угорщини*³, які визначають істотні умови та вимоги до договорів найму в загальному, а також і безпосередньо щодо договорів оренди житлового приміщення.

Частина 1 розділу XLIV ЦК Угорщини містить положення законодавства, які визначають загальні засади та принципи інституту найму майна. Спеціальні положення ЦК Угорщини, які регламентують правовідносини оренди житлових приміщень, визначені у параграфах 6:344 — 6:348 ЦК Угорщини.

Відповідно до пункту 1 параграфа 6:331 ЦК Угорщини на підставі договору найму наймодавець зобов'язується надати у тимчасове користування певну річ, а наймач зобов'язується прийняти цю річ, і при оплатному користуванні сплатити орендну плату за користування нею.

Положенням параграфа 2 розділу 2 Закону LXXVIII встановлено, що право користування за договором оренди житла поширюється на житло та приміщення, що належать до нього.

За загальним принципом до правовідносин щодо оренди житлових приміщень застосовуються правила, які регламентують правовідносини з оренди майна, а також спеціальні норми, які містяться у згаданих вище параграфах ЦК Угорщини.

Предметом договору найму житла можуть бути як приміщення в цілому, так і його частини.

³ Далі за текстом — ЦК Угорщини.

Таким чином, правове регулювання в частині предмета договору подібне до українського законодавства.

Орендодавець зобов'язаний згідно з параграфом 7 розділу 2 Закону LXXVIII передати орендарю житлове приміщення у стані, придатному для його використання за призначенням, разом із обладнанням, яке знаходиться в житлі відповідно до рівня комфорту на умовах і в термін, які визначені договором.

Житлове приміщення вважається придатним для використання за призначенням, якщо частини центрального обладнання будинку, які призначені для використання в цьому житловому приміщенні, та обладнання, яке розташоване в житловому приміщенні, перебувають в робочому стані.

Закон LXXVIII регулює правовідносини найму житлових і нежитлових приміщень державної, приватної та муніципальної форми власності. Відповідно до положень Закону LXXVIII договір оренди житлового приміщення укладається виключно у письмовій формі.

На відміну від українського законодавства, *угорське виділяє такі письмові види договору оренди житлового приміщення:*

1. Письмовий двосторонній договір оренди житлового приміщення, підписаний орендодавцем та орендарем, без наявності в договорі підписів двох свідків укладання такого правочину.

2. Письмовий двосторонній договір оренди житлового приміщення, підписаний орендодавцем та орендарем і двома свідками, які своїми особистими підписами засвідчують факт укладання між орендодавцем та орендарем цього правочину.

3. Письмовий двосторонній договір оренди житлового приміщення, підписаний орендодавцем та орендарем у присутності адвоката, який несе відповідальність за відповідність положень договору оренди житлового приміщення вимогам чинного законодавства Угорщини. Адвокат, у присутності якого укладається такий правочин, посвідчує його шляхом проставлення відбитка своєї печатки і власноручними підписом.

4. Письмовий двосторонній договір оренди житлового приміщення, підписаний орендодавцем та орендарем і нотаріально посвідчений нотаріусом, який його підготував і несе відповідальність за відповідність положень договору оренди житлового приміщення

вимогам чинного законодавства Угорщини. Нотаріус посвідчує договір шляхом проставлення на ньому посвідчувального напису.

На думку авторів, договори оренди житлової нерухомості за посвідченням свідків чи то адвоката або нотаріуса є більш перспективними формами, хоча затратними, але тими, які мають більший ступень захисту прав сторін, гарантії їх виконання та дотримання.

У параграфі 6:332 ЦК Угорщини визначено **перелік гарантій зі сторони наймодавця, які він зобов'язаний надати наймачу при укладанні договору найму**. До них належать:

— гарантія того, що річ, яка передається в найм, придатна для користування за договором найму протягом всього строку його дії;

— гарантія того, що треті особи не мають щодо речі, яка передається за договором найму, будь-яких прав, які обмежують або перешкоджають наймачеві користуватися нею;

— гарантія того, що у випадку укладання договору оренди житлового приміщення орендоване приміщення придатне для проживання людей і воно перебуває в такому стані, що користування ним не становить загрози здоров'ю орендаря чи осіб, які проживають разом з ним.

Окремо угорський законодавець передбачив **безспірне** право орендаря розірвати договір оренди житлового приміщення в односторонньому порядку на підставі того, що орендоване ним житлове приміщення не придатне для проживання людей і воно в такому стані, що становить загрозу здоров'ю орендаря та осіб, які проживають разом з ним, **навіть за умови, якщо орендар був обізнаний та знав про такий стан орендованого приміщення під час укладення договору оренди**. За наявності такої підстави зі сторони орендаря, орендодавець не має права відмовити орендарю в його ініціативі щодо одностороннього розірвання договору оренди житлового приміщення.

Подібне до українського законодавства — правове регулювання орендної плати за угорським законодавством, хоча воно й містить свої відмінності та деякі переваги.

Наймач згідно з частиною 1 параграфа 6:336 ЦК **Угорщини зобов'язаний сплачувати орендну плату щомісяця наперед**. У випадку, коли договір найму

укладено на строк менше одного місяця, орендна плата підлягає сплаті під час укладення договору.

У тому випадку, коли при встановленні чи зміні розміру орендної плати сторони не можуть домовитися щодо її розміру, положення Закону LXXVIII надає сторонам договору право визначити розмір орендної плати в судовому порядку. При встановленні в судовому порядку розміру орендної плати до набрання рішенням суду законної сили орендар зобов'язаний сплачувати орендну плату у розмірі, заявленому орендодавцем, а при зміні розміру орендної плати у розмірі, який був перед цим.

Положеннями параграфа 12 розділу 2 Закону LXXVIII на орендаря покладено обов'язок сплачувати орендодавцю орендну плату в розмірі та в терміни, визначені договором. Якщо сторони не погодили строк внесення орендної плати, орендар зобов'язаний вносити орендну плату щомісяця одним платежем наперед не пізніше 15-го числа.

Аналізуючи положення національного законодавства Угорщини, можемо виділити умовну класифікацію договорів оренди за критерієм їх строку дії. У законодавстві згадуються такі строки дії договорів орен-

ди житлових приміщень: одна доба, тиждень, місяць, більше місяця.

Загальні правила припинення строкового договору найму врегульовані у положеннях параграфа 6:338 ЦК Угорщини, відповідно до яких, якщо після закінчення строку дії договору найму наймач продовжує користуватися майном і наймодавець протягом п'ятнадцяти днів з дати закінчення строку дії договору найму не заперечує проти цього, строковий договір найму трансформується у договір найму, укладений на невстановлений строк.

ВИСНОВОК

З вищевикладеного аналізу базових положень законодавства України та Угорщини в розрізі правового регулювання договорів оренди житлових приміщень можна виділити якісну норму права, яка передбачає погодження договорів оренди житлового приміщення адвокатами, подібну норму права можна було б імплементувати в національне законодавство України, що сприяло б захисту прав сторін такого виду договору, тим паче з огляду на відсутність правового регулювання ріелторів та їх діяльності.

СПІР ПРО ВИЗНАННЯ МАЙНА СПІЛЬНОЮ СУМІСНОЮ ВЛАСНІСТЮ ТА СТЯГНЕННЯ ГРОШОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЧАСТКУ МАЙНА ПРИ УКЛАДАННІ ДОГОВОРУ ПОЗИКИ МАЙНА

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог щодо встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю та стягнення грошової компенсації за частку майна. Ця проблема є дійсно актуальною, оскільки при виникненні спору про визнання майна спільною сумісною власністю тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції спільності майна подружжя, покладається на жінку та (або) чоловіка, які її спростовують. Це питання залишається відкритим і вимагає детального вивчення.

Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства (ст. 7 Сімейного кодексу України¹).

Загальні засади (принципи) приватного права мають фундаментальний характер та інші джерела правового регулювання, у першу чергу акти сімейного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, виявляється в тому, що загальні засади (принципи) є за своєю суттю нормами прямої дії та повинні враховуватися, зокрема, при тлумаченні норм, що містяться в актах сімейного законодавства.

Дії учасників приватних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Відповідно до абзацу 1 ч. 2 ст. 3 СК сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Особистою приватною власністю дружини/чоловіка є, зокрема: майно, набуте нею/ним до шлюбу; майно, набуте нею/ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте нею/ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй/йому особисто (пункти 1, 2, 3 ч. 1 ст. 57 СК).

Згідно з ч. 4 ст. 368 Цивільного кодексу України² майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою *спільною сумісною власністю*, якщо інше не встановлено договором, укладеним у письмовій формі.

Відповідно до правил ст. 60 СК майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності, вони мають рівні права на зазначене майно.

¹ Далі за текстом — СК.

² Далі за текстом — ЦК.

Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу (ч. 1 ст. 69 СК).

За ст. 71 СК майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК.

У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором (ч. 1 ст. 70 СК).

Відповідно до частин 1 — 2 ст. 364 ЦК співвласник має право на виділ у натурі частки з майна, що є у спільній частковій власності. Якщо виділ у натурі частки зі спільного майна не допускається згідно із законом або є неможливим (ч. 2 ст. 183 цього Кодексу), співвласник, який бажає виділу, має право на отримання від інших співвласників грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки. Компенсація співвласникові може бути надана лише за його згодою. Право на частку у праві спільної часткової власності у співвласника, який отримав таку компенсацію, припиняється з дня її отримання.

Згідно з правилами частин 1–2 ст. 74 СК, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на *праві спільної сумісної власності*, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення гл. 8 цього Кодексу.

При застосуванні ст. 74 СК, що регулює поділ майна осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, судам необхідно враховувати, що правило зазначеної норми *поширюється на випадки, коли чоловік*

і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, притаманні подружжю.

Для визначення осіб як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, із метою вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК суд повинен установити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу в період, протягом якого було придбано спірне майно. Визнання майна таким, що належить на праві спільної сумісної власності жінці та чоловікові, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, відбувається шляхом установлення факту проживання однією сім'єю, ведення спільного побуту, виконання взаємних прав та обов'язків.

Розглянемо приклад судової практики щодо встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю і стягнення грошової компенсації за частку майна.

Позивач ОСОБА_1 (чоловік) звернувся до суду з позовом до ОСОБА_3 про встановлення факту проживання однією сім'єю з відповідачем (ОСОБА_3, дружина) без реєстрації шлюбу в період з 06.09.2011 по 22.08.2016 включно, визнання об'єктом права спільної сумісної власності сторін автомобіля марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску, реєстраційний № НОМЕР_1 (далі — Автомобіль); поділ Автомобіля, виходячи з рівності часток, визнання за ОСОБА_2 права власності на Автомобіль, стягнення з відповідача на свою користь грошової компенсації за 1/2 частину Автомобіля у сумі 121850,89 грн, вартість якого згідно з експертизою становить 243701,78 грн.

В обґрунтування позовних вимог зазначає, що з відповідачем вони проживали спільно як родина без реєстрації шлюбу з 06.09.2011, що підтверджується договором оренди житла. Спільно з відповідачем виховував її доньку ОСОБА_4, 2007 р. народження, що підтверджується зокрема, поясненнями свідків, фотознімками, висновком психолога.

За час спільного проживання 16.03.2016 *ним за особисті кошти*, отримані за договором позики та розпискою 15.01.2016 від матері ОСОБА_5 у сумі 8500 доларів США, в *інтересах сім'ї* було придбано спірний Автомобіль, який зареєстровано на відповідача. Зазначений Автомобіль просить визнати їх спільною з відповідачем ОСОБА_2 власністю. Викладене

підтверджується, зокрема, рішенням Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу від 27.03.2018 про стягнення з нього боргу на користь ОСОБА_5 у сумі, еквівалентній 8500 доларів США, що еквівалентно 203581,00 грн. В описовій частині рішення зазначено, що ці гроші бралися в борг для купівлі Автомобіля.

Оскільки Автомобіль знаходиться в користуванні відповідача, а їх частки по 1/2 є рівними, відповідно до ст. 74 СК, статей 370, 372 ЦК просить поділити спільну сумісну власність, стягнувши з відповідача грошову компенсацію за 1/2 частину Автомобіля у сумі 121850,89 грн, а за відповідачем визнати право власності на Автомобіль.

05.02.2018 відповідачем було подано відзив на позов а. с. 3–9 т. 2, в якому ОСОБА_2 визнає, що проживала спільно з ОСОБА_1 у фактичному шлюбі з вересня 2011 р. по серпень 2016 р., коли вони припинили шлюбні відносини, у тому числі через те, що позивач не надавав сім'ї матеріальної допомоги, офіційно не працював до 2014 р.

Щодо визнання Автомобіля спільною сумісною власністю відповідач заперечує. Зазначає, що у придбанні Автомобіля ОСОБА_1 участі не брав. У 2011 р. її батько ОСОБА_6 подарував їй автомобіль «Fiat Тіро», який позивач ОСОБА_1 використовував як таксі, оскільки офіційно не працював, влаштувався на роботу лише у 2014 р. Отримані кошти спрямовував для допомоги своїй матері ОСОБА_5, яка мешкала у м. Кривому Розі, тому ОСОБА_5 не мала коштів у сумі 8500 доларів США, як позивач зазначає в позові. У 2013 р. вона продала автомобіль «Fiat Тіро» за 3000 доларів США. Від своєї матері ОСОБА_7 вона отримала в борг за розпискою від 02.02.2016 7000 доларів США. За спірний Автомобіль вона особисто заплатила представнику власника ОСОБА_8 8500 доларів США, отримавши 07.02.2016 довіреність на право розпорядження Автомобілем, а 16.03.2016 у Територіальному сервісному центрі МВС у м. Києві уклала договір купівлі-продажу, зареєструвавши Автомобіль на своє ім'я. Тому купівля була проведена взагалі без участі позивача ОСОБА_1, та Автомобіль є її особистою власністю і не підлягає поділу.

Відгук на відзив стороною позивача не подавався.

У судовому засіданні представник позивача — адвокат, яка брала участь у розгляді справи в режимі відеоконференції, позов підтримала з підстав, зазначе-

них у позові. У письмових поясненнях а. с. 41 т. 3 також посилається на преюдиціальність установленого факту отримання позивачем грошей за борговим зобов'язанням саме для купівлі Автомобіля, що встановлено рішенням Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу від 27.03.2018 відповідно до приписів ст. 82 ч. 4 Цивільного процесуального кодексу України³.

14.06.2021 представник позивача направила суду заяву про підтримання позову і розгляд справи без участі позивача та його представника.

Представник відповідача — адвокат підтримав доводи, викладені у відзиві на позов, визнав факт спільного проживання сторін і не оспорував грошову оцінку автомобіля, проведеною позивачем у 243702,00 грн. Заперечував проти визнання Автомобіля спільною сумісною власністю сторін, вважаючи автомобіль особистою власністю ОСОБА_2. Зазначає також, що рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу від 27.03.2018, на яке посилається сторона позивача, було змінено апеляційною інстанцією, і з рішення було виключено посилання, що гроші отримувались у борг ОСОБА_1 саме для купівлі автомобіля «GOLF». Разом з тим договором, письмовою розпискою і поясненнями свідків підтверджується, що гроші для купівлі Автомобіля були виручені ОСОБА_2 від продажу автомобіля «FIAT» і взяті в борг у матері ОСОБА_7.

Заслухавши думки сторін, дослідивши письмові докази по справі, надавши їм оцінку в сукупності, суд установив, що сторони по справі ОСОБА_1 і ОСОБА_9 проживали однією сім'єю в період з 06.09.2011 по 22.08.2016, але не перебували у зареєстрованому шлюбі.

Викладене підтверджується поясненнями представників сторін, тобто визнанням зазначеної частини позову стороною відповідача, поясненнями свідків ОСОБА_10, ОСОБА_5, ОСОБА_7, ОСОБА_6, договором оренди житла від 12.04.2014 а. с. 136 т. 1, 15–19 т. 2, згідно з п. 5.1 якого позивач ОСОБА_1 має право постійно проживати разом із відповідачем та її донькою ОСОБА_11 у квартирі, у сукупності з цими доказами, частково підтверджується наданими позивачем фотокартками а. с. 6–18 т. 1.

Таким чином, відповідно до ст. 315 ч. 2 ЦПК слід установити факт проживання ОСОБА_1 та ОСОБА_3 однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 06.09.2011 по 22.08.2016 включно, оскільки зазначений факт має

³ Далі за текстом — ЦПК.

для позивача юридичне значення, адже пов'язаний із розподілом майна.

У період спільного проживання на підставі договору купівлі-продажу від 16.03.2016 був придбаний автомобіль марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску, після реєстрації шлюбу ОСОБА_12 а. с. 28–31 т. 2, 149–150 т. 1, а. с. 2 т. 3.

Спірний Автомобіль був придбаний за 65000 грн згідно з умовами договору і зареєстрований на відповідача ОСОБА_12.

Кожна зі сторін посилається на купівлю автомобіля за 8500 доларів США, на підтвердження чого позивач ОСОБА_1 надає розписку, договір позики та рішення суду про отримання від своєї матері ОСОБА_5 8500 доларів США а. с. 5 т. 1, 59–60, 152–153 т. 2. Свідки ОСОБА_5, ОСОБА_13, ОСОБА_10 підтвердили у судовому засіданні зазначені обставини.

Відповідач ОСОБА_2 надає розписку про отримання грошей у борг від матері ОСОБА_7 02.02.2016 у сумі 8500 доларів США та розписку представника власника Автомобіля про отримання 8500 доларів США від ОСОБА_12 07.02.2016 до офіційної купівлі Автомобіля 16.03.2016, а також довіреність ОСОБА_8 а. с. 146–148 т. 1, 25–27 т. 2.

Обставини, на які посилається відповідач, підтверджують свідки ОСОБА_7 та ОСОБА_6.

Аналізуючи досліджені докази, суд доходить висновку, що спірний Автомобіль, придбаний за 65000 грн згідно з офіційним договором купівлі-продажу, є спільною сумісною власністю. Суд бере до уваги саме таку суму купівлі, яка підтверджується цивільно-правовим договором.

Ураховуючи зазначену суму купівлі, тривалість проживання сторін близько п'яти років, роботу як позивача, так і відповідача, отримання обома сторонами грошових коштів згідно з розписками, суд вважає доведеним, що Автомобіль є спільним сумісним майном сторін. Таким чином, автомобіль марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску, слід визнати об'єктом права спільної сумісної власності ОСОБА_1 та ОСОБА_3, задовольнивши позов у цій частині.

Стосовно поділу спільного сумісного майна позов ОСОБА_1 підлягає частковому задоволенню.

Як видно із заявлених позовів, позивач ОСОБА_1 не посилається на неподільність речі відповідно

до правил ч. 2 ст. 183 ЦК, грошова оцінка спірного Автомобіля в 243702,00 грн, проведена станом на 06.02.2017, а. с. 21–29 т. 1, виходячи з курсу в 9000 доларів США. Тобто зі спливом п'яти років позивач не надав суду достовірних даних вартості Автомобіля на теперішній час, і зазначена оцінка викликає в суду сумнів, оскільки після п'яти років експлуатації вартість Автомобіля може істотно знизитися, що буде порушувати права відповідача.

Виходячи з рівності часток сторін, слід поділити спільне сумісне майно, визнати як за позивачем, так і відповідачем право власності по 1/2 частині Автомобіля.

Рішенням Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 02.03.2022⁴ позовні вимоги ОСОБА_6 задоволено частково. Установлено факт проживання ОСОБА_1 та ОСОБА_7 однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 06.09.2011 по 22.08.2016 включно. Визнано об'єктом права спільної сумісної власності ОСОБА_1 та ОСОБА_7 автомобіль марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску. Поділено спільне сумісне майно ОСОБА_1 та ОСОБА_7, за ОСОБА_1 та ОСОБА_2 визнано право власності по 1/2 частині автомобіля марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску, за кожним.

Таке рішення не влаштувало іншу сторону спору, і в апеляційній скарзі відповідачка ОСОБА_8 та її представник ОСОБА_3, посилаючись на порушення судом норм матеріального і процесуального права, неповне з'ясування судом обставин справи, просили суд скасувати рішення суду та ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позовних вимог.

В обґрунтування доводів апеляційної скарги посилаються на те, що суд першої інстанції не взяв до уваги, що відповідачка проживала спільно з ОСОБА_1 у фактичному шлюбі з вересня 2011 р. по серпень 2016 р., позивач ОСОБА_1 участі у придбанні спірного майна не брав.

Крім того, суд першої інстанції безпідставно відмовив у задоволенні клопотання про проведення судової почеркознавчої експертизи, оскільки ОСОБА_5 ніколи не була в м. Києві та зазначений підпис у договорі позики їй не належить.

Також судом першої інстанції не взято до уваги роз'яснення, викладені в п. 15 постанови Пленуму ВСУ № 11 від 21.12.2007, і порушення позивачем строку

⁴ Рішення Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 02.03.2022. Справа № 215/1191/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/103587367.

позовної давності звернення з позовними вимогами до суду.

У відзиві на апеляційну скаргу відповідачки ОСОБА_12 та її представника ОСОБА_3, до якого додано докази надсилання копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи, представник позивача ОСОБА_1 адвокат А. М. Шаповалов просить рішення суду скасувати, апеляційну скаргу відповідача залишити без задоволення, а рішення суду без змін. Стягнути з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_13 витрати на правничу допомогу в розмірі 20000 грн.

Заслухавши суддю-доповідача, представника відповідача ОСОБА_2 — ОСОБА_3, який підтримав доводи апеляційної скарги і просив її задовольнити, представника позивача ОСОБА_1 — ОСОБА_14, який у режимі онлайн заперечував проти доводів апеляційної скарги і просив залишити її без задоволення, перевіrivши законність та обґрунтованість рішення суду в межах заявлених позовних вимог, доводів апеляційної скарги та наданого відзиву, колегія суддів вважає, що апеляційна скарга підлягає залишенню без задоволення з таких підстав.

Задовольняючи частково позовні вимоги, суд першої інстанції керувався вимогами ст. 315 ч. 2 ЦПК і виходив із доведеності факту проживання ОСОБА_1 та ОСОБА_7 однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 06.09.2011 по 22.08.2016 включно. Ураховуючи зазначену суму купівлі, тривалість проживання сторін близько п'яти років, роботу як позивача, так і відповідача, отримання обома сторонами грошових коштів згідно з розписками, суд вважав доведеним, що Автомобіль є спільним сумісним майном сторін.

Колегія суддів погоджується з висновком суду першої інстанції з огляду на таке.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 22.08.2018 у справі № 644/6274/16-ц (провадження № 14-283ц18)⁵ зазначено, що згідно з абз. 5 п. 6 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 03.06.99 № 5-рп/99 *обов'язковими умовами для визнання членами сім'ї*, крім спільного проживання, є: ведення спільного господарства, тобто наявність спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівля майна для спільного користування,

участь у витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних або письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин. Отже, законодавство *не передбачає вичерпного переліку членів сім'ї* та визначає критерії, за наявності яких особи складають сім'ю. Такими критеріями є спільне проживання (за винятком можливості роздільного проживання подружжя з поважних причин і дитини з батьками), спільний побут і взаємні права й обов'язки.

«Членами сім'ї» можуть бути особи, які перебувають у шлюбі, їхні діти, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Близькість осіб, які входять до членів сім'ї, ґрунтується перш за все на шлюбі (чоловік, дружина) і кровній спорідненості (діти, батьки, інші родичі) та, крім того, може виникати за іншими підставами (усиновлення й ін.). Отже, подружжя — це члени сім'ї один до одного, але вони не є родичами.⁶

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 03.07.2019 у справі № 554/8023/15-ц (провадження № 14-130ц19)⁷ зробила висновок, що, вирішуючи питання про *встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу*, суд має установити факти: спільного проживання однією сім'єю; спільний побут; взаємні права та обов'язки (статті 3, 74 СК).

У зв'язку з цим суд під час вирішення спору щодо поділу майна, набутого сім'єю, має установити не лише обставини стосовно факту спільного проживання сторін у справі, а й ті обставини, що спірне майно було придбане сторонами внаслідок спільної праці.

Сам факт перебування у фактичних шлюбних відносинах без встановлення ведення спільного господарства, побуту і бюджету не є підставою для визнання права власності на половину майна за кожною зі сторін.

Для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу потрібно враховувати у сукупності всі ознаки, притаманні наведеному визначенню.

⁵ Постанова Верховного Суду від 22.08.2018 у справі № 644/6274/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78011421.

⁶ Розгон, О. (2014). Поняття «родич», «член сім'ї» та суміжні з ними категорії. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», (17). URL: periodicals.karazin.ua/law/article/view/1203.

⁷ Постанова Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 554/8023/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/83000767.

Взаємність прав та обов'язків передбачає наявність як у жінки, так і в чоловіка особистих немайнових і майнових прав та обов'язків, які можуть впливати, зокрема, з нормативно-правових актів, договорів, укладених між ними, звичаїв. Для встановлення цього факту важливе значення має з'ясування місця і часу такого проживання.

Закон не визначає, які конкретно докази визнаються беззаперечним підтвердженням факту спільного проживання, тому вирішення питання про належність і допустимість таких доказів є обов'язком суду при їх оцінці.

Обов'язок доказування певних обставин лежить на стороні, яка посилається на них як на підставу своїх вимог і заперечень. Недоведеність обставин, на наявності яких наполягає позивач, є підставою для відмови у позові; а в разі, якщо на тому наполягає відповідач, — для відхилення його заперечень проти позову.

Відповідно до висновку постанови Верховного Суду від 07.12.2020 у справі № 295/14208/18-ц⁸ (провадження № 61-12879св20) *належними і допустимими доказами проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу є, зокрема: свідоцтва про народження дітей; довідки з місця проживання; свідчення свідків; листи ділового та особистого характеру тощо; свідоцтво про смерть одного з «подружжя»; свідоцтва про народження дітей, в яких чоловік у добровільному порядку записаний як батько; виписки з погосподарських домових книг про реєстрацію чи вселення; докази про спільне придбання як рухомого, так і нерухомого майна (чеки, квитанції, свідоцтва про право власності); заяви, анкети, квитанції, заповіти, ділове та особисте листування, з яких вбачається, що «подружжя» вважали себе чоловіком і дружиною, піклувалися один про одного; довідки житлових організацій, сільських рад про спільне проживання та ведення господарства. Установлюючи факт проживання сторін спору однією сім'єю без реєстрації шлюбу, місцевий суд обґрунтував своє рішення, зокрема, показаннями свідків. Проте надані позивачем докази не підтвердили обставини, на які позивач посилалась як на підставу своїх вимог у частині встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та визнання гаража сумісною власністю, тому апеляційний суд дійшов правильного висновку про помил-*

кове задоволення місцевим судом позовних вимог, без урахування всіх обставин справи та належної оцінки наявних у справі доказів у їх сукупності.

Судом встановлено та вбачається з матеріалів справи, що ОСОБА_1 і ОСОБА_15 у період з 06.09.2011 по 22.08.2016 проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Відповідно до п. 5.1 *договору оренди житла* від 12.04.2014, укладеного ОСОБА_4, позивач ОСОБА_1 має право постійно проживати разом із відповідачкою та її донькою ОСОБА_16 у квартирі.

Також факт спільного проживання однією сім'єю ОСОБА_4 та ОСОБА_1 підтверджується *поясненнями свідків*, наданими у суді першої інстанції ОСОБА_17, ОСОБА_5, ОСОБА_10 та ОСОБА_9, у сукупності з цими доказами, частково підтверджується наданими позивачем фотокартками а. с. 6–18 т. 1.

З огляду на вищевикладене, *суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку* про встановлення факту проживання ОСОБА_1 та ОСОБА_7 однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 06.09.2011 по 22.08.2016 включно.

У постанові Верховного Суду України від 20.02.2012 у справі № 6-97цс11⁹ роз'яснено, що для визначення осіб як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, для вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК *суд повинен установити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу в період, протягом якого було придбано спірне майно.*

Верховний Суд України у постанові від 25.12.2013 у справі № 6-135цс13¹⁰ висловив правову позицію, за якою майно, набуте під час спільного проживання особами, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою, є об'єктом їхньої спільної сумісної власності, якщо воно:

1) придбане внаслідок *спільної праці таких осіб як сім'ї* (при цьому спільною працею осіб слід вважати їхні спільні або індивідуальні трудові зусилля, унаслідок яких вони отримали спільні чи особисті доходи, об'єднані в майбутньому для набуття спільного майна, ведення ними спільного господарства, побуту і бюджету),

2) *інше не встановлено письмовою угодою між ними.*

⁸ Постанова Верховного Суду від 07.12.2020 у справі № 295/14208/18-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/93564493.

⁹ Постанова Верховного Суду від 20.02.2012 у справі № 6-97цс11. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/22207362.

¹⁰ Постанова Верховного Суду від 25.12.2013 у справі № 6-135цс13. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/36475619.

Ураховуючи викладене, особам, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, на праві спільної сумісної власності *належить майно, набуте ними за час спільного проживання або в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти.*

Як вбачається з матеріалів справи, в період спільного проживання на підставі договору купівлі-продажу від 16.03.2016 сторонами придбано автомобіль марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску, який зареєстровано за ОСОБА_4.

Відповідно до звіту про оцінку майна ринкова вартість легкового автомобіля марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску, реєстраційний НОМЕР_2, становить 9000 доларів США, що за курсом Нацбанку України станом на дату оцінки складає 243702 грн.

Згідно з договором позики, укладеним 15.01.2016, ОСОБА_5 передала грошові кошти ОСОБА_1 у сумі 8500 доларів США, що на день передання коштів еквівалентно сумі 203581 грн (а. с. 31 т. 1).

Відповідно до розписки від 15.01.2016 ОСОБА_1 отримав від ОСОБА_5 суму 8500 доларів США, що на день передання коштів еквівалентно сумі 203581 грн, які зобов'язався повернути у строк, зазначений у договорі (а. с. 5 т. 1).

Рішенням Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 27.03.2018 з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_5 *стягнуто грошові кошти* в розмірі 8500 доларів США, що на день передання коштів еквівалентно сумі 203581 грн.

Відповідно до розписки від 02.02.2016 ОСОБА_10 дала в борг ОСОБА_4 7000 доларів США на придбання автомобіля (а. с. 25 т. 2).

Згідно з розпискою від 07.02.2016 представник власника автомобіля ОСОБА_11 отримав 8500 доларів США від ОСОБА_4.

Відповідно до договору купівлі-продажу від 16.03.2016 сторонами придбано автомобіль марки «VOLKSWAGEN Golf», 2006 р. випуску, за 65000 грн, який зареєстровано за ОСОБА_4.

Таким чином, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що спірний автомобіль, який придбано за 65000 грн згідно з офіційним договором купівлі-продажу, є *спільною сумісною власністю, та, виходячи з рівності часток сторін, визнав за кожним по 1/2 частині транспортного засобу.*

Не заслуговують на увагу доводи апеляційної скарги про те, що в 2011 році батько відповідачки ОСОБА_9

подарував їй автомобіль «Fiat Tіro», оскільки відповідно до копії довіреності від 02.10.2010, яка знаходиться в матеріалах справи, ОСОБА_18 уповноважив цією довіреністю ОСОБА_9 на розпорядження, обслуговування і продаж автомобіля марки «Fiat Tіro» 1990 р. випуску. *Належних доказів передання цього транспортного засобу ОСОБА_19 відповідачем не надано.*

Колегія суддів не бере до уваги доводи апеляційної скарги про те, що в 2013 році відповідачка продала автомобіль «Fiat Tіro» за 3000 доларів США і накопичувала валюту для подальшого придбання транспортного засобу, оскільки ці *твердження не підтверджені належними і допустимими доказами, передбаченими статтями 76–79 ЦПК.*

Не є підставою для скасування рішення суду посилення в апеляційній скарзі на те, що суд першої інстанції безпідставно відмовив у задоволенні клопотання про проведення судової почеркознавчої експертизи, оскільки *оскарження дійсності договору позики не є предметом цього позову.*

Не заслуговують на увагу доводи апеляційної скарги відповідача про порушення позивачем строку позовної давності звернення з позовними вимогами до суду, оскільки відповідно до договору купівлі-продажу спірний транспортний засіб придбано 16.03.2016, а з позовними вимогами позивач ОСОБА_1 звернувся у березні 2017 р., тобто *в межах строку позовної давності.*

За таких обставин колегія суддів дійшла висновку, що фактично всі доводи, викладені в апеляційній скарзі, *не можуть бути взяті до уваги колегією суддів*, оскільки вони фактично зводяться до переоцінки доказів і незгоди з висновками суду щодо їх оцінки. Проте відповідно до вимог ст. 89 ЦПК оцінка доказів є виключною компетенцією суду, переоцінка доказів учасниками справи чинним законодавством не передбачена. Судом першої інстанції повно і всебічно досліджені обставини справи, перевірені письмові докази та надано їм належну оцінку.

Отже, вирішуючи спір, *суд першої інстанції в достатньо повному обсязі установив права та обов'язки сторін, що брали участь у справі, обставини справи, перевінив доводи і заперечення сторін, дав їм належну правову оцінку, ухвалив рішення, яке відповідає вимогам закону.* Висновки суду обґрунтовані та підтверджуються письмовими доказами.

За таких обставин колегія суддів вважає, що рішення суду ухвалено з дотриманням норм матеріального

і процесуального законодавства, у зв'язку з чим апеляційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а рішення суду — залишенню без змін.

Постановою Дніпровського апеляційного суду у 06.09.2022¹¹ позовні вимоги залишено без задоволення. ОСОБА_2 подала касаційну скаргу.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ¹²

Щодо касаційної скарги ОСОБА_2.

Для приватного права априорі властивою є така засада, як розумність.

Розумність характерна як для оцінки/врахування поведінки учасників цивільного обороту, тлумачення матеріальних приватно-правових норм, що здійснюється при вирішенні спорів, так і для тлумачення процесуальних норм (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19,¹³ постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 18.04.2022 у справі № 520/1185/16-ц,¹⁴ постанову Великої Палати Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20).¹⁵

Договір як *універсальний регулятор приватних відносин* покликаний забезпечити їх регулювання і має бути спрямований на встановлення (зміни чи припинення) приватних прав і обов'язків та інших наслідків.

По-друге, у певних випадках *не сторона договору* може наділятися правами та обов'язками (наприклад, ст. 636 ЦК, ч. 1 ст. 816 ЦК).

По-третє, законодавець в окремих випадках, з урахуванням того, що інші особи (не сторони договору) *не можуть ігнорувати існування договору між сторонами*, а також фактичне і правове становище, яке є його результатом, передбачає спеціальні правила при «інтервенції» в «чужі» договірні відносини. Наприклад, договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором

знала або мала знати про таке порушення (ч. 6 ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»,¹⁶ постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 08.06.2022 у справі № 396/269/18 (провадження № 61-15407св21)).¹⁷

При виборі та застосуванні норми права до спірних правовідносин суд урахує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановою Верховного Суду (ч. 4 ст. 263 ЦПК).

У постанові Верховного Суду України від 08.06.2016 у справі № 6-2253цс15¹⁸ зроблено висновок, що «за правилами статті 74 СК (у редакції, чинній до 16.01.2007), якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки або чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, поширюються положення глави 8 цього Кодексу. Отже, проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу є спеціальною (визначеною законом, законною) підставою для виникнення у них деяких прав та обов'язків, зокрема права спільної сумісної власності на майно. Визнання майна таким, що належить на праві спільної сумісної власності жінці та чоловікові, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, відбувається шляхом установлення факту проживання однією сім'єю, ведення спільного побуту, виконання взаємних прав та обов'язків. Особам, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, на праві спільної сумісної власності належить майно, набуте ними за час спільного проживання або набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти. Рішення обґрунтовують належними і допустимими доказами, про що зазначають у мотивах прийнятого рішення з посиланням на конкретні факти».

¹¹ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 06.09.2022 у справі № 215/1191/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106187664.

¹² Постанова Верховного Суду від 10.05.2023 у справі № 215/1191/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110807055.

¹³ Постанова Верховного Суду від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97903488.

¹⁴ Постанова Верховного Суду від 18.04.2022 у справі № 520/1185/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104308921.

¹⁵ Постанова Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105325146.

¹⁶ Далі — Закон № 2275-VIII.

¹⁷ Постанова Верховного Суду від 08.06.2022 у справі № 396/269/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104849675.

¹⁸ Постанова Верховного Суду від 08.06.2016 у справі № 6-2253цс15. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/58552363.

Аналогічні по суті висновки зроблені щодо застосування ст. 74 СК (у редакції, чинній з 16.01.2007) у постановках Верховного Суду (постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.07.2018 у справі № 544/1274/16-ц (провадження № 61-22277св18),¹⁹ постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17.04.2019 у справі № 490/6060/15-ц (провадження № 61-28343св18),²⁰ постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 04.09.2019 у справі № 751/3021/17 (провадження № 61-10778св18)).²¹

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 22.08.2018 у справі № 644/6274/16-ц (провадження № 14-283цс18)²² зазначено, що «згідно з абзацом п'ятим пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 03.06.99 № 5-рп/99 у справі про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї» членами сім'ї військовослужбовця є, зокрема, особи, які постійно з ним мешкають і ведуть спільне господарство. До таких осіб належать не тільки близькі родичі (рідні брати, сестри, онуки, дід і баба), але й інші родичі чи особи, які не перебувають із військовослужбовцем у безпосередніх родинних зв'язках (брати, сестри дружини (чоловіка); неповнорідні брати і сестри; вітчим, мачуха; опікуни, піклувальники, пасинки, падчерки й інші).

Обов'язковими умовами для визнання їх членами сім'ї, крім спільного проживання, є: ведення спільного господарства,²³ тобто наявність спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівля майна для спільного користування, участь у витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин. Отже, законодавство не передбачає вичерпного переліку членів сім'ї та визначає критерії, за наявності яких особи складають сім'ю. Такими кри-

теріями є спільне проживання (за винятком можливості роздільного проживання подружжя з поважних причин і дитини з батьками), спільний побут і взаємні права й обов'язки».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.04.2023 у справі № 753/12786/17 (провадження № 61-7994св22)²⁴ зазначено, що:

«частиною другою статті 3 СК встановлено, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу є спеціальною (визначеною законом, законною) підставою для виникнення у них певних прав та обов'язків, зокрема права спільної сумісної власності на майно.

Норми ст. 57 СК дають правову можливість визнати *майно не спільною, а особистою власністю*, якщо воно набуто під час спільного проживання осіб без реєстрації шлюбу (перебування у фактичних шлюбних відносинах), проте *за особисті кошти, за умови доведення обставин, необхідних для спростування презумпції спільності права власності таких осіб на майно, набуто ними у цей період, тією із сторін, яка спростовує*. З огляду на викладене, оскільки відповідач не спростувала презумпцію спільності права власності ОСОБА_3 та ОСОБА_5 на квартиру, суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок про визнання цієї квартири їх спільною сумісною власністю».

Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом (ч. 1 ст. 81 ЦПК).

Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх

¹⁹ Постанова Верховного Суду від 18.07.2018 у справі № 544/1274/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75473692.

²⁰ Постанова Верховного Суду від 17.04.2019 у справі № 490/6060/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81360409.

²¹ Постанова Верховного Суду від 04.09.2019 у справі № 751/3021/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84274201.

²² Постанова Верховного Суду від 22.08.2018 у справі № 644/6274/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78011421.

²³ Постанова Верховного Суду від 22.08.2018 у справі № 644/6274/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78011421.

²⁴ Постанова Верховного Суду від 10.04.2023 у справі № 753/12786/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110147187.

сукупності. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам у цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів) (частини 1 — 3 ст. 89 ЦПК).

У справі, що переглядається:

— *суди врахували*, що для жінки та чоловіка, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, передбачено презумпцію спільності права власності. Ця презумпція може бути спростована і жінка та (або) чоловік можуть оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на жінку та (або) чоловіка, хто спростовує. Жінка та (або) чоловік, який заявляє про спростування зазначеної презумпції, зобов'язаний довести обставини, що її спростовують, на підставі належних і допустимих доказів;

— установивши, що сторони у справі спільно проживали однією сім'єю, *але не перебували у шлюбі між собою* або в будь-якому іншому шлюбі, відповідач у відзиві на позов визнавала, що проживала спільно з ОСОБА_1 у фактичному шлюбі з вересня 2011 р. по серпень 2016 р., коли вони припинили шлюбні відносини, у тому числі через те, що позивач не надавав сім'ї матеріальної допомоги, офіційно не працював до 2014 р., *спірний автомобіль придбано за 65000 грн у період спільного проживання сторін, відповідачем презумпцію спільності права власності не спростовано, суди обґрунтовано задовольнили частково позов*;

— як позивач, так і відповідач *посилалися на укладення договору позики*, в якому зазначено, що позика передається на придбання певного конкретного майна. Відповідач у касаційній скарзі наполягає на тому, що суди необґрунтовано відмовили у клопотанні відповідача про проведення судової почеркознавчої експертизи *договору позики, вчиненого позивачем і його матір'ю, та дослідження доказів, наданих відповідачем щодо своєї позики і витребування оригіналів доказів*. Касаційний суд зауважує, що досить часто учасники цивільного обороту в спорах про поділ майна за допомогою договору позики чи розписки про отримання в позику грошових коштів, у яких зазначено, що *ці грошові кошти передаються на придбання певного конкретного майна, намагаються*

спростувати презумпцію спільності майна подружжя (чи жінки та чоловіка, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі).

Касаційний суд акцентує увагу, що використання таким чином договору позики (в якому передбачено, що грошові кошти передаються на придбання певного конкретного майна) *очевидно не враховує, що регулююча сила договору стосується його сторін, тому не може кваліфікуватися як добросовісна та є неприпустимим*. Тому аргументи відповідача відхиляються;

— необґрунтованими є посилання на порушення права на захист, оскільки як при розгляді справи у суді першої інстанції (т. 3 а. с. 102–105), так і при перегляді справи апеляційним судом (т. 3, а. с. 211–212) представник відповідача був присутній у судових засіданнях, тому відповідач мала можливість надати всі необхідні докази та заперечення по справі.

Доводи касаційної скарги ОСОБА_2 не дають підстав для висновку, що оскаржені судові рішення ухвалені без дотримання норм матеріального та процесуального права і зводяться до переоцінки доказів у справі, яка знаходиться поза межами повноважень Верховного Суду.

Доводи касаційної скарги ОСОБА_1 дають підстави для висновку, що постанова апеляційного суду в оскарженій частині прийнята без дотримання норм процесуального права. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає, що: касаційну скаргу належить задовольнити частково; постанову апеляційного суду в оскарженій частині слід змінити в мотивувальній і резолютивній частинах; в іншій частині судові рішення належить залишити без змін.

Таким чином, робимо висновки.

По-перше, якщо сторони у спорі про *поділ майна за допомогою договору позики чи розписки про отримання в позику грошових коштів*, у яких зазначено, що ці грошові кошти передаються на придбання певного конкретного майна, намагаються спростувати презумпцію спільності майна подружжя (чи жінки та чоловіка, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі), то тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції спільності майна подружжя, покладається на жінку та (або) чоловіка, які її спростовують.

По-друге, жінка та (або) чоловік, які заявляють про спростування зазначеної презумпції спільності права власності, зобов'язані довести обставини, що її спростовують, на підставі належних і допустимих доказів. Суд при розгляді справи має вирішити питання про оцінку належності та допустимості таких доказів, які будуть визнаватися беззаперечним підтвердженням факту спільного проживання.

По-третє, для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу суду потрібно враховувати у сукупності всі ознаки, притаманні наведеному визначенню.

По-четверте, оскільки учасники цивільного обороту (як сторони договору) в спорах про *поділ майна за допомогою договору позики чи розписки про отримання в позику грошових коштів*, у яких зазначено, що ці грошові кошти передаються на придбання певного конкретного майна, намагаються спростувати презумпцію спільності майна подружжя (чи жінки та чоловіка, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі), то використання сторонами таким чином договору позики не враховує, що регулююча сила договору стосується його сторін, тому не може кваліфікуватися як добросовісне та є неприпустимим.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

☎ телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Яна Зелінська, адвокат, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцентка, к. ю. н.

У Кодексі адміністративного судочинства України¹ закріплено принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами, який займає одне з ключових місць серед інших засад адміністративного судочинства, від дотримання якого залежить досягнення завданням адміністративного судочинства та правильне вирішення адміністративної справи по суті. Дії учасників судового процесу та їхніх представників мають не лише за формою, але й за змістом відповідати завданню адміністративного судочинства. Отже, якщо особа, здійснюючи певну процесуаль-

ну дію, виходить за межі дійсного змісту відповідного процесуального права, вона зловживає процесуальними правами. Окреслення видів зловживання процесуальними правами надає можливість своєчасно виявляти такі дії та запобігати їх вчиненню.

Право на оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантується ст. 55 Конституції України. Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ст. 2 КАС). Досягнення зазначеного завдання ускладнюється наявністю такого явища, як зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві.

У КАС не визначено поняття зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. Однак зазначається, що учасники справи мають добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки (ч. 2 ст. 44 КАС). Схожа норма міститься у ч. 1 ст. 45 КАС, в якій вказується, що учасники судового

процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається. У зазначених нормах висвітлюється суть принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами.

Про заборону зловживання процесуальними правами йдеться і в нормах міжнародних актів, і в рішеннях Європейського суду з прав людини². У ст. 17 Закону України від 23.02.2006 № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» регламентується, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 є живим інструментом, який комплексно застосовується під час захисту прав свобод та інтересів людини. Конвенційне положення ст. 17 окреслює заборону зловживання правами. Відповідно до ст. 46 Конвенції суди при розгляді адміністративних справ зобов'язані враховувати практику ЄСПЛ.

¹ Далі за текстом — КАС.

² Далі за текстом — ЄСПЛ.

У правовій позиції Верховного Суду під зловживанням процесуальними правами розуміється форма умисних, несумлінних дій учасників процесу, що знаходить своє вираження, зокрема, у вчиненні дій, неспівмірних із наслідками, до яких вони можуть призвести, використанні наданих прав всупереч їх призначенню з метою обмеження можливості реалізації чи обмеження прав інших учасників проваджен-

ня, перешкоджання діяльності суду з правильного та своєчасного розгляду і вирішення справ, необґрунтованого перевантаження роботи суду³.

Отже, зловживання процесуальними правами — це: (1) недобросовісна поведінка учасників адміністративної справи, яка виходить за межі процесуального закону; (2) форма умисних, несумлінних дій учасників процесу, які можуть призвести до негативних наслідків.

Види зловживань процесуальними правами визначені у ч. 2 ст. 45 КАС:	
1	подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення
2	подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями
3	подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер
4	необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою
5	узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі

Їх перелік не є вичерпним та розширюється, враховуючи судову практику.

Подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана).

Під судовим рішенням слід розуміти рішення, постанову, ухвалу суду будь-якої інстанції (п. 12 ч. 1 ст. 4 КАС). Подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася, як правило, стосується подання апеляційної скарги на судові рішення, яке не підлягає оскар-

женню у порядку адміністративного судочинства. Верховний Суд звертає увагу на те, що саме з метою виконання завдання адміністративного судочинства учасники справи мають добросовісно користуватися процесуальними правами, сприяючи тим самим суду у здійсненні правосуддя. Отже, якщо особа здійснює певну процесуальну дію не з цією метою, а для досягнення інших цілей (зокрема, неодноразове подання однієї і тієї самої апеляційної скарги на одне й те саме рішення), така особа виходить за межі дійсного змісту відповідного процесуального права, тобто зловживає ним⁴.

³ Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 10.09.2021 у справі № 766/20776/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/99521550.

⁴ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 09.11.2021 у справі № 826/9751/14. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/100973142.

Для прикладу

Ухвалою Подільського районного суду м. Києва від 01.11.2022 позовну заяву Особи 1 до Особи 2 про поновлення на роботі, стягнення заробітної плати, зобов'язання вчинити дії, відшкодування моральної шкоди, визнано неподаною та повернуто. Судом було встановлено, що у цій справі позивач звернулась із позовом в порядку цивільного судочинства. Разом з тим із апеляційною скаргою позивач звернулась до апеляційного адміністративного суду, що з урахуванням встановлених обставин суперечить завданню адміністративного судочинства. Дії було визнано судом як зловживання процесуальними правами та такими, що суперечать завданню адміністративного судочинства⁵.

Зловживанням процесуальним правом може бути і подання касаційної скарги у випадку відсутності права на касаційне оскарження у певній категорії адміністративної справи. Так, ч. 3 ст. 272 КАС регламентується, що рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ, визначених статтями 273-277, 282-286 КАС, набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені. Для прикладу, до таких справ належать:

(1) щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій (ст. 273 КАС);

(2) щодо уточнення списку виборців (ст. 274 КАС);

(3) щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, які порушують законодавство про вибори та референдум (ст. 275 КАС);

(4) щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, політичної партії (блоку), місцевої організації політичної партії, їх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, члена ініціативної групи, політичної партії, громадської організації — суб'єктів процесу референдуму, їх уповноважених осіб, офіційного спостерігача — суб'єкта процесу референдуму (ст. 276 КАС) та інші.

Реалізація права на касаційне оскарження у зазначених категоріях адміністративних справ також може визнаватися як зловживання процесуальними правами.

Так, у постанові Верховного Суду від 09.11.2021 у справі № 826/9751/14 зловживання правом на подання скарги становить собою такий вид зловживань процесуальними правами, за якого вся процедура розгляду спору є невинуватою та неефективною, адже особа звертається до суду з метою, відмінною від захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Серед таких зловживань можна виокремити подання сутяжницьких, завідомо безпідставних (явно необґрунтованих) позовів або скарг.⁶

Подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин.

Клопотання або заяви можуть подавати як учасники справи, так і особи, стосовно яких суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. Клопотання або заяви можуть бути різними за змістом та містити різні вимоги. Однак важливе значення відіграє наявність такої ознаки, як неодноразовість чи множинність їх подання.

Подання зазначених клопотань чи заяви спрямоване на затягування розгляду справи. Зловживанням може бути подання клопотання про відкладення розгляду справи напередодні судового засідання або на його початку.

⁵ Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 23.01.2023 у справі № 758/7592/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108591876.

⁶ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 09.11.2021 у справі № 826/9751/14. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/100973142.

Для прикладу

Рішенням Кіровоградського окружного адміністративного суду позовні вимоги Особи 1 задоволено частково, визнано протиправним та скасовано наказ Головного управління Держгеокадастру у Кіровоградській області, а також зобов'язано розглянути заяву Особа 1 про надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою. Позивач неодноразово надсилав заяви до суду про зобов'язання встановити судовий контроль за виконанням судового рішення до моменту подання звіту про виконання рішення в добровільному порядку суб'єктом владних повноважень. Зазначені дії позивача було визнано зловживанням процесуальними правами. Заява про зобов'язання встановити судовий контроль за виконанням судового рішення⁷.

Судова практика свідчить про те, що визнається зловживанням процесуальними правами подання заяви, яка має очевидно штучний характер.

Для прикладу

2 січня 2021 року до Верховного Суду надійшла заява Особа 1 про виправлення описки в ухвалі Вищого адміністративного суду України від 12 грудня 2013 року, мотивована тим, що ухвалою Вищого адміністративного суду України від 12 грудня 2013 року справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. Проте, на її думку, в ухвалі від 12 грудня 2013 року допущено описку в резолютивній частині, в частині зазначення інстанції суду, до якого направлено справу на новий розгляд, а саме: помилково вказано про направлення справи до апеляційної інстанції замість направлення до суду першої інстанції. Перевіряючи матеріали заяви, Верховний Суд установив, що у попередній заяві Особа 1 просила виправити описку у резолютивній частині ухвали суду і це питання вже вирішене Верховним Судом шляхом постановлення відповідної ухвали у березні 2021 року. Водночас зміст повторної заяви свідчить про те, що заявник, формально доповнивши вимоги щодо необхідності виправлення описки, крім резолютивної, ще й у мотивувальній частині ухвали Вищого адміністративного суду України від 12 грудня 2013 року, фактично намагається вирішити питання, яке вже вирішене Верховним Судом⁸.

Заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкодження розгляду справи чи виконання судового рішення.

Відвід повинен бути вмотивованим і заявленим протягом десяти днів з дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного провадження. Заявляти відвід після цього дозволяється лише у виняткових випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) заявнику не могло бути відомо до спливу вказаного строку, але не пізніше двох днів

з дня, коли заявник дізнався про таку підставу (ч. 3 ст. 39 КАС).

У правових висновках Великої Палати Верховного Суду, викладених в ухвалях від 10.05.2018 (справа № 800/592/17)⁹ та від 01.10.2018 (справа № 9901/673/18)¹⁰, Верховний Суд визнає «відвід завідомо безпідставним, якщо у заяві про відвід відсутні будь-які докази, які свідчили б про необ'єктивність чи упередженість судді щодо заявника, тобто підстави для відводу ґрунтуються на власних припущеннях заявника, або якщо підставою для відводу є непогодження сторони з процесуальними рішеннями судді».

За усталеною практикою ЄСПЛ існування безсторонності для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції повинно

⁷ Ухвала Кіровоградського окружного адміністративного суду від 18.05.2021 у справі № 340/5728/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97000442.

⁸ Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 13.05.2021 у справі № 2а-7912/11/2670. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96866697.

⁹ Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 10.05.2018 у справі № 800/592/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73903174.

¹⁰ Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 01.10.2018 у справі № 9901/673/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/76887043.

визначатись на підставі суб'єктивного і об'єктивного критеріїв. У контексті суб'єктивного критерію особиста безсторонність судді презюмується, поки не доведено протилежного. У контексті об'єктивного критерію слід визначити, чи існували переконливі факти, які могли б викликати сумніви щодо безсторонності суддів. З огляду на це, навіть зовнішні прояви можуть бути важливими або, іншими словами, «правосуддя має не тільки чиниться, також має бути видно, що воно чиниться» (§ 28 — 32 рішення у справі «Газета Україна-центр проти України»)¹¹. Подібний підхід висловлено і рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України»¹².

У рішенні ЄСПЛ у справі «Білуха проти України» стосовно відводу (як права сторони його ініціювати) вказано, що особиста безсторонність суду презюмується, поки не надано доказів протилежного¹³. Безумовно, сторони можуть побоюватися, що суддя є небезстороннім, але вирішальним є те, чи можна вважати такі побоювання об'єктивно обґрунтованими. Аналіз практики ЄСПЛ свідчить, що підставами для відводу судді є існування суб'єктивного або об'єктивного критеріїв. Неможливість для учасника справи заявити відвід з підстав незгоди з рішенням або окремою думкою судді в інших справах чи висловленою публічно думкою судді щодо того чи іншого юридичного питання обґрунтовується необхідністю дотримання одного з найважливіших принципів судочинства — *nemo iudex in causa sua* (ніхто не може бути суддею у власній справі), який виключає для учасника процесу можливість обирати суддю на власний розсуд, зокрема, шляхом заявлен-

ня відводів тим суддям, відома правова позиція яких позивача не влаштовує.

Подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями.

Звернення до адміністративного суду завжди пов'язано із такою процесуальною підставою, як пред'явлення позову. Структурою позову є підстава, предмет та зміст позову. Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді (ч. 1 ст. 168 КАС). Вимоги до позовної заяви відображені у ст. 160, 161 КАС.

Підстави — фактичні обставини справи (фактичні підстави) і норми права, з яких виник спір (юридичні підстави). Підстава позову перебуває у нерозривному логічному взаємозв'язку із предметом позову.

Предмет позову — це матеріально-правова вимога позивача до відповідача. В адміністративному судочинстві до предмета позову належать рішення, дії, бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Зміна (доповнення) підстав позову — це зміна (доповнення) обставин, на яких ґрунтується вимога позивача, фактичних та/або юридичних.

Подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав законом забороняється.

Для прикладу

04.04.2022 Особа 1 звернувся до Святошинського районного суду м. Києва з позовом до Управління патрульної поліції в Рівненській області Департаменту патрульної поліції Національної поліції України про визнання протиправною та скасування постанови. Однак судом установлено, що до суду 21.03.2022 позивачем подано до цього самого суду позов до цього самого відповідача з тим самим предметом та з однакових підстав та ухвалою від 26.05.2022 відкрито провадження по справі. Суд визнав такі дії як зловживання процесуальними правами та постановив ухвалу про залишення позовної заяви без розгляду¹⁴.

¹¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Газета Україна-центр проти України» від 15.06.2010 (заява № 16695/04). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_594#Text.

¹² Рішення ЄСПЛ у справі «Бочан проти України» від 03.05.2007 (заява № 22251/08). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_209#Text.

¹³ Рішення ЄСПЛ у справі «Білуха проти України» від 09.11.2006 (заява № 33949/02). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_272#Text.

¹⁴ Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 27.05.2022 у справі № 759/3686/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104623061.

Для прикладу

До Черкаського окружного адміністративного суду надійшов позов Особи 1 до Головного управління Пенсійного фонду України у Черкаській області, в якому позивач просить визнати дії відповідача протиправними та зобов'язати вчинити дії. Судом встановлено, що Особа 1 вже неодноразово звертався з аналогічними позовними вимогами та підставами позову до відповідача, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями. Дії позивача було визнано як зловживання процесуальними правами та ухвалою суду було повернуто позовну заяву¹⁵.

Подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер.

В адміністративному судочинстві гарантується, що кожна особа має право в порядку, встановленому КАС, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист (ч. 1 ст. 5 КАС). Конвенційною нормою закріплюється, що держава гарантує на національному рівні доступність засобу юридичного захисту, здатного забезпечити втілення в життя змісту конвенційних прав і свобод, незалежно від того, в якій формі вони закріплені в національному правовому порядку (ст. 13).

У рішенні ЄСПЛ у справі «Зінченко проти України» вказується, що подання адміністративного позову є єдиним можливим способом захисту порушених з боку суб'єкта владних повноважень прав позивача, а тому відмова в його прийнятті та розгляді по суті заявлених вимог означатиме порушення його права на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, що, в свою чергу, є порушенням як вимог національного законодавства, так і приписів Конвенції та обов'язкової до застосування практики ЄСПЛ¹⁶. У вказаному рішенні нібито йдеться про абсолютизацію права на звернення до адміністративного суду, і така позиція, наприклад, підкреслюється у наступному рішенні ЄСПЛ.

Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Чуйкіна проти України» суд нагадує, що процесуальні гарантії, викладені у ст. 6 Конвенції, забезпечують кожному право звертатися до суду з позовом щодо своїх цивільних прав та обов'язків. Таким чином, ст. 6 Конвенції втілює право

на суд, в якому є право на доступ до суду, тобто право ініціювати в судах провадження з цивільних питань становить один з його аспектів. Крім того, порушення судового провадження саме по собі не задовольняє всіх вимог пункту 1 ст. 6 Конвенції. Ціль Конвенції — гарантувати права, які є практичними та ефективними, а не теоретичними або ілюзорними. Право на доступ до суду включає в себе не лише право ініціювати провадження, а й право отримати вирішення спору судом (п. 50)¹⁷.

Про недопустимість будь-яких зловживань процесуальними правами та наслідки йдеться у наступному рішенні ЄСПЛ. У справі «Мушта проти України» від 18.11.2010 суд нагадав, що право на суд, одним з аспектів якого є право на доступ до суду, не є абсолютним, воно за своїм змістом може підлягати обмеженням, особливо щодо умов прийнятності скарги на рішення¹⁸. Однак такі обмеження не можуть обмежувати реалізацію цього права у такий спосіб або до такої міри, щоб саму суть права було порушено. Ці обмеження повинні переслідувати легітимну мету, і має бути розумний ступінь пропорційності між використаними засобами та поставленими цілями. З цього випливає, що одним із аспектів обмеження права на прийняття заяви є наявність будь-яких зловживань процесуальними правами.

Підстава позову є фактичні обставини публічно-правового спору (факт порушення прав, свобод та інтересів, ухвалення чи неухвалення рішення) та норми права, які закріплюють повноваження позивача, компетенцію суб'єкта владних повноважень на звернення до адміністративного суду. У випадку відсутності підстави позову позивач буде позбавлятися права на розгляд справи, а його дії визначатимуться як зловживання процесуальними правами.

¹⁵ Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 21.04.2023 у справі № 580/2899/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110378369.

¹⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Зінченко проти України» від 13.03.2014 (заява № 63763/11). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_999#Text.

¹⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Чуйкіна проти України» від 13.01.2011 (заява № 28924/04). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_864#Text.

¹⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Мушта проти України» від 18.11.2010 (заява № 8863/06). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_660#Text.

Необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою.

Позивач має право заявити кілька вимог в одній позовній заяві, якщо вони пов'язані між собою. Однак не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом (ч. 6 ст. 21 КАС). Так, наприклад, вимоги про відшкодування

шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, або вимоги про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства (ч. 5 ст. 21 КАС).

Для прикладу

Позивач звернувся до Шевченківського районного суду м. Києва із заявою до Вінницької митниці ДФС, ДФС України, в якій просив суд визнати протиправною та скасувати постанову начальника Вінницької митниці ДФС про порушення митних правил від 26 вересня 2018 року та визнати протиправною та скасувати постанову ДФС від 26 листопада 2018 року у справі про порушення митних правил № 0853/40100/18, винесену ДФС України за результатами розгляду скарги адвоката Янчука О. С. в інтересах ОСОБА_1 на постанову від 26 вересня 2018 року, винесену Вінницькою митницею ДФС України. Суд постановив ухвалу про роз'єднання позовних вимог в окремі самостійні провадження, а дії позивача — зловживанням процесуальними правами¹⁹.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 45 КАС, з урахуванням конкретних обставин справи, суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема: необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою.

Узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень (ч. 1 ст. 190 КАС).

Суд не приймає відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем і не визнає умов примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чийсь права, свободи чи інтереси (ч. 6 ст. 47 КАС).

У правовій позиції Касаційного адміністративного суду Верховного Суду вказується, що наведений у ч. 2 ст. 45 КАС перелік дій, які можуть бути визнані судом зловживанням процесуальними правами, не є вичерпним, суд може визнати таким зловживанням також інші дії, які мають відповідну спрямованість і характер²⁰.

Одночасна зміна підстав та предмета позову.

Зміна предмета адміністративного позову можлива у такі способи:

- 1) заміна одних позовних вимог іншими;
- 2) доповнення позовних вимог новими;
- 3) вилучення деяких із позовних вимог;
- 4) пред'явлення цих вимог іншому відповідачу в межах спірних правовідносин.

Зміна підстав або предмета позову належить до спеціальних процесуальних прав позивача. Зазначене відображено у ч. 1 ст. 47 КАС. Так, позивач має

¹⁹ Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 25.01.2019 у справі № 761/2914/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81261080.

²⁰ Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 13.03.2019 у справі № 814/218/14. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80481133.

право на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову. Позивач має право змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання,

якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. У разі направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції зміна предмета, підстав позову не допускаються, крім випадків, визначених цією статтею (ч. 2 ст. 47 КАС). Одночасна зміна підстав та предмета позову не допускається.

Для прикладу

У провадженні Вінницького окружного адміністративного суду перебувала адміністративна справа за позовом Особи 1 до Головного управління Держгеокадастру у Вінницькій області про визнання бездіяльності неправомірною та зобов'язання вчинити дії щодо неприйняття по суті рішення у формі розпорядчого документа за результатами розгляду його клопотання про надання дозволу на розроблення технічної документації із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок. Представником позивача подано заяву про зміну предмета позову, у якій останній просить суд визнати протиправним та скасувати наказ Головного управління Держгеокадастру у Вінницькій області, яким відмовлено у наданні позивачу дозволу на виготовлення технічної документації із землеустрою. Суд зауважує, що цим фактично змінює не лише предмет позову, а й підстави позову, а отже, подана представником позивача заява фактично є одночасною заявою про зміну підстав та предмета позову у справі, що не допускається та є зловживанням процесуальними правами²¹.

Неявка без поважної причини у судове засідання.

Неявка у судове засідання будь-якого учасника справи, за умови, що його належним чином повідомлено про дату, час і місце цього засідання, не перешкоджає розгляду справи по суті, крім випадків, визначених цією статтею (ч. 1 ст. 205 КАС). Слід відзначити, що неявка у судове засідання може бути одним із проявів зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві.

Законодавцем сконцентровано увагу на підставах та наслідках неявки у судове засідання, застосування яких, у свою чергу, буде залежати від учасника розгляду справи, який не з'явився у судове засідання.

Наслідками неявки у судове засідання є:

- 1) продовження розгляду адміністративної справи;
- 2) відкладення розгляду справи;
- 3) розгляд справи за відсутності учасника справи;
- 4) залишення позовної заяви без розгляду.

У період дії режиму воєнного стану найчастіше наслідком неявки учасника справи у судове засідання є відкладення розгляду справи, що призводить до виходу за межі строків розгляду справи.

Неявка у судове засідання є зловживанням процесуальними правами у тому разі, якщо:

- 1) відсутня поважна причина неприбуття у судове засідання;
- 2) наявна недобросовісна мета — затягування строків розгляду справи.

У період дії правового режиму воєнного стану, дійсно, деякі громадяни обмежені у пересуванні та не можуть належним чином виконувати свої процесуальні обов'язки. З метою підтвердження поважності причини неприбуття у судове засідання учасник справи може надати довідку внутрішньо переміщеної особи. Така довідка є підтвердженням факту перебування особи не за її місцем реєстрації. Так, під час дії правового режиму воєнного стану в учасників розгляду справи з'явилася можливість відстрочити прийняття рішення у адміністративній справі та за цей час підготувати більш вигідну позицію як шляхом створення додаткових обставин, так і збирання та подання доказів, які можуть істотним чином вплинути на вирішення публічно-правового спору та прийняття рішення. Як приклад, можна навести спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження,

²¹ Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 08.04.2021 у справі № 120/1190/21-а. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96136571.

звільнення з публічної служби, що у разі затягування розгляду адміністративної справи внаслідок неявки у судові засідання без поважної причини, за цей час можна змінити назву посади публічної служби, внаслідок чого особа не може поновитися на раніше займану посаду, тому її не буде існувати.

Використання учасниками судового процесу та їх представниками нецензурної лексики, образливих і лайливих слів, символів у поданих до суду документах і у спілкуванні з судом.

Нецензурна лексика, образливі та лайливі слова, символи, зокрема, для надання особистих характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду не можуть використовуватися ні у заявах по суті справи, заявах з процесуальних питань, інших процесуальних документах, ні у виступах учасників судового процесу та їх представників.

У цьому контексті слід звернути увагу, що неправомірна поведінка може бути виявлена і в самій позовній заяві з позиції обґрунтування позовних вимог і вживання образливих, погрозових або провокативних висловлювань є недопустимим під час обґрунтування позову²².

Для прикладу, буває пред'явлення зустрічного позову, метою якого є лише бажання затягнути розгляд справи, знівелювати підстави первісного позову, такий позов жодним чином не відповідає умовам його пред'явлення. Зловживання правом нерідко пов'язані з вибором юрисдикції або підсудності суду, до якого заінтересована особа звертається з позовом.

Так, Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що зміст права на справедливий суд несумісний зі свідомим виявом учасником судового процесу чи його представником неповаги до честі, гідності, репутації іншого учасника, представника, суду тощо. Тому суди не повинні розглядати справи, в яких особа, яка ініціювала судовий процес, використовує її процесуальні права на шкоду іншим учасникам судового процесу й інтересам правосуддя. У процесуальних відносинах, намагаючись донести певну думку до суду, учасники судового процесу, їхні представники, інші особи мають

ретельно добирати слова, а також з обережністю виявляти емоції щодо інших учасників, їхніх представників, суду, осіб, які не беруть участі у судовому процесі. Суд не повинен толерувати використання нецензурної лексики, образливих і лайливих слів чи символів, зокрема для надання характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду (суддям). Такі слова та символи не можна використовувати ні у заявах по суті справи, заявах з процесуальних питань, інших процесуальних документах, ні у виступах учасників судового процесу та їхніх представників (див. аналогічні висновки у постановові Великої Палати Верховного Суду від 13.03.2019 у справі № 199/6713/14-ц (пункт 22), від 14.03.2019 у справі № 9901/34/19, від 07.11.2019 у справі № 9901/324/19²³).

Також обґрунтування позову з використанням образливих та дискредитуючих висловлювань виходить за межі нормальної, коректної та легітимної критики.

Для прикладу, Суд вказав на зловживання правом на подання заяви, коли заявник під час спілкування з ЄСПЛ вживав образливі, погрозові або провокативні висловлювання проти уряду-відповідача, його представника, органів влади держави-відповідача, проти Європейського суду з прав людини, його суддів, Секретаріату ЄСПЛ або його працівників (рішення у справі «Guntis Arinis проти Латвії» від 20.09.2011, заява № 46549/06)²⁴. У цьому контексті слід звернути увагу, що неправомірна поведінка може бути виявлена і в самій позовній заяві з позиції обґрунтування позовних вимог, і вживання образливих, погрозових або провокативних висловлювань є недопустимим під час обґрунтування позову.

Підсумовуючи, слід дійти висновку, що досягнення завдання адміністративного можливе за умови дотримання принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами. Законодавством України та нормами міжнародних актів установлюється заборона зловживанням процесуальними правами, а отже, учасники справи повинні добросовісно ними користуватися. У КАС виокремлюються види зловживань процесуальними правами, перелік яких не є вичерпним та розширюється за допомогою судової практики.

²² Рішення ЄСПЛ у справі «Guntis Arinis проти Латвії» від 20.09.2011 (заява № 46549/06). URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106602.

²³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.04.2021 у справі № 9901/23/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96669462.

²⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Guntis Arinis проти Латвії» від 20.09.2011 (заява № 46549/06). URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106602.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо власного письмового підтвердження позивача про неподання іншого позову до цього самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав, вчиненого представником від його імені

Велика Палата Верховного Суду 6 липня 2023 року у справі № 990/36/23, провадження № 11-41зai23, розглянула в порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Президента України Зеленського В. О., третя особа — Кабінет Міністрів України, про визнання протиправним та скасування Указу Президента України від 12 жовтня 2022 року № 694/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 жовтня 2022 року «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» (у частині), за апеляційною скаргою представника ОСОБА_1 на ухвалу Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15 березня 2023 року.

ВП ВС дійшла висновку, що власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову до цього самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав, вчинене представником від імені такого позивача, є *власним письмовим підтвердженням самого позивача, а не його представника*.

Норми КАС України встановлюють, що позовна заява може бути складена, підписана та подана до суду як самим позивачем, так і його представником, якщо йому надані такі повноваження. Відповідно відомості, які повинні бути зазначені в позовній заяві згідно з ч. 5 ст. 160 КАС України, у тому числі власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, можуть викладатись як самим позивачем, так і його представником.

У поданій справі представник позивача (адвокат) звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати протиправним та скасувати Указ Президента України від 12 жовтня 2022 року № 694/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 жовтня 2022 року «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних

та інших обмежувальних заходів (санкцій)» у частині застосування санкцій до позивача. Касаційний адміністративний суд у складі ВС залишив позовну заяву без руху для усунення її недоліків, зокрема, шляхом подання до суду власного письмового підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову до цього самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав, як це передбачено пунктами 2 та 11 ч. 5 і 6 ст. 160 КАС України.

ВП ВС висувала, що колегія КАС ВС не врахувала, що представник, складаючи, підписуючи та подаючи до суду позовну заяву, діє не від власного імені, а від імені позивача. Всі дії, вчинені в межах повноважень представником від імені позивача зі складення, підписання і подання до суду позовної заяви, вважаються такими, що їх вчинив сам позивач.

Як констатувала ВП ВС, помилковий висновок колегії КАС ВС про те, що позовну заяву може скласти, підписати та подати представник, а власне письмове підтвердження (яке є частиною цієї позовної заяви) повинен скласти, підписати та подати особисто (безпосередньо) позивач, по-перше, протиставляє позивача і його представника, оскільки створює хибне уявлення про те, що представник, здійснюючи процесуальні права й обов'язки позивача, може діяти від власного імені. По-друге, таке тлумачення взагалі унеможлиблює складення, підписання та подання до суду позовної заяви представником, оскільки якщо власне письмове підтвердження повинен скласти, підписати та подати особисто позивач, то, відповідно, саму позовну заяву має складати, підписувати та подавати особисто (безпосередньо) позивач, що прямо суперечить ч. 10 ст. 44 КАС України й обмежує процесуальні права позивача, передбачені нормами частин 1, 2 ст. 16 і ч. 1 ст. 55 цього Кодексу.

Повний текст постанови Великої Палати Верховного Суду від 6 липня 2023 року у справі № 990/36/23 (провадження № 11-41зai23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/112406157.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо неможливості пред'явлення самостійного позову малолітньою дитиною у справі батьків щодо визначення місця її проживання

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду 31 липня 2023 року у справі № 761/19046/22, провадження № 61-2959сво23, розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 в особі законного представника — ОСОБА_1, на ухвалу Шевченківського районного суду міста Києва від 29 вересня 2022 року та постанову Київського апеляційного суду від 19 січня 2023 року.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (ОП КЦС ВС) вказала, що у спорах між батьками про визначення місця проживання дитини до 14 років сама дитина через свого законного представника не може виступати позивачем чи третьою особою із самостійними вимогами.

У справі, яка переглядалася ОП КЦС ВС з метою забезпечення єдності судової практики, батько подав позов про визначення місця проживання малолітнього сина з ним, а мати подала зустрічний позов про визначення місця проживання дитини з нею. Малолітній син через свого законного представника — батька (як третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору) звернувся до суду з окремим позовом, у якому просив залишити своє місце проживання та постійного перебування з батьком.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовляючи у прийнятті позовної заяви сина (третьої особи у справі), виходив із того, що спір виник між батьками щодо визначення місця проживання дитини, тому сама дитина не може бути позивачем чи третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, оскільки її права та інтереси захищаються іншим шляхом, а саме суд має заслухати думку дитини під час розгляду справи, тобто спору між батьками.

Крім цього, суд першої інстанції зазначив, що позовна заява подана батьком дитини як його законним представником у той самий час, коли відповідачем за первісним позовом є інший законний представник малолітньої дитини — його мати, яка заперечує проти прийняття позову третьої особи.

ОП КЦС ВС погодилася з такими висновками судів, вказала, що малолітня фізична особа не володіє цивільною процесуальною дієздатністю. Процесуальним засобом реалізації батьками права на судовий захист своєї дитини, гарантованим ст. 55 Конституції України, є процесуальне представництво. Воно забезпечує участь у цивільному процесі батьків, надає їм можливість використовувати всі передбачені законодавством юридичні можливості для ведення цивільних справ у суді й захисту суб'єктивних прав та інтересів дитини. Батьки мають право виступати представниками дитини, зокрема, у цивільному процесі.

У спорах між батьками про визначення місця проживання дитини до 14 років сама дитина через своїх батьків, усиновлювачів, опікунів чи інших осіб, визначених законом, не може виступати позивачем чи третьою особою із самостійними вимогами. Такі спори є спорами між батьками щодо визначення місця проживання дитини, при вирішенні яких дитина, яка може висловити свою думку, з урахуванням ст. 171 СК України та ст. 12 Конвенції про права дитини, висловлює свою думку та бажання щодо проживання разом з одним із батьків.

Разом з тим ОП КЦС ВС уточнила процесуальну підставу для відмови у прийнятті позову третьої особи (малолітньої дитини), що не вплинуло на правильне вирішення судами процесуального питання. Так, ВС зазначив, що правильною підставою є застосування п. 6 ч. 4 ст. 185 ЦПК України, згідно з яким позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду.

Повний текст постанови Верховного Суду від 31 липня 2023 року у справі № 761/19046/22 (провадження № 61-2959сво23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/112609430.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо призначення покарання за незаконне переправлення осіб через державний кордон України

Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду 5 липня 2023 року у справі № 727/6140/22, провадження № 51-2266км23, розглянув у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу прокурора ОСОБА_6 на вирок Чернівецького апеляційного суду від 11 січня 2023 року у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 1202226000000102 від 1 квітня 2022 року, за обвинуваченням ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1, яка згідно з матеріалами кримінального провадження проживає за адресою: АДРЕСА_1, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 332 КК України.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду скасував вирок апеляційного суду, яким за незаконне переправлення за кордон осіб, які намагалися ухилитися від мобілізації під час воєнного стану, особу засудили до 5 років позбавлення волі та звільнили від відбування покарання з випробуванням на 3 роки. *ККС ВС дійшов висновку, що в цьому разі звільнення від відбування покарання з випробуванням не відповідає принципам законності та справедливості.*

Суд першої інстанції розглянув справу мешканки Чернівецької області, яка спільно з двома іншими особами з корисливих мотивів організувала незаконне переправлення чоловіків через державний кордон України з Румунією поза пунктом пропуску. Після передачі 4500 доларів США за такі послуги у квітні 2022 року поліція затримала її спільників. Суд першої інстанції визнав обвинувачену винною і оштрафував

її на 136 тис. грн (8 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Чернівецький апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції щодо призначеного покарання і засудив обвинувачену до 5 років позбавлення волі, звільнивши від відбування основного покарання з випробуванням на 3 роки.

Прокурор подав касаційну скаргу, посилаючись на те, що, на його думку, суд апеляційної інстанції не врахував практику Верховного Суду та безпідставно призначив обвинуваченій покарання із застосуванням ст. 75 КК України (звільнення від відбування покарання з випробуванням). Прокурор наполягав на тому, що обвинувачена вчинила тяжкий злочин проти недоторканості державного кордону України під час воєнного стану, переховувалася від органу досудового розслідування, у зв'язку з чим її оголосили в розшук, а свою вину визнала лише під час судового розгляду. Він просив відправити справу на новий розгляд в апеляційний суд.

Касаційний кримінальний суд задовольнив клопотання прокурора, зазначивши, що апеляційний суд допустив неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, звільнивши засуджену від відбування покарання з випробуванням, ураховуючи тяжкість вчиненого злочину, а також те, що злочин вчинений з використанням умов воєнного стану.

Повний текст постанови ККС ВС від 5 липня 2023 року у справі № 727/6140/22 (провадження № 51-2266км23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/112117928.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо відсутності процесуальної можливості розгляду кредиторських вимог окремого кредитора після закриття провадження у справі про банкрутство

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду 01 червня 2023 року розглянув (справа № 908/73/22) у відкритому судовому засіданні

касаційну скаргу Головного управління ДПС у Львівській області на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 01.02.2023 та ухвалу

Господарського суду Запорізької області від 09.08.2022 за заявою ТОВ «Сібіей Консалтинг Україна» до ТОВ «Еко-Трейд Захід» про банкрутство.

Відсутність провадження у справі про банкрутство боржника унеможлиблює розгляд та задоволення заяви окремого кредитора поза межами провадження у справі про банкрутство такого боржника, оскільки визнання судом вимог кредитора приведе до наділення кредитора певним обсягом прав, які можуть бути реалізовані виключно в межах провадження у справі про банкрутство.

Кодекс України з процедур банкрутства (далі — КУЗПБ) визначив порядок розгляду заяв із грошовими вимогами кредиторів до боржника, з якого випливає, що розгляд таких заяв здійснює суд виключно в межах відкритого провадження у справі про банкрутство боржника.

За приписами ч. 1 ст. 45 КУЗПБ, конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, які їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство. Відлік строку на заявлення грошових вимог кредиторів до боржника починається з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство.

При цьому чинним законодавством України не передбачено можливості розгляду господарським судом заяви з грошовими вимогами до боржника в порядку ст. 45 КУЗПБ поза межами провадження у справі про банкрутство. Норми ГПК України також не передбачають можливості розгляду заяв у господарській справі з грошовими вимогами до боржника після закриття провадження у справі.

У цій справі господарські суди встановили, що податковий орган звернувся із заявою про кредиторські вимоги до боржника після закриття провадження у справі про банкрутство щодо цього боржника, тобто з порушенням 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство. Верховний Суд дійшов висновку, що задоволення заяви податкового органу про визнання його грошових вимог до боржника після завершення щодо боржника комплексу процедур і механізмів, передбачених КУЗПБ, та за відсутності провадження у справі про банкрутство боржника призведе до порушення принципу правової визначеності в контексті обсягу прав і обов'язків боржника та інших кредиторів у справі стосовно банкрутства. Отже, вимоги податкового органу вважаються погашеними.

Повний текст постанови КГС ВС від 1 червня 2023 року у справі № 908/73/22 розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/111384597.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо оскарження спадкоємцями батьківства спадкодавця щодо дитини, яка була народжена після його смерті, якщо він не знав або не міг знати про вагітність жінки

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду 31 липня 2023 року у справі № 461/3122/19, провадження № 61-10148сво22, розглянув у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу ОСОБА_1, яка є законним представником недієздатного ОСОБА_2, в інтересах якої діє адвокат Х., на рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 31 грудня 2021 року, та постанову Київського апеляційного суду від 17 серпня 2022 року.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду вирішила, що спадкоємці (дружина, батьки та діти) чоловіка, який після смерті записаний батьком дитини, можуть оспорювати його батьківство, якщо він не знав або не міг знати про вагітність жінки, з якою перебував у шлюбі, згідно із ч. 3 ст. 137 СК України, що підлягає застосуванню на підставі аналогії закону.

ОП КЦС ВС, забезпечуючи єдність судової практики, вказала, що в СК України є прогалина та відсутній

регулятор, який би визначав правило поведінки учасників сімейних відносин для випадку, коли чоловік, який записаний батьком після його смерті, помер до народження дитини і не знав або не міг знати про вагітність жінки, з якою перебував у шлюбі.

Законодавець визначив порядок усунення прогалин у сімейному праві. Сімейні відносини є різноманітними, а соціальне життя — рухливе. У зв'язку із цим може виникнути необхідність визначення певного правила, яке не закріплене в законі безпосередньо. Тому у справі, яка переглядалася, ОП КЦС ВС застосувала вищезгадану норму (ч. 3 ст. 137 СК України) на підставі аналогії закону.

У цій справі колишня дружина спадкодавця як законний представник їхнього спільного сина, визнано за рішенням суду недієздатним (а тому він має право на обов'язкову частку у спадщині), оспорила в суді батьківство спадкодавця стосовно малолітньої дитини, яка народилася у другій дружині спадкодавця вже після його смерті й також має право на обов'язкову частку у спадщині.

Суди першої та апеляційної інстанцій, відмовляючи в задоволенні позову, вважали, що неможливо

застосувати ч. 3 ст. 137 СК України для оспорування факту батьківства особи, що померла до народження дитини, за відсутності звернення зазначеної особи за життя до нотаріуса із заявою про невизнання свого батьківства. Посилання на цю норму можливе лише в разі вчинення актового запису щодо особи як батька дитини за життя особи.

ОП КЦС ВС зауважила, що можуть існувати випадки, коли чоловік, який записаний батьком після смерті, помер до народження дитини і не знав або не міг знати про вагітність жінки, з якою перебував у шлюбі. У подібних випадках у спадкоємців чоловіка, який записаний батьком дитини після його смерті, виникає спір про те, чи є чоловік батьком новонародженої дитини. Позбавлення спадкоємців права оспорювати батьківство чоловіка, який записаний батьком дитини, що народилася вже після його смерті, суперечить принципу розумності та справедливості, а саме на таких засадах регулюються сімейні відносини.

Повний текст постанови Верховного Суду від 31 липня 2023 року у справі № 461/3122/19 (провадження № 61-10148сво22) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/112731316.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо електронного листування як доказу у справі

Велика Палата Верховного Суду 21 червня 2023 року у справі № 916/3027/21, провадження № 12-8гс23, розглянула в письмовому провадженні касаційну скаргу ТОВ «Профіль-Інвест» на постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 25 жовтня 2022 року у справі № 916/3027/21 за позовом ТОВ «Кот Групп» до ТОВ «Профіль-Інвест» про стягнення 388 323,00 грн.

Велика Палата Верховного Суду висувала, що повідомлення (з додатками), відправлені електронною поштою чи через застосунки-месенджери, є електронним доказом, який розглядається та оцінюється судом відповідно до ст. 86 ГПК України за своїм внутрішнім переконанням у сукупності з іншими наявними в матеріалах справи доказами.

При цьому слід ураховувати, що суд може розглядати електронне листування між особами в месенджері

(як і будь-яке інше листування) як доказ у справі лише в тому випадку, якщо воно дає можливість суду встановити авторів цього листування та його зміст. Відповідні висновки щодо належності й допустимості таких доказів, а також обсягу обставин, які можливо встановити за їх допомогою, суд робить у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи за своїм внутрішнім переконанням.

У цій справі ТОВ звернулося до суду про стягнення з іншого ТОВ передоплати за договором поставки. На виконання цього договору позивач здійснив попередню оплату товару (будівельного профілю), однак відповідач, як зазначив позивач, не здійснив поставку товару та відмовився добровільно повернути отримані кошти.

Заперечуючи проти позову, відповідач стверджував, що він здійснив поставку в повному обсязі всього

оплаченого позивачем товару, а позивач прийняв цей товар. На підтвердження своєї позиції відповідач надав суду, зокрема, роздруківку листування з директором позивача в мобільному додатку «WhatsApp».

Задовольняючи позов, апеляційний суд зазначив, що відповідач не надав доказів, які б підтверджували належну поставку товару, а роздруківки листування з додатку «WhatsApp» не можуть бути використані в цій справі як доказ належного виконання відповідачем своїх зобов'язань з поставки сплаченого позивачем товару.

Водночас Велика Палата ВС зазначила, що Верховний Суд послідовно додержується правової позиції про те, що роздруківки електронного листування не є ані письмовими доказами, ані електронними документами (копіями електронних документів) в розумінні ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Якщо з урахуванням конкретних обставин справи суд дійде висновку про те, що відповідне електронне листування дає змогу встановити його учасників

та може підтверджувати ті чи інші доводи сторін, наприклад, щодо наявності між ними відповідних відносин, ведення певних перемовин тощо, суд може прийняти таке листування як доказ і в такому разі надати йому оцінку сукупно з іншими доказами у справі.

У цій справі відповідач надав суду роздруківки електронного листування між директором позивача та свідком, який розвантажував товар за адресами, вказаними позивачем. При цьому свідок під час розгляду справи підтвердив, що здійснював зазначене. Директор позивача не заперечував обставин того, що він вів листування подібного змісту, як зазначено в наданих суду роздруківках, не ставив під сумнів подані відповідачем роздруківки електронного листування, а тому суди мали правові підстави для того, щоб оцінювати цей доказ нарівні з іншими доказами у справі.

Повний текст постанови ККС ВС від 21 червня 2023 року у справі № 916/3027/21 (провадження № 12-8гс23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/112088045.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо визначення розмірів збитків у разі вилучення товару за рішенням суду

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду 03 липня 2023 року у справі № 369/6092/20, провадження № 61-1447сво22, розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 на постанову Київського апеляційного суду від 22 грудня 2021 року.

ОП ККС ВС у своїй постанові дійшов висновків про застосування ч. 3 ст. 623 ЦК України, забезпечуючи єдність судової практики, що суд може визначити розмір збитків, які повинен відшкодувати продавець покупцеві у разі вилучення товару за рішенням суду, якщо на момент ухвалення рішення його вартість істотно зросла, порівняно з датою подання позову.

У справі, яка надійшла до касаційного суду, позивач просив стягнути приблизно 1 млн 911 тис. грн з відповідача, у якого він купив квартиру в липні 2017 року. Відповідач придбав квартиру у третьої особи, що стала власником житла після рішення суду на свою користь. Згодом це рішення суду було скасоване. А тому, за-

уважив суд апеляційної інстанції, на момент продажу квартири відповідач не мав права власності на неї і, відповідно, не міг її продати.

Суд першої інстанції відмовив позивачеві у стягненні коштів з відповідача, проте апеляційний суд скасував рішення суду і задовольнив позов. Відповідач оскаржив це рішення в Касаційному цивільному суді, який залишив скаргу без задоволення.

ОП ККС ВС погодилася з апеляційним судом, що відповідальність за компенсацію коштів лежить на відповідачеві. А на доводи відповідача, що позивач купив квартиру за 150 тис. 353 грн, але просив відшкодувати більшу суму, ВС зауважив, що відповідно до ч. 3 ст. 623 ЦК України розмір збитків у разі вилучення товару за рішенням суду визначається з урахуванням ринкових цін, що існували в місці, де зобов'язання має бути виконане, на день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом, або на день ухвалення рішення суду, а не на день придбання майна.

Водночас суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ринкові ціни на день ухвалення рішення, якщо вартість такого товару істотно зросла, порівняно з датою подання позову. Це правило застосовується не за ініціативою суду (що було б порушенням принципу диспози-

тивності процесу), а лише за позовом кредитора (позивача).

Повний текст постанови КЦС ВС від 3 липня 2023 року у справі № 369/6092/20 (провадження № 61-1447сво22) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/112058227.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо можливості прокурора звертатися до суду в інтересах органу місцевого самоврядування та комунального закладу (школи) про оскарження договору на постачання природного газу

Велика Палата Верховного Суду 21 червня 2023 року у справі № 905/1907/21, провадження № 12-1гс23, розглянула в судовому засіданні касаційну скаргу заступника керівника Черкаської обласної прокуратури (далі — Скаржник) на ухвалу Господарського суду Донецької області від 20.01.2022 та постанову Східного апеляційного господарського суду від 01.09.2022 у справі за позовом заступника керівника Смілянської окружної прокуратури Черкаської області (далі — Прокурор) в інтересах держави в особі Черкаської обласної ради (далі — Рада) та Комунального закладу «Канівська санаторна школа Черкаської обласної ради» (далі — Школа) до ТОВ «АС» про стягнення 365 870,72 грн.

Велика Палата Верховного Суду підтвердила свої попередні висновки, що заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абз. 3 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», має застосовуватися з урахуванням положень абз. 1 ч. 3 цієї статті, який передбачає, що суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень незалежно від наявності статусу юридичної особи.

У цій справі прокурор звернувся до суду з позовом в інтересах держави в особі Черкаської обласної ради (далі — Рада) та комунального закладу (школи) до ТОВ про стягнення коштів на користь школи за договором постачання природного газу. Прокурор зазначав, зокрема, що школа та ТОВ всупереч інтересам держави, без будь-яких належних підстав і з порушенням вимог

Закону України «Про публічні закупівлі» уклали нічемні додаткові угоди, якими суттєво збільшили ціну за одиницю товару, що призвело до нераціонального та неефективного використання коштів обласного бюджету.

ВП ВС дійшла висновку, що у відносинах щодо розрахунків з постачальником природного газу за договором комунальний заклад, який є розпорядником бюджетних коштів, виступає не як суб'єкт владних повноважень, а як сторона в зобов'язальних правовідносинах. Тому немає підстав для представництва прокурором інтересів держави в особі школи.

Водночас ВП ВС зазначила, що використання коштів місцевого бюджету становить суспільний інтерес і стосується прав та інтересів великого кола осіб — мешканців області. Завданням органу місцевого самоврядування є забезпечення раціонального використання майна й інших ресурсів, що перебувають у комунальній власності. Неефективне витрачання коштів місцевого бюджету, зокрема шляхом укладення підконтрольним органу місцевого самоврядування комунальним закладом незаконних правочинів, може порушувати економічні інтереси територіальної громади області.

Отже, оскільки засновником школи та власником її майна є територіальна громада в особі Ради, яка фінансує і контролює діяльність цього комунального закладу, а також зобов'язана контролювати виконання обласного бюджету, зокрема законність та ефективність використання школою коштів цього бюджету за договорами про закупівлю товарів, ВП ВС дійшла

висновку про те, що Рада є особою, уповноваженою на вжиття заходів представницького характеру щодо захисту інтересів територіальної громади як складника інтересів держави, пов'язаних із законним та ефективним витрачанням коштів обласного бюджету, а тому є належним позивачем.

ВП ВС визначила, що висновки судів попередніх інстанцій про те, що прокурор не має законних підстав на звернення із цим позовом до суду в інтересах держави в особі Ради, є необґрунтованими, оскільки зроблені без належного дослідження обставин до-

тримання ним порядку, передбаченого ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», а також без установлення наявності або відсутності бездіяльності цього органу після отримання відповідного звернення, що може слугувати достатнім аргументом для підтвердження підстав для представництва прокурором інтересів держави в особі Ради.

Повний текст постанови ВП ВС від 21 червня 2023 року у справі № 905/1907/21 (провадження № 12-1гс23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/111742765.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо кримінального провадження щодо військового злочину – непокори, вчиненої в умовах воєнного стану

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду 11 липня 2023 року (справа № 726/78/23, провадження № 51-1772км23) розглянув у відкритому судовому засіданні касаційні скарги захисників ОСОБА_7 та ОСОБА_9 в інтересах засудженого ОСОБА_8 на вирок Чернівецького апеляційного суду від 17 березня 2023 року щодо ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина України, уродженця та мешканця АДРЕСА_1, засудженого за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 402 КК.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, розглянувши кримінальне провадження стосовно військовослужбовця за контрактом, який відкрито відмовився виконати наказ начальника штабу і не прибув до місця тимчасової дислокації батальйону. У цьому провадженні військовослужбовцю інкримінували вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 402 КК України, а саме непокору, вчинену в умовах воєнного стану, погодився з висновками апеляційного суду та висловив таку позицію.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням військовослужбовця за невиконання ним наказу в умовах воєнного стану (наказу на вибуття в район бойових дій для захисту Батьківщини від збройної агресії ворога) не лише не сприятиме запобіганню вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами, а, навпаки, створить у таких осіб впевненість у безкарності за відмову від виконання наказів командирів,

а також відмову від захисту Батьківщини. Зазначене свідчить про підвищену суспільну небезпечність такого злочину, оскільки може призвести до підриву військової дисципліни, розлагодженості дій, спрямованих на захист суверенітету держави, що в умовах воєнного стану є неприпустимим.

Суд першої інстанції визнав військовослужбовця винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 402 КК України, та призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років, звільнивши від відбування покарання з випробуванням.

Вироком апеляційного суду вирок місцевого суду в частині призначеного покарання та звільнення від його відбування на підставі ст. 75 КК України скасовано і призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років.

Сторона захисту вважала, що в цьому провадженні є підстави для застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України).

ККС не погодився з таким доводом сторони захисту.

Суд урахував, що військовослужбовець у цьому провадженні ще до початку повномасштабного вторгнення рф уклав контракт на проходження військової служби, добровільно взяв на себе обов'язки військовослужбовця і в період воєнного стану під час військової агресії ворога відкрито відмовився виконати наказ командира вибути до місця дислокації в район ведення бойових дій.

Крім того, посилання сторони захисту на стан здоров'я батька та поганий стан здоров'я самого засудженого не були підтверджені жодними доказами.

Повний текст постанови ККС ВС від 11 липня 2023 року у справі № 726/78/23 (провадження № 51-1772км23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/112175808.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо порядку дій господарського суду при розгляді заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство різних кредиторів до того самого боржника, поданих до різних господарських судів

Верховний Суд у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду 26 квітня 2023 року у справі № 904/2154/22 розглянув у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу ТОВ «БАСФ Т.О.В.» на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 01.11.2022 та ухвалу Господарського суду Дніпропетровської області від 08.08.2022 за заявою ТОВ «Аграрний Альянс» до боржника ПП «Спец Біо Україна» про визнання банкрутом.

Територіальна юрисдикція справи про банкрутство юридичних осіб за критерієм місцезнаходження боржника у випадку звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичних осіб має визначатися на дату подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство за місцезнаходженням боржника відповідно до відомостей у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань.

У разі звернення ініціюючих кредиторів до різних господарських судів із заявами про відкриття провадження у справі про банкрутство має розглядатися заява, яка була календарно першою подана до суду (безпосередньо або через пошту чи інші засоби зв'язку), господарським судом за місцезнаходженням боржника, визначеним на підставі відомостей у ЄДР на день подання першої заяви.

Зміна боржником зареєстрованого місцезнаходження після подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) не впливає на зміну територіальної підсудності господарського суду.

У випадку підтвердження правомірності відкриття однієї справи про банкрутство боржника інша справа

про банкрутство того самого боржника закривається на підставі п. 3 ч. 1 ст. 90 КУЗПБ (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), про що суд постановляє відповідну ухвалу.

КУЗПБ не містить спеціальної норми щодо передачі за підсудністю справи про банкрутство, тому передача справи про банкрутство за підсудністю здійснюється на підставі та в порядку, встановленому ст. 31 ГПК України.

Водночас якщо провадження в першій справі відкрито, то друга справа про банкрутство того самого боржника підлягає закриттю, а не передачі за підсудністю.

Справа передається за підсудністю, якщо вона не належить до юрисдикції вказаного суду, за умови, що немає іншої відкритої справи про банкрутство цього ж боржника. В іншому випадку ця справа підлягає закриттю, оскільки в разі передачі такої справи в одному суді будуть дві справи про банкрутство одного боржника, що неприпустимо з точки зору принципу концентрації, та з огляду на те, що немає процесуального механізму об'єднання двох справ про банкрутство того самого боржника.

У випадку прийняття заяви про визнання боржника банкрутом господарським судом за місцезнаходженням, визначеним відповідно до відомостей у ЄДР на дату подання заяви першою, та при зміні боржником свого місцезнаходження і надходження заяви про визнання боржника банкрутом до господарського суду за новим місцезнаходженням цей суд має повернути заяву без розгляду.

Повний текст постанови судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС від 26 квітня 2023 року у справі № 904/2154/22 розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/111121955.

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КОЛОМИЇ ОНОВИВ ЕКСПОЗИЦІЮ ПРО АДВОКАТА ОЛЕКСУ КОССАКА

На Івано-Франківщині продовжують відроджувати історичну пам'ять української адвокатури — у Музеї історії міста Коломиї відкрили оновлену експозицію про життя, фахову і громадську діяльність адвоката Олексю Коссака.

Презентацію експозиції присвятили 136-й річниці з дня народження О. Коссака і відзначення Дня Конституції України, повідомили у Центрі досліджень адвокатури і права НААУ, де розробили інформаційний стенд.

Участь у заході взяли голова Ради адвокатів Івано-Франківської області **Світлана Петрова**, члени Ради **Мирослав Бойчук**, **Любомир Ільчук** та **Ігор Тимів**, місцеві адвокати, нотаріуси, громадські активісти, краєзнавці і меценати. Також експозицію відвідав онук О. Коссака — краєзнавець **Богдан Волошинський**.

Він нагадав, що правнича бібліотека Олексю Коссака, а це близько 220 томів, була подарована родиною Прикарпатському національному університету ім. Василя Стефаника, де знаходиться Музей історії адвокатури Івано-Франківщини. Сьогодні вона зберігається в бібліотеці Юридичного навчально-наукового інституту цього університету.

Світлана Петрова відзначила важливість збереження історичної пам'яті про видатних адвокатів

Прикарпаття. Зокрема, Рада адвокатів Івано-Франківської області фінансово підтримала виготовлення інформаційних стендів про адвокатів для Інституту та Івано-Франківського краєзнавчого музею.

*«Життєвий і професійний шлях доктора права, громадського діяча, мецената українських культурно-освітніх інституцій О. Коссака є прикладом для молодих коломиєських адвокатів, — зазначила адвокат **Христина Юркевич**. — Це історія успіху українського правника, який встиг багато зробити для волі свого народу і сьогодні є орієнтиром для сучасних українських юристів».*

«Національна асоціація адвокатів України та Центр досліджень адвокатури і права упродовж десяти років займаються збереженням історичної пам'яті про видатних адвокатів минулого. На основі реалізованих досліджень в рамках проєкту «Історія адвокатури України» у багатьох вищих навчальних закладах, у коледжах і гімназіях відкрито кабінети-музеї історії адвокатури

та іменні навчальні аудиторії. Докладаємо зусиль, щоб іменами славетних адвокатів називали вулиці та школи», — прокоментувала подію керівник Центру досліджень адвокатури і права **Ірина Василик**.

Вона також нагадала, що шість років тому НААУ було організоване вшанування 160-річчя з дня народження адвоката Андрія Чайковського та 150-річчя Івана Чернявського. Уперше було здійснене спецпогашення ювілейних конверту і марки, присвячених адвокату. «Всі ці заходи, спрямовані на дослідження історії адвокатури, були заслугою також і коломийського адвоката, дослідника та популяризатора історії адвокатури Михайла Петрива, який трагічно загинув, — зауважила Ірина Василик. — Продовження нашої діяльності тут — це і данина його пам'яті, шана його вагомому внеску у відкриття забутої слави української адвокатури».

ДОВІДКОВО:

Олекса Косак народився 3 червня 1887 року. Протягом 1923 — 1939 рр. провадив у Коломиї адвокатську діяльність, належав до Союзу українських адвокатів (СУА). Був головою Коломийського пожежно-гімнастичного товариства «Сокіл», заступником голови правління товариства «Народний Дім у Коломиї», заступником голови наглядової ради кооперативного банку «Покутський союз», входив до складу керівних органів коломийського осередку товариства «Рідна школа». Сприяв діяльності національно-патріотичних політичних і громадських організацій, зокрема забезпечував юридичний супровід виборчих кампаній Українського національно-демократичного об'єднання під час парламентських і місцевих виборів. Виступав захисником обвинувачених членів українських легальних і підпільних організацій на судових процесах. Захищав інтереси українського шкільництва та права української мови в окупованій Польщі у Галичині. Трагічно загинув із групою членів коломийської молодіжної організації ОУН від рук гітлерівських нацистів у листопаді 1942 року.

ДОЛІ КОЛОМИЙСЬКИХ АДВОКАТІВ НА ТЛІ ЕПОХИ

Богдан Волошинський, учасник проекту «Історія адвокатури України»,
член Національної спілки краєзнавців України

У сучасних європейських містах значної популярності набули вуличні квести — захоплюючі інтелектуальні змагання, учасникам яких пропонується розв'язати певне завдання чи знайти відповідь на питання, пов'язані з теперішнім життям чи історією міста. А уявімо собі, що ми вирішили провести імпровізований квест із запитанням на знання локальної історії на вулиці стародавнього галицького міста Коломиї. Для цього бажаним взяти в ньому участь (коломиїцям чи гостям міста) запропонували б спершу ознайомитися із витягами з біографій десяти містян, чиї кроки ще пам'ятає стара коломиїська бруківка.

Іван Ганкевич (1879 — 1932) — двічі арештовувався польською поліцією за підозрою в антидержавній діяльності;

Іван Заваликут (1884 — 1975) — воював у Першій світовій війні та в УГА, двічі поставав перед польським судом за політичну діяльність і перебув піврічне ув'язнення, помер в еміграції у США;

Антін Кузьмич (1886 — 1941) — воював у Першій світовій війні в легіоні УСС та в УГА, перебув польський полон, пізніше арештовувався польською поліцією, у 1939 р. засуджений на 8 років радянської каторги, помер у Карагандинському виправно-трудоному таборі;

Олекса Коссак (1887 — 1942) — воював у Першій світовій війні, перебував 7 років у російському полоні, ув'язнений і розстріляний гітлерівськими нацистами;

Іван Могильницький (1894 — 1983) — у 1939 р. засуджений на 8 років советської каторги, покарання відбував у Печорському виправно-трудоному таборі;

Іван Новодворський (1878 — 1942) — воював у Першій світовій війні в легіоні УСС та в УГА, у 1939 р. засуджений на 6 років советської каторги, покарання відбував у виправно-трудовах таборах у Комі та Ухті, де й помер;

Роман Ставничий (1889 — 1959) — воював у Першій світовій війні та в УГА, перебув польський полон, помер в еміграції у США;

Іван Турянський (1889 — 1956) — воював у Першій світовій війні в легіоні УСС, помер в еміграції у США;

Іван Чернявський (1867 — 1959) — працював у судових органах ЗУНР, відбув ув'язнення в польській тюрмі;

Ярослав Шипайло (1884 — 1968) — працював у судових органах ЗУНР, помер в еміграції в Канаді.

Загальна характеристика зазначених вище 10 фрагментів біографій цих знаних громадян Коломиї така: б із них воювали на фронтах, 3 перебували у військово-муні полоні, 2 арештовувалися поліцією, 6 відбули ув'язнення за політичну діяльність, 2 померли в каторжних тюрмах, один страчений, 4 врятувалися від репресій втечею в еміграцію, втративши домівки і все своє майно.

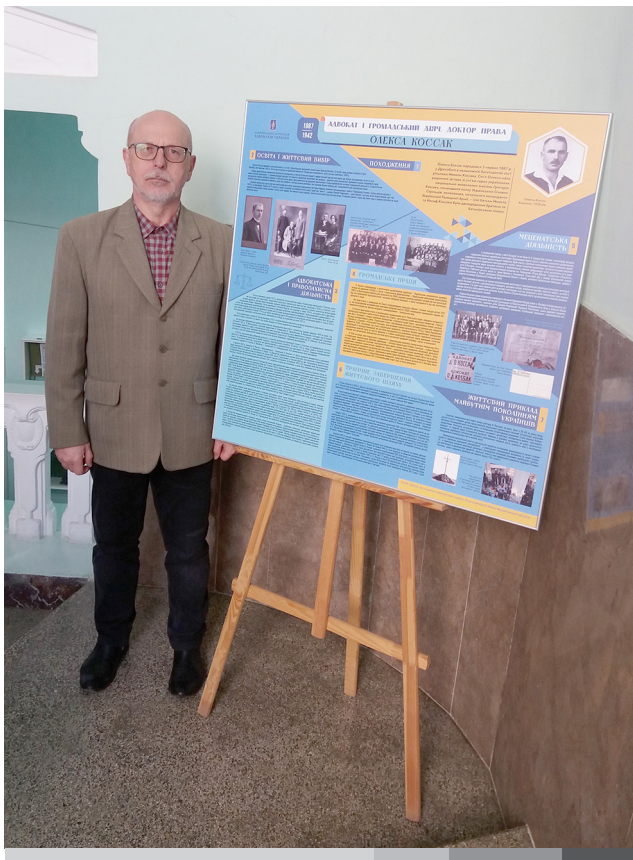
Запитання ж до учасників квесту могло би бути таким: «Як ви вважаєте, чим займалися ці люди та до якої фахової / соціальної групи вони належали?».

Можемо з певною ймовірністю передбачити, що серед отриманих нами відповідей були б і такі: «професійні революціонери», «члени підпільних радикальних політичних організацій», «комбатанти руху опору». Правда ж відповідь є такою: «Це фрагменти

біографій представників мирної і гуманної професії — десяти знаних коломийських українських адвокатів міжвоєнного періоду».

А тепер замислімося над таким: якби в котромусь західноєвропейському місті проводилися аналогічні дослідження вибраних десяти біографій знаних місцевих адвокатів того ж історичного періоду, то чи були б у них так чисельно фіксовані епізоди репресій, ув'язнень і страт? Очевидно, що ні. Тому й логічним є підсумок наших студій: ми представили витяги з життєписів правників, які належали до підневільної, бездержавної нації, однак не скорилися і боролися за її волю. Їх спільні риси: національність — українці, фах — адвокати, життєва позиція — діяльні патріоти. Для дослідників історії держави і права України це невеличка, однак дуже показова вибірка: біографічний зріз середовища фахових українських правників покутського міста Коломиї 1930-х років з вказанням сплаченої ними ціни за власні патріотичні переконання.

Богдан Волошинський, онук Олексі Коссака біля стенда в музеї

Адвокати Прикарпаття — учасники презентації біля стенда про Олексу Коссака. Коломия, 21 червня 2023 року

До цієї когорти знаних коломийських правників можна було б ще додати адвоката і видатного письменника Андрія Чайковського (1857 — 1935), який після поселення в Коломиї у 1919 р. зазнав репресій від польської окупаційної влади за свою участь у визвольних змаганнях часів Західно-Української Народної Республіки (працював на посаді повітового комісара Самбірського повіту). Також доречно тут згадати долю магістра права Степана Сатурського (1909 — 1942), який готувався до адвокатської діяльності (деякий час працював помічником і стажистом в адвокатській канцелярії Андрія Чайковського) та був розстріляний гестапівцями разом з Олексєю Коссаком. А ще з давнішого часу могли б ми нагадати переслідування в Австро-Угорській імперії за політичну діяльність відомого громадсько-політичного діяча, творця товариства «Січ», адвоката Кирила Трильовського (1864 — 1941), який у міжвоєнний період відновив у Коломиї свою адвокатську діяльність, а з приходом в 1939 р. радянської влади зазнав допитів та обшуків свого помешкання (його арешту завадили тоді лише похилий вік і вкрай підірване здоров'я). Зрештою, задля цілковитої ясності цього питання відзначимо, що якби ми також провели аналогічні дослідження в інших тогочасних фахових групах патріотичних українських інтелігентів — професорів гімназій, урядників, кооператорів, літераторів, діячів мистецтва, то отримана картина була б напрочуд схожою.

Про все це вели розмову учасники презентації оновленої музейної експозиції про життя, фахову і громадську діяльність коломийського адвоката, доктора права Олекси Коссака (1887 — 1942), яка відбулася 21 червня 2023 р. в Музеї історії міста Коломиї. Центральною її частиною став інформаційний стенд про О. Коссака, розроблений в рамках проєкту «Історія адвокатури України», який протягом десяти років під керівництвом Ірини Василик провадить «Центр досліджень адвокатури і права» Національної асоціації адвокатів України. Відзначимо, що два такі стенди за сприянням Ради адвокатів Івано-Франківської області (голова ради Світлана Петрова) вже зайняли свої місця в кабінеті історії адвокатури Прикарпаття та в науковій бібліотеці Юридичного навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (де сьогодні зберігається правничка бібліотека адвоката О. Коссака), а один стенд передано Івано-Франківському краєзнавчому музею.

Коломийські адвокати-патріоти заслужили на добру пам'ять своєю професійною та громадською діяльністю. Тому вартою наслідування є просвітницька ініціатива коломийської родини Антоноуків, які виступили меценатами виготовлення стенда для коломийського музею, а також ще один примірник такого ж стенда розмістили в приймальні нотаріальної контори приватного нотаріуса Оксани Антоноук для можливості ознайомлення її клієнтами. Сподіваємося, що ця ініціатива стане гідною наслідування й згодом відвідувачі не лиш музею, а й коломийських нотаріальних контор та адвокатських канцелярій (як зрештою й інших правничих, правоохоронних і правозахисних інституцій) в місті зможуть знайомитися з відомостями про достойних коломийських правників та з історією адвокатури краю. Можливо також, що коломийський почин знайде поширення й в інших містах України та сприятиме вшануванню пам'яті визначних українських правників.

Важливо зберігати в нашій національній пам'яті імена всіх героїв українських визвольних змагань, які своїм життєвим чином незримо, але стало нам нагадують: якщо ми зараз не зупинимо новітню навалу дикої

московської орди, то й надалі за право вільно жити на своїй землі платитимемо життями своїх кращих громадян і втрачатимемо нашу національну державницьку еліту, зокрема — й правничу. У великій мірі цьому сприяють дослідження життєписів заслужених українських адвокатів, які провадяться в рамках згаданого проєкту «Історія адвокатури України».

ДЕРЖАВНА ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА СТЕПАНА БАРАНА

Ірина Василик, к. і. н., керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Адвокат Степан Баран належить до плеяди видатних українських діячів, які спрямували усі свої зусилля на громадсько-політичну ниву та заклали міцний підмурівок українській державності на початку ХХ століття. Розпочавши з участі у студентському русі, він проявив себе у найбільшій політичній партії Галичини та очолив міністерство земельних справ у добу ЗУНР. Активна адвокатська та громадська праця у міжвоєнний час забезпечила йому мандат депутата польського сейму усіх скликань, починаючи з 1928 року. Опинившись в еміграції, адвокат С. Баран став прем'єр-міністром українського уряду в екзилі.

У 2023 році виповнюється 90 років Голодомору в Україні. Степан Баран був гучним голосом про геноцид українців в УСРР. Завдяки його резонансній статті українці в Галичині дізналися про трагедію й організували допомогу голодуючим. Виступи парламентаря С. Барана з інформацією про Голодомор в сеймі II Речі Посполитої змусили польську владу припинити депортацію з Польщі утікачів з радянської України.

Степан Баран народився 25 січня 1879 року в містечку Крукеничі Мостиського повіту. Його батько Іван Баран кілька років очолював місцеву громаду — був у містечку війтом. У 1890-х роках С. Баран навчався у Самбірській державній класичній гімназії. Незважаючи на польську мову викладання, українці у цьому навчальному закладі кількісно переважали і серед учнів, і серед учителів. У той час на формування його світогляду здійснив визначальний вплив

Іван Франко, з яким був знайомий батько Степана. Під час своєї передвиборчої кампанії до віденського парламенту І. Франко приїжджав кілька разів на віча до Мостиськ і тут йому надавав підтримку батько С. Барана. Незважаючи на те, що вибори І. Франко програв, на Мостищині він набрав значну кількість голосів — понад 40 %. Це знайомство згодом спонукало вже досвідченого адвоката Степана Барана у березні 1916 року виконати ще одну історичну місію —

у стрілецькому притулку у Львові написати заповіт Івана Франка.

Згодом С. Баран продовжив навчання спочатку в Перемишлі, далі у Львівській академічній гімназії. Вищу освіту здобув у Львівському університеті одночасно на правничому та філософському факультетах. Активно увійшов у громадське життя, приєднавшись до організації «Молода Україна» та «Академічна громада».

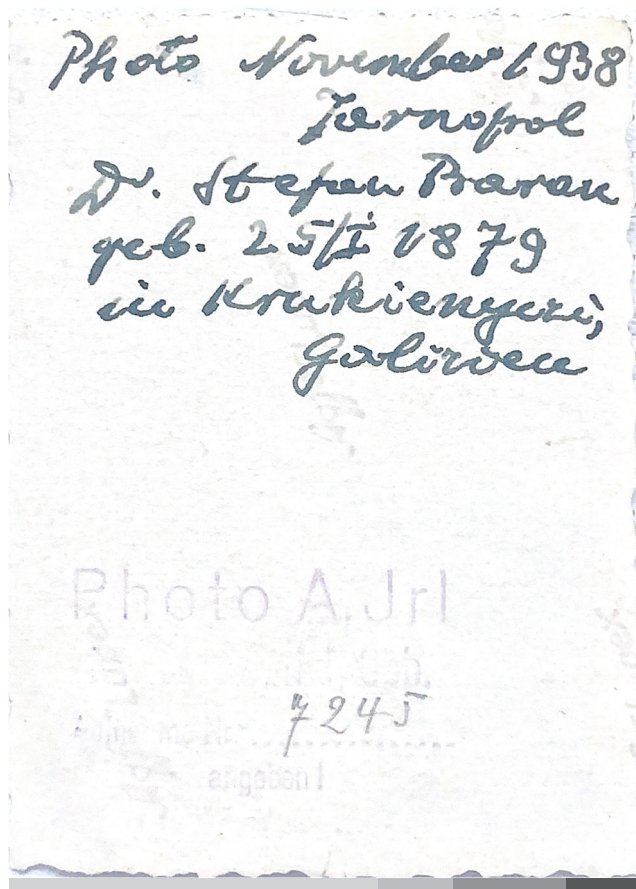
У 1906 році, закінчивши навчання, С. Баран працював в адвокатській канцелярії Андрія Чайковського у Бережанах як адвокатський кандидат. Також пройшов однорічну практику у Крайовому суді. Виконавши всі умови, у 1909 році майбутній адвокат здобув ступінь доктора права. У тому ж році він вирішив продовжити навчання і вивчав економіку й філософію в університетах Берліна та Відня.

У 1913 році, повернувшись в Галичину, Степан Баран долучився до активної політичної діяльності в складі Української націонал-демократичної партії (УНДП). Протягом п'яти років був секретарем її Народного комітету; редагував партійний тижневик «Свобода». Проявив себе як політичний аналітик і публіцист. У 1914 році власний аналіз новацій виборчого законодавства опублікував у брошурі «Новий крайовий статут і нова виборча ординація до Галицького Сойму». Цього ж року УНДП висунула С. Барана кандидатом на посла (депутата) до галицького парламенту. Однак через початок Першої світової війни вибори не відбулися.

Прагнув С. Баран і до професійної реалізації: у цей період він розпочав власну адвокатську кар'єру. Серед його клієнтів часто були селяни, які постраждали під час воєнного лихоліття.

Зважаючи на організаційні здібності адвоката Степана Барана, його обрали членом президії та секретарем Головної Української Ради — міжпартійного політичного органу українців, створеного на початку Першої світової війни у серпні 1914 року. Він був серед тих, хто готував проголошення української державності в Галичині.

У вирішальний момент адвокат став одним з організаторів Листопадового зриву 1 листопада 1918 року, в результаті якого постала Західно-Українська Народна Республіка.

ПРАЦЯ АДВОКАТА С. БАРАНА У СКЛАДІ ВИЩОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Після утворення Української Національної Ради — парламенту ЗУНР С. Барана було обрано до її президії. Як правник він опрацьовував Статут УНРади та Маніфест до народу Галицької землі. За Статутом УНРада мала «виконати в хвилию, яку признає за відповідну, іменем українського народу австро-угорської монархії, його право на самоозначення та рішення державну судьбу всіх областей тим народом заселених»¹.

У Державному секретаріаті — уряді ЗУНР — Степанові Барану довірили аграрні питання. Він став державним секретарем (міністром) земельних справ та розпочав підготовку до проведення земельної реформи. За його проєктом було передбачено викуп державою великих землеволодінь, утворення з них спеціального земельного фонду ЗУНР для передавання

¹ Шептицька Л. Степан Баран / ЗУНР 1918 — 1923. Уряди. Постаті. Л., 2009. С. 35.

наділів малоземельним і безземельним селянам на вигідних для них умовах².

Від жовтня 1919 року до першої половини 1920 року С. Баран був заступником голови Всеукраїнської національної ради в Кам'янці-Подільському. За його участю підготовлено два проекти Конституції Української Народної Республіки. Останній з них схвалено Державною комісією.

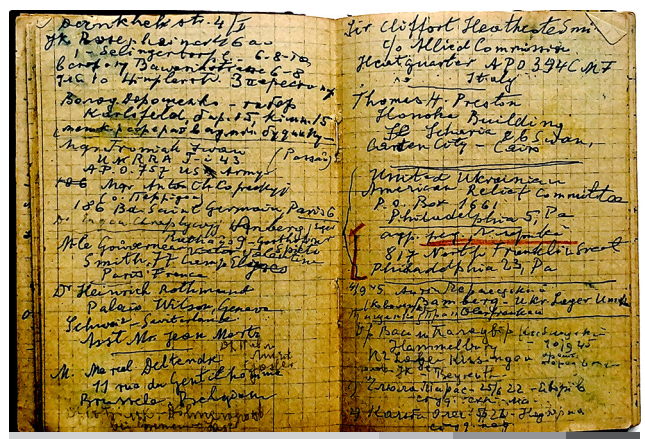
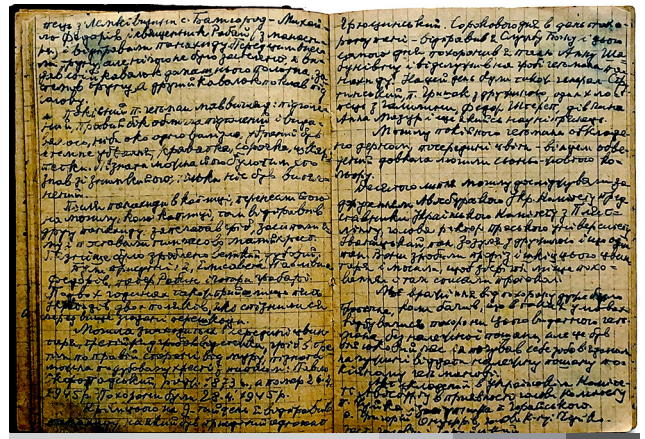
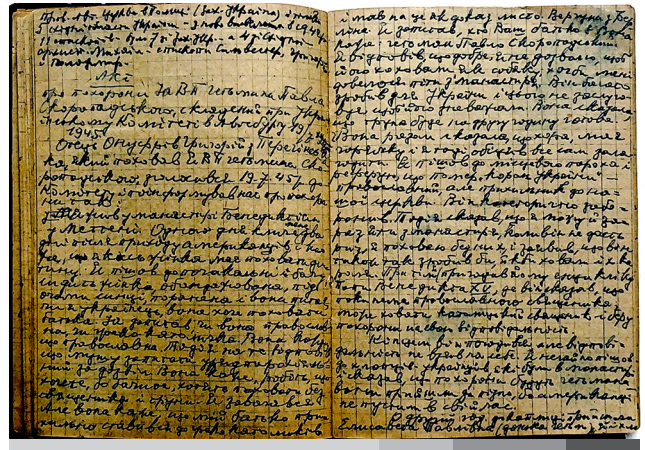
Степан Баран був одним із головних ініціаторів відбудови господарського життя в Галичині після українсько-польської війни 1918–1919 рр. Одним із основних напрямків своєї діяльності він вважав піднесення на селі кооперативного руху. Як і чимало інших провідних адвокатів Галичини, С. Баран брав участь в організації кооперативних установ. Адвокат увійшов до організаційної комісії Крайового Союзу ревізійного, яка протягом економічно складного першого повоєнного півріччя готувала скликання загальних зборів Союзу, на яких було ухвалено програму економічної відбудови Галичини силами та засобами кооперації.

У 1918 році С. Баран одружився з Бланкою Гавришевич. Подружжя було прикладом родинної присвяти громадській праці. У 1919 році Бланка заснувала у Кам'янці-Подільському Союз українок. Також тут вона очолила «Комітет галицьких українок», створений для допомоги біженцям, пораненим у шпиталях та евакуйованим галичанам.

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ С. БАРАНА: АДВОКАТУРА, «ПРОСВІТА», ПАРЛАМЕНТ І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

З 1921 року С. Баран оселився у Тернополі. Тут відкрив адвокатську канцелярію і був активним у громадсько-політичному житті краю. «Просвіта», кооперативний рух, відновлення і редагування газети «Подільське слово», та, передусім, розбудова структур Українського національно-демократичного об'єднання на Тернопільщині — пріоритети адвоката в той час.

У 1928 році Степана Барана обрали послом (депутатом) польського Сейму. До 1939 року він захищав українців та українські інтереси в стінах парламенту. Здобув авторитет палкого оборонця інтересів селянства, виступав за свободу преси та демократизацію виборчої системи, викривав незаконний характер

політики «пацифікації» (умиротворення). Виконуючи свою місію як парламентський посол, адвокат Степан Баран був автором запитів до голови польського уряду. У 1938 році серед таких нагальних питань було важке

² Шептицька Л. Степан Баран — державний секретар земельних справ ЗУНР // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2009. Вип. 18. С. 571 — 577.

становище Української православної церкви на території Люблінського повіту, де мешкало багато українців; заборона тернопільського воєводи українському населенню купувати нерухомість та відсутність дозволу на відкриття шістнадцяти дитячих садочків на території Чортківського повіту. Посол-адвокат вимагав припинити нищення православних церков і переслідування духовенства, дати дозвіл на придбання нерухомості українцям, а також не робити ніяких перешкод товариству «Рідна школа» при відкритті дитячих садочків³.

21 травня 1933 року Степан Баран опублікував у газеті «Діло» статтю «З нашої трагедії за Збручем». Цей допис спричинив значний резонанс у Галичині й дав поштовх до створення Допомогового комітету, метою якого була організація допомоги охопленій Голодомором радянській Україні. У тому ж трагічному 1933 році Баран врятував кілька десятків українців-утікачів із республіки, що голодувала. Польська влада планувала повернути їх до СРСР, але С. Баран як посол Сейму втрутився та змусив польських чиновників змінити своє рішення.

С. Баран і надалі цікавився усім, що відбувалося у радянській Україні. Він виступив політичним референтом на велелюдному антикомуністичному вічі, організованому у вересні 1936 році у Борщівському повіті як відповідь на виступи КПЗУ проти національних свят українців.

Після початку Другої світової війни адвокат переїхав до міста Холма (теперішня Польща), де знову поєднав адвокатську практику з активною громадською діяльністю. Він співпрацював із Холмським центральним комітетом, який керував українським національним життям всієї Холмщини й Підляшшя.

НА СЛУЖБІ УКРАЇНИ: ДІЯЛЬНІСТЬ С. БАРАНА В ЕМІГРАЦІЇ

У 1944 році Степан Баран емігрував до Німеччини та опинився у таборі Міттенвальд, де не полишав громадської праці. Активно проявив себе як публіцист, дописуючи до українських часописів. Маючи за плечима величезний досвід журналістської роботи та пости головного редактора у великотиражних виданнях від «Свободи», «Подільського голосу» до «Холмських вістей», він організував скликання першого з'їзду українських журналістів в еміграції. 2 — 4 червня 1946 року в Новому Ульмі українські журналісти об'єдналися у Спілку українських журналістів. Степана Барана було обрано її першим головою.

Адвокат С. Баран доєднався до справи консолідації українських політичних сил на еміграції та створення Української Національної Ради — законодавчого органу в системі Державного центру Української Народної Республіки в екзилі. З 1948 року він входив до складу її президії, а з 12 січня 1952 року очолив виконавчий орган — уряд Української Національної Ради.

Степан Баран був дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка. Йому належать праці: «Статистика середнього шкільництва у Східній Галичині 1848 — 1898» (1910), «Історія української адвокатури» (1934), «По неволі — відродження: Українська православна церква Холмщини і Підляшшя на новій дорозі» (1940), «Весна народів в австро-угорській Україні» (1948), «Земельна справа в Галичині» (1948).

Помер С. Баран 4 червня 1953 року та похований у Мюнхені.

³ Потіха О. Б. Степан Баран. Тернопільський період громадсько-політичної діяльності (1921 — 1939 pp.). URL: politics.ellib.org.ua/pages-5268.